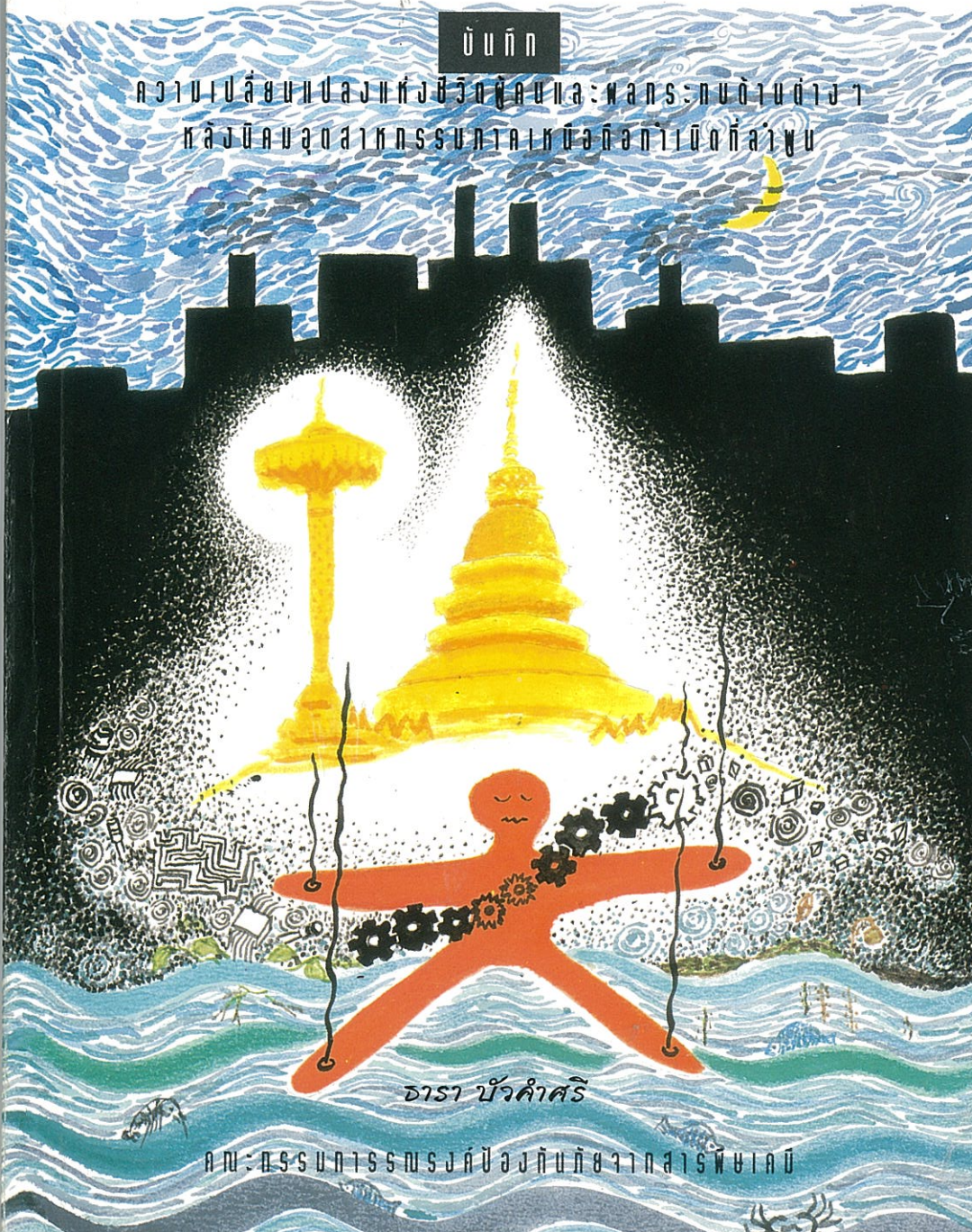

สำพูหนีเต็งาอุตสากรรม

บันทึก

ความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิตผู้คนและผลกระทบด้านต่าง ๆ
ของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่ถ้ำน้ำพุ

ชารา บัวคำศรี

คณะบรรณการบรรณรักษ์ป้องกันภัยจากสารพิษฯ

คำพูนใจเงาอุตสาหกรรม

บันทึกความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิตผู้คนและผลกระทบด้านต่าง ๆ
หลังนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือถือกำเนิดที่ลำพูน

ธารา บัวคำศรี

จัดพิมพ์โดย

คณะกรรมการรณรงค์ป้องกันภัยจากสารพิษเคมี

ธันวาคม 2540

คณะกรรมการรณรงค์ป้องกันภัยจากสารพิษเคมี
211/2 ซอยงามวงศ์วาน 31 ถนนงามวงศ์วาน อำเภอเมือง นนทบุรี 11000
โทรศัพท์ 952-5060-1 โทรสาร 952-5061

ลำพูนใต้เงาอุตสาหกรรม
บันทึกความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิตผู้คนและผลกระทบด้านต่าง ๆ
หลังนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือถือกำเนิดที่ลำพูน

ISBN 974-86385-8-8

ผู้เขียน ธารา บัวคำศรี

ประสานงาน จิตรา กายพันธุ์เลิศ / เพ็ญโฉม ตั้ง

บรรณาธิการ สุภรนต์ โจรจนไพรวงศ์

ภาพถ่าย คิน ญางเดิม

ออกแบบปก นารี ตั้ง

จัดรูปเล่ม KAMFUNG

พิมพ์ครั้งแรก ธันวาคม 2540

พิมพ์ที่ บริษัทพิมพ์ดี

โทรศัพท์ 803-2694-7 โทรสาร 803-4401

จัดจำหน่าย สายส่งศึกษา บริษัทเคล็ดไทย จำกัด

โทรศัพท์ 225-9536-40 โทรสาร 222-5188

ราคา 95 บาท

เพลงนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

แต่งโดย : อุทัย พวงมาลัย

มันเป็นกรรมของคนลำพูน
ชีวิตหนุ่มสาววัยรุ่นต้องมาเปื้อนฝุ่นของสารเคมี
ชุมทรัพย์อันยิ่งใหญ่คือหลุมร้ายคอยคร่าชีวิต
น้ำเสียและสารเคมีไหลลงไปที่ลำน้ำแม่กวง

แม่น้ำที่เคยสดใสมองเห็นเม็ดทรายทำให้ขึ้นทรวง
ปูปลาก่อนเคยเวียนว่ายต้องมาตายในลำน้ำกวง
เด็กน้อยต้องไร้แม่ ยายแก่ต้องเป็นห่วง
มันเจ็บปวดรวดร้าวถึงทรวง
ต้องพะวงคอยเลี้ยงหลานยาย

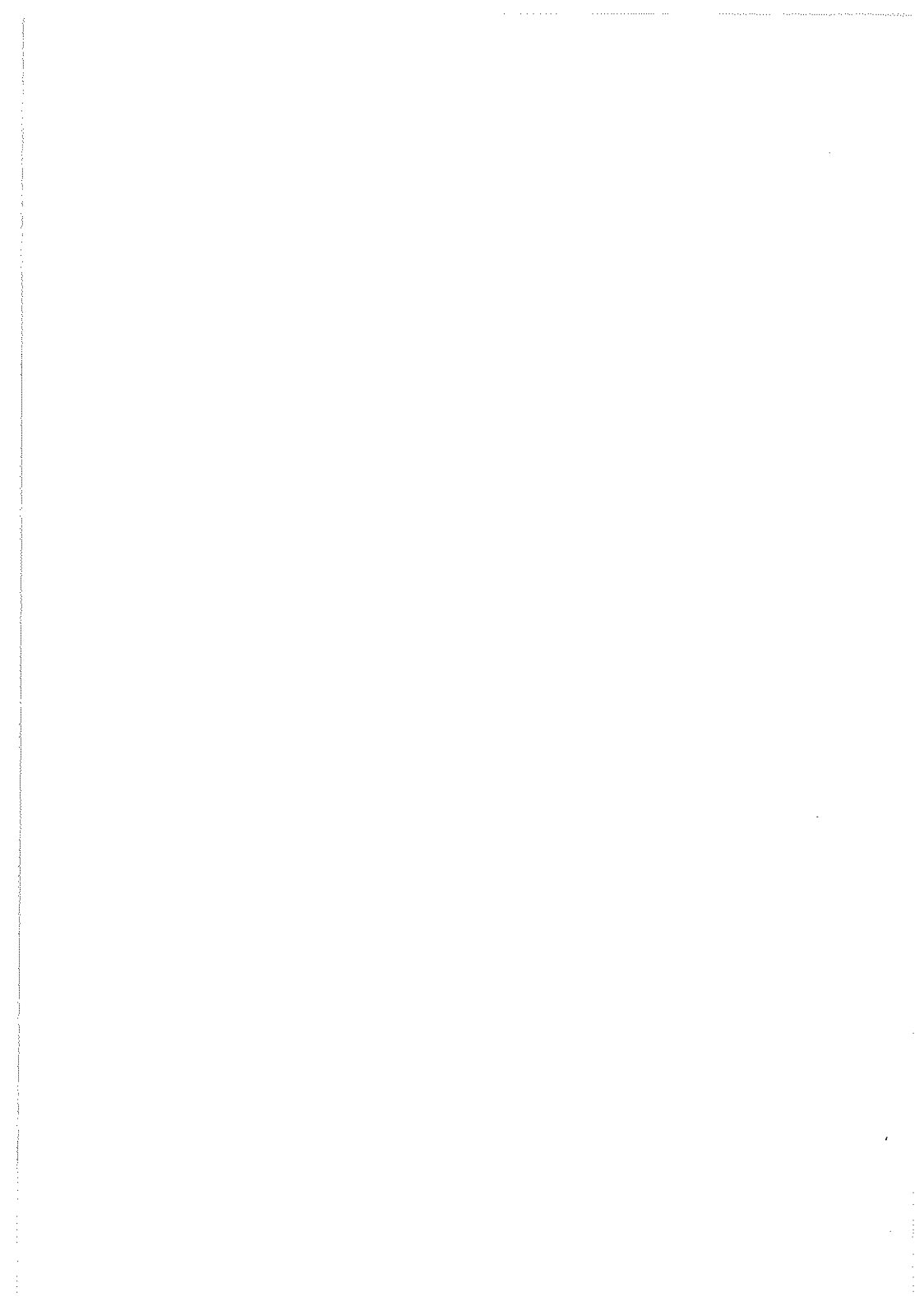
หนุ่มสาวที่เห็นเดินโซ่ว
บางคนผอมโซ่ บางคนใกล้ตาย
รัฐบาลไม่เคยแก้ไข บล่อยให้คนตายไปทั่วลำพูน

วงเดือนถึงน้องยุพินต้องสูญเสียชีวิตวัยรุ่น
ทำงานด้วยความหมกมุ่น
คิดดูเถิดคุณตายด้วยเหตุใด ?

ยังคิดก็ยิ่งเจ็บซ้ำ สุดระกำเจ็บซ้ำดวงใจ
หนุ่มสาวมีอีกมากมายที่ต้องมาตายกับนิคมลำพูน

ชุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่คือหลุมภัยที่แสนทารุณ
ชีวิตที่เคยอบอุ่นของคนลำพูนต้องมาเปลี่ยนไป

ชุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่คือหลุมภัยที่แสนทารุณ
ชุมทรัพย์ที่ยิ่งใหญ่คือหลุมร้ายคอยคร่าชีวิต...

คำนำผู้จัดพิมพ์

จังหวัดลำพูน พื้นที่เพาะปลูกลำไยและผลไม้เมืองเหนือที่สำคัญ เป็นหนึ่งในหลายจังหวัดที่ถูกพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมเพื่อรองรับผลิตผลทางการเกษตร แต่ใครบ้างจะล่วงรู้ว่า ห้ายที่สุดโรงงานส่วนใหญ่ของนิคมอุตสาหกรรมลำพูนกลายเป็นอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ที่รองรับบริษัทอุตสาหกรรมจากประเทศญี่ปุ่นเป็นสำคัญ

ปลายปี พ.ศ. 2536 ต่อเนื่องถึง พ.ศ. 2537 ชาวคนงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนจำนวนกว่าสิบคนเสียชีวิต โดยสาเหตุการเสียชีวิตไม่เป็นที่ยอมรับของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องว่าเกี่ยวเนื่องกับการทำงาน หากกลับได้รับการมองว่าเขาเหล่านั้นซึ่งเป็นกลุ่มคนขยันในโรงงานเป็นโรคเอดส์ ทั้งที่อาการที่ทำให้เสียชีวิตไม่ได้มีความสัมพันธ์กับอาการของโรคเอดส์เลย ความตายที่เกิดขึ้นจึงเป็นเหมือนปริศนาที่ยังรอการค้นหาคำตอบที่ชัดเจน

หรือแม้แต่คนป่วยที่ต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยว โดยการฟ้องร้องให้ได้มาซึ่งความเป็นธรรมในศาลอย่างคุณมยุรีชัย เตวีระ ที่มีปัญหาสารเคมีในเลือดเกินมาตรฐานจนร่างกายทรุดโทรมป่วยหนัก แต่ถูกยกฟ้องทั้งในศาลแรงงานและศาลฎีกา

คุณธรา บัวคำศรี ได้ศึกษาเรื่องนิคมอุตสาหกรรมลำพูนไว้ในหลากหลายมิติ ซึ่งผู้จัดพิมพ์เห็นว่าจะเป็นบทเรียนชิ้นสำคัญสำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด กองอาชีวอนามัยของกระทรวงสาธารณสุข การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยที่มีเป้าหมายในการตั้งนิคมอุตสาหกรรมให้ได้ในทุกจังหวัดของประเทศ และแม้แต่คนงานในโรงงานเอง ว่าพวกเขาควรจะมีบทบาทและส่วนร่วมอย่างไรในความปลอดภัยของตนเองจากการทำงาน

คณะกรรมการรณรงค์ป้องกันภัยจากสารพิษเคมี (คปส.) หรือที่พัฒนาเป็นกลุ่มศึกษาและรณรงค์มลภาวะอุตสาหกรรม (กศอ.) ในปัจจุบัน เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนสาธารณะประโยชน์ที่ติดตามและรณรงค์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาของอุตสาหกรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขและหาทางออกในทิศทางแห่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนของทุกภาคส่วน มีความเชื่อว่าการเข้าใจในปัญหาอย่างเป็นจริงเท่านั้นจึงจะนำไปสู่การแก้ไขอย่างถูกต้อง ตลอดจน

การป้องกันในโอกาสต่อไปได้ ดังนั้นจึงได้จัดพิมพ์หนังสือ ลำพูนใต้เงาอุตสาหกรรม เล่มนี้ขึ้น เพื่อให้ข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งที่ค่อนข้างจะได้รับการปกปิดได้เผยออกสู่สาธารณะมากขึ้น เมื่อจะกระตุ้นให้ฝ่ายต่าง ๆ ที่มีหน้าที่รับผิดชอบเริ่มต้นจัดการชำระสิ่งที่ยังคงเป็นความมิดดำหรือคลุมเครือในนิคมอุตสาหกรรมลำพูนที่ค้างคามานานเสียที

ท้ายสุดนี้ ขอขอบคุณคุณสุภรนต์ โรจนไพรวงศ์ ที่เป็นกำลังสำคัญในการดูแลให้หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาสาระที่น่าอ่าน น่าสนใจ และสำเร็จลุล่วงด้วยดี

สารี อ๋องสมหวัง

คณะกรรมการรณรงค์ป้องกันภัยจากสารพิษเคมี

คำนำผู้เขียน

โชคชะตานำพาผมผ่านมายังลำพูนในหัวงหนึ่งของการเดินทางแห่งชีวิต เป็นช่วงเวลา
ที่คนท้องถิ่นเริ่มรณรงค์ปัญหามลพิษอุตสาหกรรมและสุขภาพ-ความปลอดภัยของคนงาน
อย่างเข้มข้น ภายใต้ภูมิทัศน์อันหม่นมัวของลำพูน หรือ "หละปูน" ในภาษาท้องถิ่น-เมืองที่มี
พุทธศาสนาที่ยังรากลึกมาแต่โบราณ ผมมองเห็นภาพชีวิตที่มีพลังและมีชีวิตชีวาผ่าน
ประสบการณ์ของคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมไฮเทคซึ่งมีภาพพจน์ภายนอก "สะอาดและ
ปลอดภัย" พร้อม ๆ กับโศกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับพวกเขา

เนื้อหาส่วนใหญ่ในหนังสือเล่มนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระระดับปริญญาโทของ
ผมที่คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เรื่อง "การเคลื่อนย้ายทางพื้นที่และความ
เสี่ยงด้านสุขภาพของคนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ" โดยการขยายพรมแดนความรู้
ทางภูมิศาสตร์เพื่ออธิบายปัญหาสุขภาพอนามัยและภาพชีวิตที่เห็นและเป็นอยู่ของชุมชนและ
คนงาน

เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของลำพูน
สถานการณ์ปัญหามลพิษ และชีวิตคนงานในสายพานการผลิตในช่วงกว่าทศวรรษหลังจาก
นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือถือกำเนิดขึ้น

ในฐานะคนผ่านทาง ผมพบว่า การมองภาพชีวิตที่ลำพูนให้แจ่มชัดที่สุดเท่าที่จะเป็น
ไปได้ถือเป็นเรื่องยากให้กับชีวิตด้านในของตัวเองด้วย และสิ่งเหล่านี้มีอาจเกิดขึ้นหาก
ปราศจากปัจเจกบุคคลผู้มีช่วงชีวิตอันอ่อนไหวและเชื่อมโยงเครือข่ายอันสลับซับซ้อนของ
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ท่ามกลาง
การเปลี่ยนแปลงที่ลำพูน

แม้ภาพชีวิตของลำพูนดูหม่นมัวและแตกต่างจากที่เคยเป็นมา อย่างน้อยที่สุดความ
หม่นมัวก็ทำให้เราประจักษ์ชัดถึงโลกที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หนังสือเล่มนี้
เป็นการริเริ่มบันทึกความคิดและรูปแบบของการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น

อย่างน้อยที่สุด ผมหวังว่า ลำพูนได้แกอุตสาหกรรมจะนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อรับมือกับ "ความเสี่ยงที่มนุษย์ด้วยกันเองก่อขึ้น" ได้ไม่มากนักน้อย

บุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะคนงานที่ปรากฏทั้งนามจริงและนามแฝงในหนังสือเล่มนี้จึงมิได้เป็นเพียง "คนเล็ก ๆ ผู้บอกเล่าประสบการณ์" ซึ่งผมในฐานะคนภายนอกไม่อาจสร้างขึ้นเองได้ แต่เป็น "กัลยาณมิตร" ที่ผมให้ความเคารพเสมอมา ชีวิตเพียงส่วนเล็กๆของพวกเขาแต่งแต้มภาพอันหม่นมัวของลำพูนภายใต้แกอุตสาหกรรมให้กระจ่างชัด

สุดท้ายนี้ ผมเป็นหนี้บุญคุณบุคคลจำนวนมาก ทั้งผู้ที่ให้ความคิด ให้ข่าวให้นำ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทั้งผู้ที่เกี่ยวข้องในทางส่วนตัวและการทำงาน ซึ่งไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมด ต่างเป็นแรงบันดาลใจตลอดระยะเวลาที่ผมใช้ชีวิตที่ลำพูนและทำงานชิ้นนี้จนสำเร็จลุล่วง

ธारा บัวคำศรี

กรุงเทพมหานคร 2540

สารบัญ

ความนำ	11
1 นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือในสายพานการผลิตระดับโลก	13
การกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค	13
การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ	17
กำลังแรงงาน	21
การเคลื่อนย้ายแรงงาน	25
2 ความเปลี่ยนแปลงบนแผ่นดินลำพูน	29
จากทริภุญไชยถึงทลະພູນ	29
ประวัติศาสตร์การใช้ทรัพยากร	31
ไม่มีฤดูเก็บเกี่ยวที่ทริภุญไชย	33
ชุมชนหอพัก	36
3 มลพิษไฮเทคและโรคลี้ลับ	41
นิเวศวิทยาแม่น้ำกวง	41
กากสารพิษอุตสาหกรรม	46
โรคลี้ลับที่ลำพูน	51
ส่วนหนึ่งของคนงานที่เสียชีวิต	57

4	ลมหายใจป่วยไข้ที่ถูกละเลย	61
	ชีวิตใต้เงาโรคพิษอลูมินา	61
	บันทึกความรู้สึกรู้สึกจากการต่อสู้ของ “มยุรีย์ เตวียะ”	67
	การเตือนภัยจาก “กมลชนก”	71
5	สภาพการทำงาน วิธีชีวิต และทางเลือกของคนงาน	75
	รายได้ที่เพิ่มแลกกับเวลาพักผ่อนและวิถีชีวิตปกติ	75
	กฎ การควบคุม และโอกาส	80
	ความอับจนบนภาวะความเสี่ยง	85
	บทส่งท้าย บทเรียนจากลำพูน	91
	ลำดับเหตุการณ์โศกพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูน	97
	โดยสังเขป (2519-2540)	
	เชิงอรรถ	103
	ดัชนี	107

ความนำ

จังหวัดลำพูนนั้นมิได้เพิ่งถือกำเนิดขึ้นในยุคของการมีนิคมอุตสาหกรรมภายในประเทศ หากแต่มีความเป็นมายาวนานนับ 1,300 ปีมาแล้ว แรกเริ่มจังหวัดลำพูนเป็นอาณาจักรที่มีชื่อเรียกกันว่า “หริภุญไชย” และได้กลายมาเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยเมื่อไม่นานมานี้เอง

สังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง และชีวิตของผู้คนก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นเดียวกัน สาเหตุส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงนั้นมาจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมรอบ ๆ สังคม และรอบ ๆ ชีวิตประจำวันของผู้คน และอีกส่วนหนึ่งก็มาจากการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของความคิดของผู้คนนั้น ๆ เอง

หากมองย้อนหลังและหันมาพินิจมิติเวลาจวบจนปัจจุบันนี้ การเปลี่ยนแปลงในยุคก่อน ๆ นั้นมีลักษณะเปลี่ยนไปเองตามธรรมชาติเป็นส่วนมาก แต่มากระยะหลังการเปลี่ยนแปลงมีมากมายและรวดเร็วยิ่งขึ้นทุกที ประเด็นสำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นส่วนใหญ่มีที่มาจากภายนอกมากขึ้น

ในยุคสมัยของการมีนิคมอุตสาหกรรมเกิดขึ้นนี้ กล่าวได้ว่าจังหวัดลำพูนได้ก้าวสู่ยุคใหม่แล้ว โดยได้กลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งของเครือข่ายการผลิตและการอุตสาหกรรมในระดับโลก กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ อิทธิพลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงนั้นนับได้ว่ามาจาก “ระบบใหญ่” ที่เหมือนร่างแหทอดยาวเหนือลำพูนไปแล้ว อย่างน้อยที่สุดผู้คนก็ย่อมเห็นประจักษ์ในด้านชีวิตการทำงานและนิคมอุตสาหกรรม ดังที่ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้บรรยายไว้อย่างมีชีวิตชีวา

จังหวัดลำพูนก็เหมือนอีกหลาย ๆ จังหวัดที่โชคดี ได้รับคัดเลือกมาให้เป็นฐานที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ มากมาย วิถีชีวิตของชาวเมืองก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเศรษฐกิจ การทำมาหากิน รายได้ เปลี่ยนแปลงไป หน้าขึ้นตาบานขึ้น อากาศเปลี่ยนแปลง แม่น้ำกวางเปลี่ยนแปลง มีโรคประหลาดเกิดขึ้น มีท้องถื่นที่กว้างขวางขึ้น

คนลำพูนเป็นคนโชคดี บุญหล่นทับ หรือเป็นคนโชคไม่ดีที่ไม่มีโอกาสเลือก ไม่มีโอกาสรู้ว่าอะไรเกิดขึ้นกับบ้านของตนเอง อะไรกำลังเกิดขึ้นกับแม่น้ำกวางซึ่งเป็นประดุกแม่น้ำ

สายหลัก เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ในชีวิตประจำวัน และคนไม่รู้ว่สาเหตุของกลิ่นเหม็นรุนแรง นั้นมาจากอะไร เป็นพิษหรือไม่ ที่ร้ายกว่านั้นคือคนงานก็ไม่รู้ว่ตนเองเป็นอะไร ทำงานอยู่กับอะไร สาเหตุของการเจ็บป่วยนั้นมาจากงานและสภาพแวดล้อมในโรงงานหรือไม่

ในสภาพการณ์ที่ผู้คนเริ่มแต่มุ่งไปข้างหน้า ผู้นำประเทศก็มุ่งแต่จะให้ประเทศวิ่งในลู่ที่เร็ว และวิ่งไปด้วยฝีเท้าที่เร็วกว่าใคร ๆ ไม่มีใครมาสนใจเรื่องอื่นเหล่านี้ที่จะทำให้ออกแวกจากการไล่กวดนั้น ๆ น้อยคนเหลือเกินที่จะมีเวลาหันมาดู หันมาฟัง หรือหันมาใส่ใจกับบรรดาเรื่องไม่สำคัญอันเกิดขึ้น ณ ปลายทางการวิ่งไล่กวด และหากจะมีใครเรียกร้องให้มีการเหลียวดูผลพวงบางประการบ้าง ก็มีคนไม่น้อยเลยที่จะหันมาดักเตือนว่า “อย่าทำลายบรรยากาศการลงทุนเลย”

มาถึงยามนี้ที่บ้านเมืองกำลังเผชิญวิกฤตอยู่ เราตั้งคำถามว่า ทำไมเราไม่ได้รู้เนื้อรู้ตัวมาก่อน ทำไมไม่มีสัญญาณบอกเหตุ

พระพุทธเจ้าสอนให้เราตระหนักว่า คุณค่าของการมีชีวิตคือการเตรียมพร้อม เราต้องถามตัวเองกันแล้วว่า เกิดอะไรขึ้นกับชีวิตของสังคมและชีวิตของผู้คน จึงไม่มีสิ่งใดเป็นสัญญาณเตือนให้เราได้สติ หรือว่าจริง ๆ แล้วมีสัญญาณเตือนอยู่ เพียงแต่ไม่อาจกระตุกสติของเราได้

หนังสือเล่มนี้เป็นบันทึกที่รวบรวมเรียบเรียงโดยชายหนุ่มคนหนึ่งที่ทำให้ความสนใจและเอาใจใส่ติดตามเรื่องราวและติดตามชีวิตของคนจังหวัดลำพูนมาหลายปี สังคมเรามีเวลาและมีหัวใจพอจะพิจารณาชีวิตของคนที่ได้รับเคราะห์จากการมุ่งไปข้างหน้าบ้างหรือไม่ ปลายในแม่น้ำที่ต้องรับเคราะห์ เด็กนักเรียนที่ไม่สามารถกินน้ำบ่อบาดาลที่โรงเรียนที่เคยใช้เป็นน้ำดื่มน้ำกินมาโดยตลอด ...สังคมเราจึงพอจะมีความใส่ใจในเรื่องทำงานองนี้หรือไม่

กล่าวได้ว่า บันทึกเล่มนี้เป็นสิ่งที่ทุกคนที่กำลังห้วงใยในอนาคตของจังหวัดลำพูนและของประเทศจำเป็นต้องอ่าน...

รศ. สุรัชชัย หวันแก้ว

1

นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ในสายพานการผลิตระดับโลก

การกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค

การพัฒนาเมืองลำพูนให้มีความเจริญทางเศรษฐกิจ

ต้องอาศัยการสร้างเมืองบริวารอุตสาหกรรม

สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์,

ลำพูน : เมืองบริวารของเชียงใหม่ โครงการที่รื้อการตัดสินใจจากรัฐบาล, 2520

รูปธรรมการพัฒนาเศรษฐกิจในภาคเหนือตอนบนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ
และสังคมแห่งชาติที่เน้นนโยบายกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาคเริ่มต้นใน พ.ศ.
2519 เมื่อการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย

ร่วมดำเนินการสำรวจข้อมูลสภาวะแวดล้อมเบื้องต้นในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่

ใน พ.ศ. 2520 รายงานวิจัยเรื่อง ลำพูน : เมืองบริวารของเชียงใหม่ โครงการที่รอการตัดสินใจจากรัฐบาล ของสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์¹ เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับเมืองบริวารอุตสาหกรรมโดยระบุว่า พื้นที่ในเขตอำเภอเมืองลำพูนเป็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสมในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรม และชี้ให้เห็นว่า เมืองลำพูนมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจช้า อันเนื่องมาจากเป็นเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นและอยู่ในรัศมีอิทธิพลของเมืองเชียงใหม่ ดังนั้นหากพัฒนาเมืองลำพูนให้เป็นเมืองบริวาร โดยมีหน้าที่สนับสนุน บริการ และกระจายความเจริญออกจากเมืองเชียงใหม่ได้สำเร็จ เมืองลำพูนจะมีความสำคัญทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น

ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) มีการดำเนินการศึกษาขึ้นความเหมาะสมของโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภายใต้ความร่วมมือระหว่างกรมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ องค์การพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งสหประชาชาติประจำกองบริการอุตสาหกรรมภาคเหนือ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ (กระทรวงอุตสาหกรรม) ตลอดจนนักธุรกิจอุตสาหกรรมและนักการธนาคาร โดยคาดหวังว่า นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคแถบนี้

ในที่สุดนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือก็ดำเนินการก่อสร้างในเดือนเมษายน พ.ศ. 2526 ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีเนื้อที่ประมาณ 1,788 ไร่ ประกอบด้วยเขตอุตสาหกรรมส่งออก 808 ไร่ เขตอุตสาหกรรมทั่วไป 342 ไร่ เขตพาณิชย์กรรม 79 ไร่ พื้นที่สาธารณูปโภค 529 ไร่ และเขตที่พักอาศัย 30 ไร่ ใช้เงินลงทุนประมาณ 538 ล้านบาท โดยเป็นเงินกู้จากธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารโตเกียว ธนาคารเงินทุนต่างประเทศ และธนาคารกรุงไทย จำกัด รวมกัน 336.73 ล้านบาท² นิคมฯ แห่งนี้ถือได้ว่าเป็นนิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกในระดับภูมิภาค

การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตอำเภอเมืองลำพูนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากการปันราคาที่ดินและเป็นปมเงื่อนของปัญหาต่าง ๆ ในเวลาต่อมา กระแสข่าวการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตภาคเหนือรู้จักกันในหมู่นักการเมืองและข้าราชการระดับสูงในลำพูน-

เชียงใหม่มาก่อนแล้ว กลุ่มนายหน้านักค้าที่ดินได้กว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านราคาไร่ละ 4,000-5,000 บาท บริเวณทางหลวงหมายเลข 11 ในตำบลบ้านกลางและตำบลมะเขือแจ้ นำมาขายให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยในราคาสูงถึงไร่ละ 40,000 บาท การจัดซื้อที่ดินอย่างมีเงื่อนไขปรากฏเป็นข่าวหนังสือพิมพ์ในส่วนกลางและภูมิภาคอย่าง ครึกโครม ในที่สุดผู้บริหารคนหนึ่งของการนิคมอุตสาหกรรมต้องพ้นจากตำแหน่งเพราะมีส่วนพัวพัน³

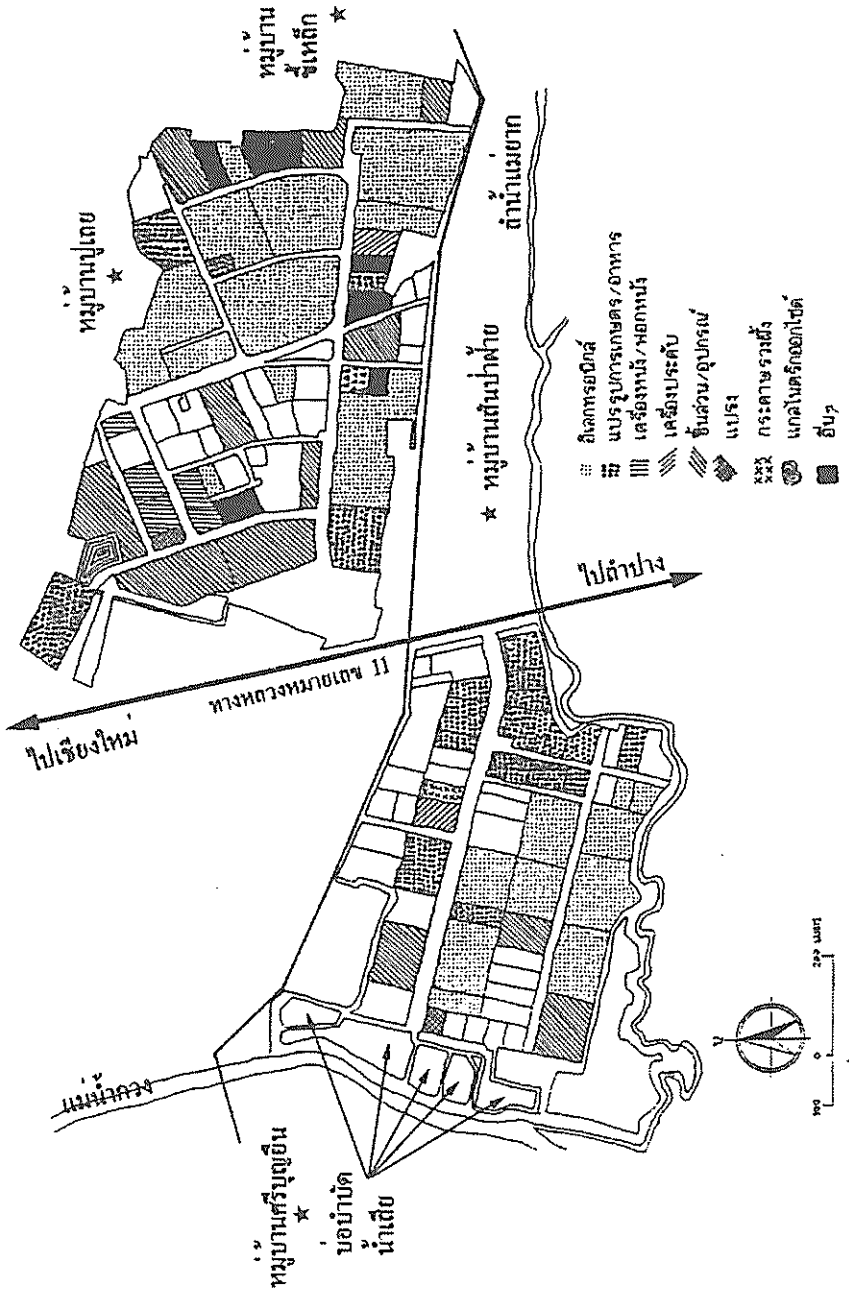
เมื่อการก่อสร้างปัจจัยพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2528 นักลงทุนส่วนใหญ่ไม่มั่นใจว่าการตั้งโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจะเป็นสิ่งที่คุ้มทุน เพราะเป็นช่วงที่เศรษฐกิจโลกเริ่มถดถอยและภาวะการลงทุนเริ่มหดตัว ที่สำคัญคือ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยตั้งราคาขายที่ดินสูงมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการซื้อที่ดินในราคาสูงกว่าราคาซื้อขายทั่วไปในเวลานั้นถึง 10 เท่า รวมกับค่าใช้จ่ายในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน นักธุรกิจส่วนหนึ่งจึงก่อสร้างโรงงานบริเวณรอบข้างแทน เพราะนอกจากมีราคาถูกกว่า ยังมีผลพลอยได้จากระบบโครงสร้างพื้นฐานในนิคมอุตสาหกรรมด้วย⁴

การแบกภาระดอกเบี้ยเงินกู้จำนวนมหาศาลทำให้การนิคมอุตสาหกรรมต้องหาทางออกหลายวิธีการ เช่น มีความพยายามจะขายพื้นที่ให้เอกชนเข้ามาดำเนินการ หรือ การบริจาคที่ดินให้กระทรวงมหาดไทยสร้างเป็นศูนย์ราชการและชุมชนใหม่ แต่ในที่สุดระหว่าง พ.ศ. 2529-2533 การนิคมอุตสาหกรรมตัดสินใจลดราคาที่ดินจากไร่ละ 320,000-350,000 บาท เหลือไร่ละ 270,000 บาทโดยเฉลี่ย เพื่อจูงใจให้นักลงทุนเข้ามาประกอบการเพิ่มขึ้น

การหลั่งไหลเข้ามาลงทุนในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือในเวลาต่อมาเกี่ยวข้องกับ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ อันเนื่องมาจากข้อตกลงจากการประชุมของกลุ่มมหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก 5 ประเทศ (G 5) ที่โรงแรมพลาซ่า กรุงนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2528⁵ ซึ่งเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่หักเหให้เศรษฐกิจไทยมีการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วโดยเน้นอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

ลักษณะการลงทุนในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเปลี่ยนแปลงจากเดิมที่เน้นอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตผลการเกษตรเพื่อพัฒนาภาคเกษตรกรรม กลายเป็นการส่งเสริม

แผนที่แสดงประเภทอุตสาหกรรมในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ

การลงทุนจากต่างประเทศในอุตสาหกรรมการผลิตที่หลากหลาย โดยเฉพาะอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เช่นใน พ.ศ. 2529 มีการทดลองเปิดเขตส่งออกเนื้อที่ 150 ไร่ อันเนื่องมาจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเปลี่ยนแปลงสิทธิพิเศษของเขตอุตสาหกรรมส่งออกเพื่อตอบรับการลงทุนจากต่างประเทศ⁶

การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ

ถ้าความเป็นนิกรของไทยใช้เวลาอีกน้อยกว่าสองสามปีข้างหน้าดังที่เสนาะ อนุภาค อดีตเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและอดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยได้กล่าวไว้ เรื่องนี้จะเป็นจริงได้ก็โดยอาศัยทุนต่างชาติเท่านั้น

โยะชิฮะระ คุนิโอะ

กำเนิดทุนนิยมเทียมในเอเชียอาคเนย์, 2531

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา ตลาดเงินตราระหว่างประเทศถูกแทรกแซงอย่างมากโดยกลุ่มมหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก 5 ประเทศ ประกอบด้วย สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนีตะวันตก และญี่ปุ่น ทั้งนี้เป็นไปตามข้อตกลงพลาซา (Plaza Accord) เพื่อแก้ไขความไม่สมดุลทางการค้าระหว่างประเทศอุตสาหกรรม ข้อตกลงดังกล่าวทำให้ค่าเงินเยนของญี่ปุ่นเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากระดับ 260 เยนต่อดอลลาร์ เป็นประมาณ 140-150 เยนต่อดอลลาร์ และสินค้าญี่ปุ่นในตลาดโลกมีราคาสูงขึ้นกว่าร้อยละ 70 ส่งผลให้บริษัทอุตสาหกรรมส่งออกของญี่ปุ่นเสียเปรียบในการส่งสินค้าออกไปแข่งขันกับต่างประเทศ ดังนั้น นอกจากการลดต้นทุนการผลิตให้น้อยลงโดยใช้วิธีการปฏิรูปโครงสร้างการบริหารของบริษัทให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นแล้ว อีกวิธีการหนึ่งคือ การย้ายโรงงานอุตสาหกรรมบางส่วนที่ใช้แรงงานแบบเข้มข้นไปยังต่างประเทศ⁷

การเคลื่อนย้ายฐานการผลิตของญี่ปุ่นรวมทั้งกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียเข้ามาสู่ประเทศไทย ทำให้มูลค่าการลงทุนจากต่างประเทศในภาคอุตสาหกรรมสูงขึ้นจาก 1,609 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2528 เป็นจำนวนเท่าตัวทุกปี จนเป็น 8,868 ล้านบาท ใน พ.ศ. 2531⁸

ระหว่าง พ.ศ. 2528-2535 จำนวนการส่งออกสินค้าจากประเทศไทยเพิ่มขึ้นร้อยละ 450 มากกว่าประเทศอื่น ๆ ในเอเชียในช่วงเวลาเดียวกัน⁹

ผลกระทบจากข้อตกลงพลาซาทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของการลงทุนโดยตรงของบริษัทญี่ปุ่นระยะที่ 3¹⁰ ประเทศไทยก้าวจากสถานะ "ลูกค้า" ของญี่ปุ่นมาเป็น "หุ้นส่วน" กับญี่ปุ่นมากขึ้น เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นสมัยนั้นเคยกล่าวถึงการโยกย้ายโรงงานและกิจการต่าง ๆ ของญี่ปุ่นมายังประเทศไทยว่า ช่วง พ.ศ. 2531 ต้องทำพิธีเปิดโรงงานเฉลี่ยสัปดาห์ละ 3 แห่ง¹¹

การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศจำนวนมหาศาลในช่วงแรกยังคงกระจุกตัวเฉพาะบริเวณกรุงเทพฯ และเขตปริมณฑล แต่ต่อมาปัญหาการขนส่งวัตถุดิบและสินค้าเนื่องมาจากการจราจรติดขัดและท่าเรือแออัด ปัญหาราคาที่ดินและค่าจ้างแรงงานเพิ่มสูงขึ้นทำให้นักลงทุนต่างประเทศส่วนหนึ่งมุ่งความสนใจไปยังเขตส่งเสริมการลงทุนเขตที่ 2 และ 3 นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเป็นพื้นที่หนึ่งที่ตั้งจุดความสนใจของนักลงทุนจากบริษัทญี่ปุ่นด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ คือ¹²

1) ได้รับสิทธิประโยชน์มากกว่าเขตส่งเสริมการลงทุนที่ 1 และ 2 ตัวอย่างเช่นผู้ประกอบการสามารถส่งออกชิ้นส่วนผลิตภัณฑ์อิเล็กทรอนิกส์ที่มีขนาดเล็กน้ำหนักเบาได้อย่างรวดเร็วและประหยัดจากท่าอากาศยานเชียงใหม่ โดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนได้อำนวยความสะดวกในด้านภาษี

2) มีแหล่งน้ำคุณภาพดีที่นำมาใช้ในกระบวนการผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และสินค้าอุตสาหกรรมเกษตรได้

3) ทำเลที่ตั้งใกล้กับแหล่งวัตถุดิบ ผู้ประกอบการสามารถจัดหาผลผลิตทางเกษตรกรรมที่ต้องการทั้งที่มีคุณภาพดีและราคาถูกได้โดยสะดวก เช่น บริษัทอุตสาหกรรมเกษตรจากญี่ปุ่นบางแห่งใช้วัตถุดิบการผลิตในประเทศไทยเกือบทั้งหมด บางบริษัทให้เกษตรกรทำการเพาะปลูกพืชผลบางชนิดที่ได้รับใบสั่งสินค้าจากบริษัทแม่ญี่ปุ่นในลักษณะเกษตรกรรมแบบพันธสัญญา บางบริษัทใช้ข้าวเหนียวจากลำพูนและพะเยามาเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิต ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับข้าวเหนียวของญี่ปุ่น ข้าวเหนียวในภาคเหนือของไทยมีราคาถูกกว่า 8 เท่า และคุณภาพดีกว่าด้วย

4) บริษัทญี่ปุ่นทุกแห่งในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขึ้นตรงต่อบริษัทแม่ที่อยู่ใน

ประเทศญี่ปุ่น (ยกเว้นบริษัทอุตสาหกรรมเกษตร) จึงไม่มีความจำเป็นต้องตั้งโรงงานอยู่ในกรุงเทพฯ แต่บางบริษัทเห็นว่ามีความเสี่ยงเปรียบในด้านการสื่อสารจึงได้ตั้งสำนักงานติดต่อในกรุงเทพฯ เป็นการเฉพาะ

ใน พ.ศ. 2531 บริษัทอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์จากญี่ปุ่น 6 บริษัท คือ ชาร์ป นิคชิ-อิเล็กทรอนิกส์ มิตซูบิชิ เคดีเคพูจิคุระ มูราตะ และนิปปอนคาร์ไบด์ รวมทั้งบริษัทอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์จากสวีตเซอร์แลนด์ ติดต่อกขอใช้พื้นที่กว่า 200 ไร่ ถึงกับมีการคาดกันว่า นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจะเป็นศูนย์กลางการผลิตชิ้นส่วนและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ¹³

การลงทุนของบริษัทต่างประเทศเหล่านี้มีส่วนกระตุ้นให้นักลงทุนรายอื่นเข้ามาลงทุนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะการลงทุนของบริษัทที่มีชื่อเสียงในภาคอุตสาหกรรมผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ในญี่ปุ่น ช่วงปลาย พ.ศ. 2531 มีนักลงทุนจองที่ดินทั้งหมด 36 ราย ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุตสาหกรรมส่งออก¹⁴ ต่อมาในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2532 มีการลงทุนเพิ่มขึ้นรวม 42 ราย มีโรงงานที่ดำเนินการผลิต 4 โรงงาน และอยู่ในระหว่างการก่อสร้างอีก 6 โรงงาน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์¹⁵

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2532 มีนักลงทุนซื้อที่ดินประมาณร้อยละ 60 ของพื้นที่ มีโรงงานสร้างแล้วเสร็จจำนวน 10 โรง มูลค่า 2,000 ล้านบาท นายอิเคดะ คาซาชิ รองเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยถึงกับเดินทางมาที่นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือสอบถามปริมาณนักลงทุนชาวญี่ปุ่นเพื่อจัดตั้งสถานกงสุลขึ้นที่เชียงใหม่¹⁶ ต่อมาปลาย พ.ศ. 2532 นายบรรหาร ศิลปอาชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมในสมัยนั้นเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีขออนุมัติขยายเขตอุตสาหกรรมส่งออกระยะที่ 2 และ 3 เนื้อที่ 375 และ 284 ไร่ ตามลำดับ¹⁷

จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2538 มีโรงงานอุตสาหกรรมเปิดดำเนินการแล้ว 61 โรงงาน อยู่ในเขตอุตสาหกรรมส่งออก 40 โรงงาน และเขตอุตสาหกรรมทั่วไป 21 โรงงาน และมีโรงงานอยู่ในระหว่างการก่อสร้างและเตรียมการจำนวน 21 โรงงาน¹⁸

การลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตใหญ่ของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ โดยมีสัดส่วนการลงทุนสูงถึงร้อยละ 57 ในเขตอุตสาหกรรมส่งออก นอกนั้นเป็นการร่วมทุนและการลงทุนจากสหรัฐอเมริกา บางประเทศในยุโรป และเอเชียตะวันออกเฉียง

ส่วนในเขตอุตสาหกรรมทั่วไป ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในประเทศ โดยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 60

อุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนมากที่สุดในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือคืออุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอุตสาหกรรมส่งออก โดยใน พ.ศ. 2540 มีจำนวนถึง 20 โรงงาน คิดเป็นร้อยละ 27 ของจำนวนโรงงานทั้งหมด ส่วนอุตสาหกรรมแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร อาหาร และยา ตั้งอยู่ในเขตอุตสาหกรรมทั่วไป อุตสาหกรรมอื่น ๆ ที่กระจายอยู่ในเขตอุตสาหกรรมทั้ง 2 เขต ได้แก่ ชิ้นส่วน/อุปกรณ์ เครื่องหนัง/ฟอกหนัง เครื่องประดับ แปรง แก๊สไนตริกออกไซด์ เจียรไนเพชร อป/อัดแท่งถ่านหิน ถุงมือกอล์ฟ ผ้าฆ่า เป็นต้น โดยใน พ.ศ. 2535-2537 มูลค่าการส่งออกมีจำนวน 23,369,861,905 บาท¹⁹

กล่าวได้ว่า อุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์คือกระดูกสันหลังของการลงทุนเพื่อการส่งออกของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ โดยเป็นหน่วยการผลิตขนาดเล็กในโครงสร้างขนาดใหญ่ของบริษัทข้ามชาติ และดำรงความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับบริษัทแม่หรือบริษัทลูกค้าประจำที่อยู่ในประเทศแม่อย่างเข้มแข็ง ตัวอย่างเช่น บริษัทที่มีชื่อเสียงในวงการอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ของญี่ปุ่นแห่งหนึ่ง ย้ายฐานการผลิตเข้ามาหลังจากบริษัทลูกค้าประจำเข้ามาตั้งโรงงานประกอบสินค้าหลายแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งสองบริษัทยังดำเนินธุรกิจเชื่อมต่อกันอย่างแนบแน่น โดยที่บริษัทลูกค้าประจำสาขาสิงคโปร์และมาเลเซียต้องการชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีคุณภาพดี และโรงงานหลายแห่งได้ผลิตเพื่อส่งออกไปจำหน่ายทั่วโลก ทั้งในเอเชีย อเมริกาเหนือ และยุโรป ส่วนโรงงานผลิตแผ่นฐานวงจรไฟฟ้าแห่งหนึ่ง มีผู้ถือหุ้นเป็นยักษ์ใหญ่ในวงการอุตสาหกรรม มีเป้าหมายการผลิต 50 ล้านชิ้นต่อปี นอกจากทำการส่งออกแล้ว ยังส่งต่อให้กับโรงงานอื่นในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนืออีกด้วย²⁰

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจจนกระทั่งรัฐบาลไทยต้องขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) นายปีเตอร์ บริมเบล ที่ปรึกษาคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนแห่งประเทศไทยชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งในที่ประชุมว่าด้วยการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกซึ่งธนาคารโลกจัดขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2540 ว่า ขณะที่การลงทุนในภาคการเงินลดลง

การลงทุนโดยตรงด้านอื่นไม่ได้ลดลงตามไปด้วย โดยเฉพาะการลงทุนในธุรกิจการผลิตเพื่อการส่งออกและภาคอุตสาหกรรมไฮเทคที่มีมูลค่าเพิ่มทางด้านการค้าสูง²¹ ดังจะเห็นได้ว่า บริษัทของกลุ่มทุนจากญี่ปุ่นในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือไม่มีผลกระทบใด ๆ จากปัญหาค่าเงิน เพราะเป็นการผลิตเพื่อส่งออกทั้งหมดและใช้เงินเยนเป็นหลัก²²

ใน พ.ศ. 2540 สินค้าส่งออกกลุ่มอิเล็กทรอนิกส์ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเซรามิกส์จากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมีมูลค่าเพิ่มกว่าร้อยละ 30 เนื่องจากผู้ประกอบการมาขอยื่นแบบฟอร์มจากสำนักงานการค้าต่างประเทศ จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรับสิทธิพิเศษทางการค้าและศุลกากร (GSP) มากขึ้น โดยมีโรงงานขนาดใหญ่เปิดเพิ่มเติม เช่น บริษัททานากะ ผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์และชิ้นส่วนรถจักรยานยนต์ เป็นต้น และใน พ.ศ. 2541 มีการเตรียมการก่อสร้างเพิ่มอีกหลายแห่ง เช่น บริษัทไฮยาออบโต จะขยายการลงทุนเฟสที่ 4 ด้วยเงินลงทุนรวมกว่า 500 ล้านบาท เป็นต้น²³

กำลังแรงงาน

กำลังแรงงานไทยมีชื่อเสียงในแง่ของการเป็นแรงงานที่ได้รับการฝึกฝน เป็นที่ยอมรับ ยืนยันแข็ง และอดทน คนในภาคเหนือของประเทศไทยยังชำนาญเรื่องงานฝีมือ พวกเขามีมนุษยสัมพันธ์เป็นเลิศ กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ และตั้งใจทำงาน อีกทั้งมีลักษณะโดดเด่นกว่าพื้นที่อื่นหลายแห่งในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานหญิงไทย ซึ่งมีความสามารถในการปรับตัว มีทักษะและความประณีตในการประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์

Opportunities for Investor (เอกสารแนะนำนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ)

การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

ก่อนที่จะมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ชาวบ้านในตำบลบ้านกลางและตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง ส่วนใหญ่ออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้านและต่างตำบล และมีอาชีพรับจ้างนอกฤดูทำนามากกว่าอาชีพทำนาอย่างเดียว เช่น ในจำนวนครัวเรือน 208 ครัวเรือนของหมู่บ้านขี้เหล็ก มีอาชีพรับจ้างนอกฤดูทำนาถึง 205 ครัวเรือน ครัวเรือน 85 ครัวเรือนของหมู่บ้านสันป่าฝ้าย มีอาชีพรับจ้าง 47 ครัวเรือน เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องมาจาก

พื้นที่แถบนี้เป็น “นาข้าวฟ้า” ปลูกข้าวกันตามฤดูกาลตามสภาพของฝนจากฟ้า ดังนั้นจึงได้ผลผลิตไม่ดี และถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาพื้นที่แถบนี้จะอยู่ในโครงการชลประทาน แต่การเพาะปลูกแผนใหม่ที่ต้องลงทุนสูงก็ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ประกอบกับพื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่ถูกเปลี่ยนมือไปสู่ผู้ที่มีได้ประสงค์จะทำการเกษตรเสียแล้ว²⁴

ชาวบ้านส่วนมากรับจ้างทำงานในโรงงานบ่มไบโอสูบ งานก่อสร้าง ทำเฟอร์นิเจอร์ ไม้อัดที่ใช้ฝีมือไม่ละเอียดนักและมีราคาถูก โดยบรรพบุรุษคนแรกไปขายจนกว่าสิ้นคำจะหมดตามจังหวัดในภูมิภาคต่าง ๆ เช่น ตรัง นครศรีธรรมราช ชลบุรี ระยอง เป็นต้น

หลังจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเปิดดำเนินการในระยะแรก มีการจ้างแรงงานในท้องถิ่นและมีการเคลื่อนย้ายกลับของคนในพื้นที่ เมื่อการลงทุนเพิ่มมากขึ้นในเวลาต่อมาจึงมีแรงงานจากพื้นที่อื่น ๆ เคลื่อนย้ายเข้ามาด้วย

ภาวะการจ้างงานที่เพิ่มขึ้นมากกว่าระยะเริ่มต้นเป็นผลมาจากการลงทุนของบริษัทข้ามชาติซึ่งเน้นการใช้แรงงานแบบเข้มข้น โรงงานแต่ละแห่งต้องจัดหากำลังแรงงานที่มีคุณภาพดีและค่าแรงถูกมาใช้ในกระบวนการผลิตเป็นจำนวนมาก ใน พ.ศ. 2535 ศูนย์พัฒนาภาคเหนือ สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่า นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือคือแหล่งจ้างงานภาคอุตสาหกรรมแหล่งใหญ่ โดยมีการจ้างงานร้อยละ 17.5 ของการจ้างงานภาคอุตสาหกรรมในภาคเหนือตอนบนและตอนล่างทั้งหมด และคาดว่าเมื่อมีการลงทุนเต็มพื้นที่ จะมีการจ้างแรงงานกว่า 30,000 คน

ในการจัดหาลูกจ้างระดับกรรมกรทั่วไป ส่วนใหญ่โรงงานแต่ละแห่งจะใช้วิธีติดประกาศด้านหน้าประตูและริมถนนที่ไปสู่โรงงาน และมีบางโรงงานประกาศรับสมัครในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ดังตัวอย่าง...

*บริษัทชั้นนำของโลกในด้านอุตสาหกรรม powerful semiconductor รับสมัคร
คนงานฝ่ายผลิตจำนวนมาก เพศหญิง อายุ 18-23 ปี จบการศึกษาระดับ ม.6 ม.3
ปวช. หรือเทียบเท่าทุกสาขา ไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์ ประกาศผลทันทีพร้อม
เริ่มงานภายใน 2 วัน*

ในระดับผู้จัดการขึ้นไป ทางโรงงานจัดหาโดยลงประกาศรับสมัครในหนังสือพิมพ์ บางโรงงานเข้าไปแนะนำในสถาบันการศึกษาโดยตรง ส่วนใหญ่กรรมกรทั่วไปมาจากลำพูนและเชียงใหม่ ส่วนระดับผู้จัดการขึ้นไปมาจากเมืองเชียงใหม่และกรุงเทพฯ

ป้ายรับสมัครงานของโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือในช่วงแรกตั้ง

ในช่วงแรกหลังจากเปิดกิจการโรงงาน คนงานมาสมัครเกินความต้องการราว 2-4 เท่า อดีตคนงานผู้หนึ่งเล่าว่า...

“ช่วงที่มีโรงงานญี่ปุ่นมาตั้งใหม่ การสมัครงานต้องยื่นเข้าแถวรอเป็นร้อยคนอยู่นอกโรงงาน คนล้าพูนทั้งนั้น เขาจะรับคนที่จบ มศ.5 ปวช. ปวส. พอประตูเปิดก็เบียดเข้าไปทีละคน ไปรอที่หน้าสำนักงาน คนที่เหลือก็ต้องเข้าแถวรอต่อไป โรงงานจะเรียกสัมภาษณ์และไปสอบข้อเขียนวิชาวิทยาศาสตร์กับอังกฤษที่โรงเรียนชายประจำจังหวัดครั้งละ 10-20 คน และจะสอบผ่านไม่กี่คน ต่อมาโรงงานจึงใช้วิธีสัมภาษณ์อย่างเดียว ดูจากคนที่มีบ้านอยู่ใกล้ เจ้าหน้าที่ถามอะไรต้องตอบว่าได้ เพราะอยากได้งานมาก เช่น เข้ากะได้ไหม ฯลฯ โรงงานไม่ตรวจร่างกาย จะส่งผลสมัครงานมาที่บ้านให้ไปรายงานตัวเข้าทำงาน”

ในเวลาต่อมาการจัดหาคนงานยากขึ้น ช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 เป็นช่วงที่ประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานระดับล่างอย่างหนัก เนื่องจากมีโรงงานเปิดดำเนินการแล้วเพิ่มขึ้นเป็น 46 โรง ความต้องการแรงงานมีมากถึง 7,000 คน แต่แรงงานที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงเกิดการแก่งแย่งระหว่างโรงงานด้วยกัน โดยโรงงานที่ตั้งแรงงานระดับล่างมาจากโรงงานอื่นจะให้ค่าแรงสูงกว่าโรงงานเดิมประมาณ 200-300 บาทต่อคน บางโรงงานถึงกับยอมจ่ายค่าหัวให้พนักงานในสังกัดที่สามารถดึงแรงงานจากโรงงานอื่น

เข้ามาในอัตรา 100 บาทต่อแรงงานฝีมือ 1 คน และ 70 บาทต่อแรงงานระดับล่าง 1 คน จึงเกิดการไหลเวียนถ่ายเทแรงงานระหว่างโรงงานอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะโรงงานที่เปิดดำเนินการใหม่จะมีส่วนในการดึงแรงงานมากที่สุด²⁵

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2536 ผู้บริหารบริษัทสัญชาติญี่ปุ่นแห่งหนึ่งเพิ่มจำนวนลูกจ้างจากเดิม 800 คน เป็น 2,150 คน ใน พ.ศ. 2537 มีการประมาณว่า บริษัทอุตสาหกรรมสัญชาติญี่ปุ่นทั้งหมดมีจำนวนลูกจ้างคนไทย 10,000 กว่าคน ส่วนบริษัทอุตสาหกรรมที่เหลือยังมีจำนวนลูกจ้างชาวไทยอีก 3,000 กว่าคน²⁶

การไหลเวียนของแรงงานระดับล่างทำให้เจ้าของโรงงานรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา นักลงทุนชาวญี่ปุ่นมีข้อตกลงร่วมกัน ให้แต่ละโรงงานจัดทำบัญชีรายชื่อแรงงานระดับล่างและจะไม่ยอมรับพนักงานที่ลาออกจากโรงงานอื่นด้วยเหตุผลที่ต้องการได้อัตราเงินเดือนที่สูงขึ้น

ในการจัดหาแรงงานยังเกิดอาชีพนายหน้ารับจัดหางานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายหลายกลุ่ม กลุ่มนายหน้าเหล่านี้แอบอ้างชื่อว่าเป็นฝ่ายบุคคลของบริษัทต่าง ๆ และเรียกเก็บค่านายหน้าในราคาสูงถึง 10,000 บาทต่อหัว ซึ่งจะเกิดขึ้นในจังหวัดห่างไกลจากลำพูน เช่น สุโขทัย กำแพงเพชร ลำปาง มีบางรายไปถึงภาคอีสาน ส่วนจังหวัดใกล้ ๆ เช่น เชียงราย พะเยาแพร่ มีการเรียกเก็บค่านายหน้า 8,000, 5,000, 2,000 บาทต่อหัว ตามลำดับ กลุ่มนายหน้านั้นนอกจากจัดบริการรถรับส่งแล้ว ยังเตรียมจัดหาที่พักให้ด้วย²⁷

ขอบเขตการจ้างงานที่ขยายเพิ่มขึ้นทำให้มีคนงานหญิงอายุ 16-25 ปีจากทุกจังหวัดในเขตภาคเหนือตอนบนและบางจังหวัดในภาคเหนือตอนล่าง ภาคอีสาน ภาคกลาง ตลอดจนภาคใต้ เดินทางมาสมัครงานในโรงงานที่ลำพูน คนงานหญิงส่วนใหญ่จะเช่าหอพักอยู่ในหมู่บ้านใกล้โรงงาน พักกับญาติหรือเพื่อนที่เดินทางมาทำงานอยู่ก่อนแล้ว โรงงานผลิตประกอบวงจรรวมแห่งหนึ่งจ้างแรงงานหญิงที่มาจากภาคอีสานทั้งหมดโดยจัดหาที่พักอาศัยให้อยู่รวมกันเป็นการเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อเป็นการตัดปัญหาการหมั้นเวียนเข้าออกของแรงงานท้องถิ่นและแรงงานในภูมิภาค ซึ่งมีสูงกว่ากลุ่มแรงงานจากภาคอีสาน

ช่วง พ.ศ. 2537 โรงงานในนิคมอุตสาหกรรมขยายกิจการเพิ่มขึ้นและประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานจำนวนไม่ต่ำกว่า 6,000 คน เนื่องจากคนงานที่จะทำงานในโรงงานและมีคุณสมบัติตามต้องการ เช่น จบ ม.6 ม.3 เป็นต้น หาได้ไม่มากนักในเขตตัวเมืองหรืออำเภอใกล้เคียงของจังหวัดอื่น หลายโรงงานต้องลดคุณภาพการศึกษาเหลือเพียง

ประณมปีที่ 6 ผู้จัดการฝ่ายบุคคลของโรงงานอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารแห่งหนึ่งเปิดเผยว่า ปัญหาขาดแคลนแรงงานและต้นทุนการผลิตที่ปรับตัวสูงขึ้นจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานแบบเข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงงานอิเล็กทรอนิกส์²⁸

ลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งของกำลังแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือคือ มีคนงานหญิงในสัดส่วนที่สูงมาก จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารชาวญี่ปุ่นของโรงงาน 8 แห่งในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือโดยเก็น เอนโด นักศึกษาปริญญาเอกด้านภูมิศาสตร์เศรษฐกิจจากมหาวิทยาลัยโตเกียว เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2535 และ 13 กันยายน พ.ศ. 2536 พบว่า บริษัทญี่ปุ่นเลือกจ้างผู้หญิงมากกว่าผู้ชายประมาณ 4 เท่า เมื่อจำแนกประเภทกิจการแล้ว ผู้หญิงส่วนใหญ่จะทำงานเสมียนและเป็นคนงานในสายพานการผลิต ส่วนผู้ชายเกือบทั้งหมดเป็นวิศวกร และถึงแม้ผู้บริหารที่ให้สัมภาษณ์ทุกคนจะกล่าวถึงเหตุผลที่จ้างแรงงานหญิงเพราะผู้หญิงไทยทำงานขยันมากกว่าผู้ชาย แต่เอนโดตั้งข้อสังเกตว่า การที่ผู้หญิงไม่ได้รับการศึกษาในระดับสูง บริษัทจึงกดค่าแรงให้ต่ำลงได้

ใน พ.ศ. 2538 คนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมีจำนวนรวมทั้งสิ้น 18,900 คน เป็นคนงานหญิงจำนวน 13,620 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 72.1 ในจำนวนดังกล่าวนี้ทำงานอยู่ในเขตอุตสาหกรรมส่งออก 11,706 คน²⁹

การเคลื่อนย้ายแรงงาน

...โอกาสทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้นในเมืองใหญ่ของภาคเหนือ ทั้งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การขยายตัวของธุรกิจการเกษตร และบริษัทอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับต่ำ และระดับสูง มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเคลื่อนย้ายประชากร...

Shigeharu Tanabe

The Person in Transformation : Body, Mind and Cultural Appropriation, 2539

การเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่สืบเนื่องมาอย่างน้อยหนึ่งทศวรรษคือภาพการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางประชากรภายในประเทศด้วยโลกาภิวัตน์ของบริษัทข้ามชาติ ขอบเขตการจ้างงานของเขตอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ใหญ่ที่สุด

ในภาคเหนือตอนบนแห่งนี้ขยายจากหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ไปสู่ระดับภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค คนงานหนุ่มสาวเชื่อมโยงถิ่นต้นทางที่พวกเขาจากมาและชีวิตความเป็นอยู่ในโรงงานเข้าด้วยกัน

หมู่บ้านหลายแห่งรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือกลายเป็นที่พักอาศัยของคนงานย้ายถิ่น ซึ่งมาจากต้นทางอันหลากหลาย เช่น อำเภอรอบนอกของลำพูน เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง น่าน พะเยา ตาก สุโขทัย พิษณุโลก รวมทั้งจากภาคอีสานและภาคใต้ บางจังหวัด คนงานย้ายถิ่นเหล่านี้มีอายุระหว่าง 17-30 ปี ส่วนใหญ่เป็นโสด จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย และเข้าทำงานในโรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์

การสัมภาษณ์คนงานย้ายถิ่น 49 คนในหมู่บ้านศรีบุญยืน พบว่า คนงานส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมมาก่อน ในจำนวนนี้บางคนเคยทำงานบริการและรับจ้าง เช่น พนักงานโรงแรม แกะสลักไม้ แคดดี้สนามกอล์ฟ สถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน ร้านค้าปลีก ห้างสรรพสินค้า งานซักอบรีด เป็นต้น บางคนเพิ่งจบการศึกษาแล้วเข้าทำงานเป็นครั้งแรก บางคนมาจากภาคเกษตรกรรม

ในส่วนคนงานที่มีประสบการณ์ในโรงงานมีที่มาจากอุตสาหกรรมหลายประเภทเช่น โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ โรงงานยา โรงงานทอผ้า และโรงงานกระดาษในกรุงเทพฯ โรงงานรองเท้าและโรงงานผลิตหลอดภาพทีวีในเขตอีสเทิร์นชิปบอร์ด โรงงานดอกไม้เจียรไนเพชร และบริษัทผ้าไหมในเขตภาคเหนือตอนบน

แบบแผนการเคลื่อนย้ายของคนงานแยกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนงานที่ผ่านประสบการณ์ตลาดแรงงานประเภทต่าง ๆ 2) กลุ่มคนงานที่มาจากสถาบันการศึกษาโดยตรง และ 3) กลุ่มคนงานที่มาจากภาคเกษตรกรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

● คนงานชายอายุ 22 ปี มาจากอำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย หลังจากจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ได้สมัครเป็นพนักงานขายของในร้าน 7-eleven ที่เมืองเชียงราย 1 ปี และย้ายมาทำงานในร้าน 7-eleven ที่เมืองลำพูนอีก 1 ปี จากนั้นจึงสมัครเข้าทำงานโรงงานผลิตสายนาฬิกาในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือใน พ.ศ. 2536

● คนงานหญิง อายุ 21 ปี จากอำเภอบัว จังหวัดน่าน จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทำนาอยู่ที่บ้านจนถึง พ.ศ. 2533 เดินทางมาทำงานก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ 1 ปี และเข้า

เป็นคณงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือในโรงงานเฟอร์นิเจอร์ 3 ปี ในโรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนอุปกรณ์สื่อสารเป็นระยะเวลาสั้น ๆ และในโรงงานแปรรูปผลิตผลการเกษตรตามลำดับ

● คณงานหญิง อายุ 21 ปี จากอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เคยทำงานขายเสื้อผ้าที่กรุงเทพฯ 2 ปี และกลับมาสมัครงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ทำงานในโรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์แห่งหนึ่งตั้งแต่ต้น พ.ศ. 2538 เป็นต้นมา

● คณงานชาย อายุ 20 ปี จากอำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรใน พ.ศ. 2534 ทำงานร้านนียมพาดิชในเมืองลำปางเป็นเวลา 3 ปี จากนั้นกลับไปช่วยงานที่บ้าน ต่อมาเข้าทำงานเป็นช่างเครื่องในโรงงานผลิตชิ้นส่วนพลาสติกสำหรับของเล่นเด็กเมื่อกลาง พ.ศ. 2538

● คณงานหญิงอายุ 20 ปี จากอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากการศึกษาออกโรงเรียน เดินทางมาอยู่กับญาติที่กรุงเทพฯ ทำงานเป็นพนักงานขายในห้างสรรพสินค้า 1 ปี และทำงานเป็นพนักงานฝ่ายผลิตในโรงงานอิเล็กทรอนิกส์แห่งหนึ่งที่ดอนเมือง ต่อมาโรงงานดังกล่าวขยายกิจการเข้ามาในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ เธอจึงสมัครใจย้ายมาทำงานเพื่อหาประสบการณ์ โรงงานใหม่ทำให้เธอมีสถานภาพสูงขึ้น โดยทำหน้าที่เป็นหัวหน้าดูแลและฝึกคณงาน

การหมุนเวียนเข้าออกงานในกลุ่มคณงานย้ายถิ่นมีค่อนข้างสูง และเกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพการทำงานที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ จากการสัมภาษณ์พบว่า คณงานย้ายถิ่นมีอายุการทำงานเฉลี่ย 14 เดือน ดังนั้นชีวิตทางสังคมของพวกเขาก็จึงไม่มีความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นเท่าที่ควร

ภาพถ่ายทางอากาศเวียงทฤษฎีไชย พ.ศ. 2496 - ท้องของเมืองลพบุรีในปัจจุบัน
(ภาพจากหนังสือเวียงกุมกาม - การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในล้านนาฯ 2537)

2

ความเปลี่ยนแปลงบนแผ่นดินลุ่มน้ำ

จากหริภุญไชยถึงหละปูน

เราเรียกแผ่นดินของเราว่า "หละปูน" มาจาก "หริภุญไชย" ชื่อโบราณของดินแดนแห่งนี้ จากหริภุญไชยเป็นหละปูนเปลี่ยนผ่านระยะทางกว่าหนึ่งพันปี สิ้นดิน ชุมชน ชาวบ้านชาวเมืองที่นี่ ยังดำเนินชีวิตอยู่อย่างปกติท่ามกลางธรรมชาติ ระหว่างภูเขาและแม่น้ำ หละปูนคือถิ่นข้าวปลา อาหารอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งธรรมชาติดั้งเดิมสร้างสรรค์สรรมอบแด่คนล้านนา...

คืน ญางเดิม

คำประกาศหริภุญไชย, 2537

ร่องรอยชุมชนโบราณหลายแห่งในแอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูนชี้ให้เห็นว่า ดินแดนแถบนี้เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์แล้ว กล่าวกันว่า "ลัวะ" เป็นคนดั้งเดิมกลุ่มแรก ๆ พวกเขารู้จักคิดระบบเหมืองฝายผันน้ำเข้ามา เชื่อว่าตน

เองเกิดมาจากรอยเท้าสัตว์ เรื่องราวของชนเผ่าลัวะที่ถอยร่นเข้าไปในป่าลึกอันเป็นผลจากการรุกเข้ามาของอุดมการณ์พุทธศาสนาได้บันทึกไว้ในตำนานจามเทวีวงศ์

ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ การแตกตัวทางการเมืองที่ต้องการแยกออกมาสร้างบ้านแปงเมืองขึ้นใหม่ของอาณาจักรทวารวดี และแรงกระตุ้นทางการค้าระหว่างอาณาจักรทมิฬและดินแดนตอนใน คือปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้ชุมชนโบราณแถบนี้ก้าวไปสู่สังคมเมืองขนาดใหญ่และมีการจัดระเบียบสังคมที่ซับซ้อน นามว่า **ทริภุญไชย**¹

แคว้นทริภุญไชยซึ่งมีพระนางจามเทวีเป็นปฐมกษัตริย์นำพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่และตระเตรียมศิลปวัฒนธรรมไว้ให้อาณาจักรล้านนาหลายร้อยปี ก่อนพญามังรายเคลื่อนย้ายชาวไตโยนจากเชียงแสนเพื่อผนวกทริภุญไชยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านนา โดยมีศูนย์กลางที่เชียงใหม่

สงครามปลดปล่อยอำนาจพม่าให้หมดไปจากล้านนาใน พ.ศ. 2339 ประชาชนบางส่วนถูกพม่ากวาดต้อน บางส่วนหลบหนีเข้าไปอยู่ตามป่าลึก พญากวีละประกาศให้ผู้คนกลับเข้ามาอยู่อาศัยในเมือง ส่วนหนึ่งยกทัพออกไปกวาดต้อนชายองแถบเมืองของชาวไตจีนแถบเมืองเชียงตุง และชาวไตลื้อแถบเมืองเชียงรุ่ง เมืองลวง เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมหากินในเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และเชียงราย² ประวัติศาสตร์ของล้านนาในช่วงนี้เรียกขานกันว่า **"ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง"**

ชายของกลุ่มแรกตั้งบ้านเรือนหนาแน่นอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวง เช่น เวียงยอง บ้านตอง บ้านยู๋ หลิงห้า ปิงห่าง ต่อมากระจายออกไปทางด้านตะวันออกในแถบตำบลบ้านกลาง ศรีบัวบาน มะเขือแจ้ การย้ายถิ่นฐานของชาวยองขยายตัวไปตามลุ่มน้ำแม่สาร แม่ตีบ แม่ธิ แม่ทา แม่ปิง แม่ลี จนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของลำพูนปัจจุบัน³

นอกจากนี้ "ลำพูน" หรือ "หละปุ่น" ในภาษาท้องถิ่น ยังมีผู้คนอีกหลากหลายกลุ่มที่ผสมกลมกลืนในทางชาติพันธุ์ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน เช่น ชาวไตโยนที่เข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองเชียงใหม่ มอญ พม่า ขมุ เจียว กระเหรี่ยงที่เข้ามาพร้อมกับบริษัทค้าไม้สัญชาติอังกฤษจากพม่าในฐานะคนงานและความขัดแย้ง เจียวและฮ่อในฐานะพ่อค้าวัวต่าง-ม้าต่าง และกลุ่มคนจีนที่ขยายตัวเข้ามามากขึ้นหลังจากการสร้างทางรถไฟสายเหนือ⁴ ซึ่งถือเป็นการเปิดฉากการใช้ทรัพยากรโดยกลุ่มทุนข้ามชาติครั้งสำคัญ

ประวัติศาสตร์การใช้ทรัพยากร

หลังจากเชียงใหม่มีอำนาจเหนือทริภุญไชย อิทธิพลที่เหนือกว่าได้เข้ามาควบคุม โดยเฉพาะเรื่องทรัพยากร เมื่อเชียงใหม่อยู่ภายใต้กรุงเทพฯ กรุงเทพฯ อยู่ภายใต้ต่างชาติ การกอบโกยและแย่งชิงผลประโยชน์เริ่มเห็นความชัดเจนมากยิ่งขึ้นตามลำดับ

กลุ่มสำหูนเสวนา ` 2537

สำหูนในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ระบบทุนนิยมเริ่มต้นหลังจากการสร้างทางรถไฟสายเหนือ ตามมาด้วยการขยายตัวของการค้าและทุนข้ามชาติที่แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในรูปของการสัมปทานทำไม้และการขยายพื้นที่ปลูกข้าวและพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ

เมื่อทางรถไฟสายเหนือสร้างถึงเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2464 เส้นทางคมนาคมโบราณ เช่น การขนส่งสินค้าตามลำน้ำปิง การค้าขายทางไกลของพ่อค้าวัวต่าง-ม้าต่าง เป็นต้น ลดความสำคัญและหมดไปในที่สุด ทางรถไฟสายเหนือเปิดให้มีการทำไม้ออกไป และเปิดให้ระบบเศรษฐกิจเงินตรามีบทบาทเหนือระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมากขึ้น ความต้องการข้าวของอังกฤษเพื่อนำไปเลี้ยงดูพลเมืองในอาณานิคม เช่น อินเดีย เป็นต้น ทำให้พื้นที่ปลูกข้าวขยายตัวในเขตภาคเหนือ

โรงงานอุตสาหกรรมแห่งแรกในเขตอำเภอเมืองลำพูนคือโรงงานบ่มไยยาสูบดำเนินการโดยบริษัทส่งเสริมไยยาสูบไทย จำกัด เมื่อ พ.ศ. 2498 เพื่อตอบสนองการปลูกยาสูบซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจในขณะนั้นและทำให้มีการตัดไม้เป็นเชื้อเพลิงในการบ่มไยยา ใน พ.ศ. 2510 กิจการอุตสาหกรรมยาสูบขยายตัวเพิ่มขึ้น เป็นแหล่งรายได้สำคัญของแรงงานเกษตรกรรมนอกฤดูทำนา การที่โรงงานบ่มไยยาสูบไม่ได้ดำเนินกิจการตลอดทั้งปี คนงานจึงสามารถทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมและทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมไปพร้อมกัน

ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (ลำปาง-เชียงใหม่) ตัดผ่านเทือกเขาขุนตาลซึ่งเป็นแหล่งไม้สักแหล่งใหญ่แห่งหนึ่งของลำพูนใน พ.ศ. 2512 ชักนำให้เกิดขบวนการขนไม้เถื่อนโดยใช้รถจักรยาน ส่งให้กับโรงงานทำตู้ในเขตอำเภอเมืองหรือโรงงานแกะสลักที่ขยายตัวเข้าไปในเขตอำเภอแม่ทา⁶

ใน พ.ศ. 2519 รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาลุ่มน้ำแม่กวังโดยการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ เพื่อนำไปใช้ในการเกษตรกรรม ภายใต้โครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่กวัง การสร้างเขื่อนแม่กวังเริ่มต้นใน พ.ศ. 2521 แต่การก่อสร้างไม่คืบหน้ามากนักเพราะเกิดปัญหาด้านธรณีวิทยาบริเวณหัวงานเขื่อน และมีปัญหาเงินทุนในการดำเนินงาน

รัฐบาลไทยขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่นผ่านองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งญี่ปุ่นและกองทุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเล ให้ดำเนินการศึกษาความเป็นไปได้เบื้องต้นของโครงการและช่วยเหลือด้านเงินกู้เพื่อออกแบบรายละเอียดทางวิศวกรรม จัดหาอุปกรณ์และจักรกลในการก่อสร้างเขื่อนและระบบชลประทาน รวมเงินกู้ทั้งหมด 14,732 ล้านบาท⁷

ระบบชลประทานแม่กวังครอบคลุมลุ่มน้ำแม่กวังทั้งในเขตเชียงใหม่และลำพูน มีคลองส่งน้ำจากเขื่อนแม่กวังในเขตอำเภอต๋อยสะเกิดมาถึงเขตอำเภอเมืองลำพูน ความยาว 76 กิโลเมตร แม้ว่าการสร้างเขื่อนมีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมภาคเกษตรกรรม แต่ด้วยความต้องการใช้น้ำในภาคเมืองและอุตสาหกรรมที่เพิ่มมากขึ้น แผนงานในโครงการจึงกำหนดไว้ชัดเจนว่าจะส่งน้ำไปยังเขตเมืองและนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือโดยเฉลี่ย 5.2 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี

วัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่กวังไม่เป็นไปตามที่ตั้งไว้ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากเกษตรกรรมเป็นการใช้ในเชิงธุรกิจและอุตสาหกรรมมากขึ้น มีการซื้อขายที่ดินรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือซึ่งอยู่ในเขตชลประทานของโครงการเป็นจำนวนมาก

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ที่ดินถูกกว้านซื้อ มีการขยายตัวของโครงการบ้านจัดสรร สวนเกษตร สนามกอล์ฟ รีสอร์ท รุกเข้าไปยังพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านอาศัยเป็นแหล่งอาหาร พื้นที่เลี้ยงสัตว์ แหล่งไม้ใช้สอย และทุ่งนาแปรเปลี่ยนเป็นอาคารสิ่งก่อสร้างภายในช่วงเวลาสั้น ๆ

ใน พ.ศ. 2534 ที่ดินติดถนนสายหลักที่มีการซื้อขายประมาณไร่ละ 100,000 บาท เพิ่มเป็น 1,000,000 บาท แม้แต่หมู่บ้านที่ลึกเข้าไป ราคาที่ดินก็สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว บางหมู่บ้านที่ดินเกือบทั้งหมดถูกเปลี่ยนมือไปอยู่กับผู้คนที่ไม่ได้มุ่งประกอบการเกษตรกรรม

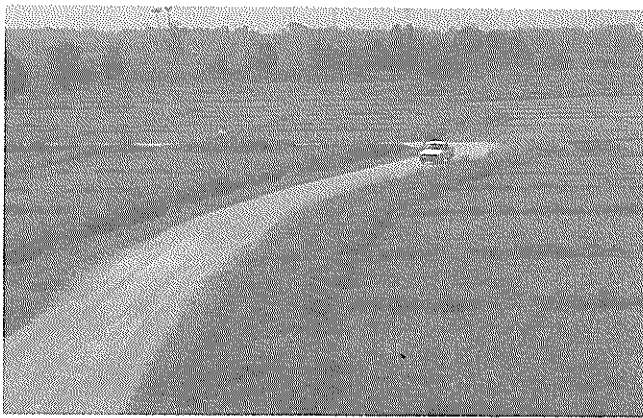
ขณะที่ราคาที่ดินที่สูงขึ้นเป็นแรงดึงดูดให้ชาวนาขายที่ดิน อ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งวงซึ่งต้องใช้เวลาเก็บกักน้ำให้เต็มอ่างประมาณ 2-3 ปีก็คือแรงผลักดันให้ชาวนาต้องละทิ้งวิถีอาชีพของตน เนื่องจากในช่วงที่รอน้ำเต็มอ่างนั้น ชาวนาไม่สามารถทำการเกษตรติดต่อกันหลายปี ฐานะที่ยากจนอยู่แล้วเลยยิ่งย่ำแย่ เมื่อมีผู้มาเสนอซื้อที่ดินในราคาสูงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ชาวนาจึงพากันขายที่ดินทำกินของตน เมื่อถึงเวลาที่โครงการชลประทานเริ่มสามารถจ่ายน้ำได้ พื้นที่ตอนล่างจำนวนไม่น้อยจึงถูกทิ้งร้างและเปลี่ยนมือเป็นของนายทุนไปเกือบหมดแล้ว

ไม่มีฤดูเก็บเกี่ยวที่หริภุญไชย

นิคมอุตสาหกรรมมาตังอยู่ลำพูน ที่ดินราคาไร่ละ 2-3 หมื่นกลายมาเป็นไร่ละล้าน
ถนนจากลำพูนถึงพระบาทตากผ้า จะเห็นที่ดินโล่ง มีหลักขาวปกรบสองข้างทางเต็มไปหมด

กลุ่มลำพูนเสวนา, 2537

แต่เดิมมาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดลำพูนมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. 2528 เป็นผลให้สภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่มี

ขนาดใหญ่ สามารถดูดซับแรงงานได้จำนวนมาก และเกิดขึ้นในพื้นที่เฉพาะซึ่งประชาชนมี ส่วนได้ส่วนเสียอย่างชัดเจน ในด้านเศรษฐกิจ นิคมอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่เริ่มแรก กล่าวคือเริ่มต้นด้วยการขายที่ดินและตามมาด้วยการเปลี่ยนแปลงอาชีพ^๑

ช่วง พ.ศ. 2526-2527 เจ้าหน้าที่ของการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยเข้ามาสำรวจพื้นที่ที่จะนำบาดาล ตั้งสำนักงานในหมู่บ้านสันป่าฝ้ายติดกับทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 11 และมีการติดต่อซื้อขายที่ดิน ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงรู้สึกดีใจที่จะมี โรงงานอุตสาหกรรมและหวังว่าลูกหลานของตนจะมีงานทำ

ในระยะแรกชาวบ้านไม่สนใจกระแสการซื้อขายที่ดินในหมู่บ้านสันป่าฝ้าย ชี้เหล็ก และปูลุย เพื่อก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมมากนัก เมื่อราคาสูงขึ้นถึงไร่ละ 8,000-10,000 บาท ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงสนใจ โดยซื้อขายตามแนวถนนสายหลักและขยายสู่พื้นที่ลึกเข้าไป

ที่ผ่านมาชาวบ้านรายย่อยมักทำนาไม่พอกิน หรือหากได้ข้าวพอกินก็ไม่มีเงินสด สำหรับซื้อหาสิ่งของจำเป็นในการดำรงชีวิต จึงต้องผันตัวเองเป็นแรงงานรับจ้างเพื่อเพิ่ม รายได้ เมื่อมีโอกาสขายที่ดินได้ราคาก็คาดว่าจะนำมาเป็นทุนให้สมาชิกในครอบครัวไปทำ งานที่นิคมอุตสาหกรรมได้ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ถือครองที่ดินขนาดเล็ก เงินจากการขาย ที่ดินจึงไม่มากนัก

โดยทั่วไปผู้ขายที่นำเงินไปใช้หนี้ที่เกิดจากการกู้ยืมลงทุนด้านการเกษตร เงิน ที่เหลือนำไปใช้จ่ายซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ และสร้างที่อยู่อาศัย ทันสมัยเพื่อส่งเสริมเกียรติและฐานะทางสังคมตามค่านิยมบริโภคที่ผ่านสื่อต่าง ๆ เข้าไป ในชุมชน เงินที่ได้มาจึงทำให้พวกเขาสามารถเปลี่ยนตัวเองจากชาวนาเป็นกรรมกรไร้ฝีมือ ในโรงงานเท่านั้น แต่ชีวิตไม่ได้ดีขึ้นหรือมีแนวโน้มว่าจะดีขึ้น^๑ อีกทั้งส่วนใหญ่แล้วก็ไม่ได้ เข้าทำงานในโรงงานอย่างที่คิด เพราะข้อจำกัดทางคุณสมบัติด้านอายุและวุฒิการศึกษา

อาชีพเกษตรกรรมที่เคยเป็นงานหลักของครอบครัวกลายเป็นภาระของผู้ใหญ่รุ่น พ่อแม่ คนหนุ่มสาวหันมารับจ้างในนิคมอุตสาหกรรมแทนการรับจ้างในโรงงานป๋มไບยาสูบ สานแห สานกระดัง ทำตู้ และการรับจ้างที่เคยทำอยู่เดิม แรงงานในภาคเกษตรกรรมถูก ดึงเข้ามาเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ทั้งแรงงานฝีมือในโรงงานและแรงงานไร้ ฝีมือ เช่น คนงานก่อสร้าง รวมทั้งภาคบริการ เช่น เด็กบริการตามร้านอาหารและแหล่ง บริการทางเพศ

เศรษฐกิจและการบริโภคของคนในชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมเปลี่ยนไปอย่างชัดเจน ธุรกิจต่าง ๆ ในชุมชนขยายตัวมากขึ้น การซื้อขายที่ดินยังคงมีอยู่ แต่เปลี่ยนจากการซื้อเพื่อตั้งโรงงานมาเป็นการซื้อที่ดินในบริเวณหมู่บ้านใกล้เคียงนิคมอุตสาหกรรมเพื่อเก็งกำไร คนหนุ่มสาวที่ทำงานในโรงงานต่างมีรถจักรยานยนต์เป็นของตัวเองโดยวิธีการซื้อแบบผ่อนส่ง

คนงานหนุ่มสาวท้องถิ่นที่ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมต่างมีความคิดเห็นว่า รายได้จากโรงงานดีกว่าที่เคยเห็นพ่อแม่ได้รับจากการทำนา พ่อแม่บางคนเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลังจากลูกสาวเข้าทำงานในโรงงานว่า ชีวิตมีความสุขสบายขึ้นมาก ได้สร้างบ้านและซื้อที่ดินเพิ่ม พ่อไม่ต้องเดินทางไปขายตุ๋มตามต่างจังหวัด ลูกสาวได้ซื้อจักรยานยนต์คนละคัน นอกจากนี้หลายคนระบุว่าชอบทำงานนิคมอุตสาหกรรมเพราะได้อยู่ในห้องแอร์ ได้แต่งตัวสวย มีรายได้ประจำ กำหนดตำบลเหมืองง่าเล่าว่า...

"...เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา อาชีพของชาวบ้านคือการทำนาและสวนผลไม้ แต่ในปัจจุบันเป็นคนงานนิคมอุตสาหกรรมเสียส่วนใหญ่ ครอบครัวที่ทำนาอย่างเดียวมีน้อยกว่า 10 หลังคาเรือน คนที่มีอายุ 20-30 ไม่ทำนาแล้ว ใคร ๆ ก็สนใจทำงานในโรงงานเพราะเงินดี มีโรงงานของญี่ปุ่นมาเปิดกิจการใคร ๆ ก็พอใจ มีเงินซื้อโทรทัศน์ ตู้เย็น รถจักรยานยนต์"

การที่หนุ่มสาวจำนวนมากเป็นคนงานโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมทำให้ความร่วมมือทางสังคมในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป คนงานไม่มีเวลาเข้าร่วมงานบุญงานประเพณีอย่างสะดวกเหมือนก่อน งานต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานบวช และงานปอยจะหลีกเลี่ยงจัดในวันทำงาน เพราะเกรงว่าไม่มีใครมาร่วมงาน

หลังจากมีการสร้างโรงงานเพิ่มขึ้น ผู้ประกอบธุรกิจรายย่อยประเภทการค้าและการบริการในตำบลบ้านกลาง เหมืองง่า และมะเขือแจ้ ก็เพิ่มมากขึ้น นับตั้งแต่ธุรกิจบ้านเช่าและหอพักสำหรับคนงานต่างถิ่น ร้านอาหาร และร้านขายของชำ โดยเฉพาะผู้ประกอบธุรกิจหอพัก นอกจากเก็บค่าเช่าแล้ว บางรายยังมีรายได้จากร้านอาหาร ร้านค้าของชำ และบริการโทรศัพท์ทางไกล ธุรกิจเหล่านี้ส่วนมากเกิดขึ้นหลังจากมีการก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมตั้งแต่ พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ความต้องการสินค้าอุปโภคบริโภคทำให้เกิดธุรกิจรายย่อยอื่น ๆ เช่น การขายเสื้อผ้า เครื่องประดับ และเครื่องสำอางแบบ

ผ่อนส่ง ธุรกิจเหล่านี้มีผู้ประกอบการจำนวนมากและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่คนงานนิคมอุตสาหกรรม

คนงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่เช่าหอพักอยู่ใกล้โรงงานเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายและทุ่นเวลาในการเดินทางไปทำงาน หมู่บ้านหลายแห่งรอบนิคมอุตสาหกรรมจึงมีการขยายตัวของหอพัก ห้องแบ่งเช่า บ้านเช่า เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในตำบลบ้านกลางและตำบลเหมืองง่า

ชุมชนหอพัก

นิคมอุตสาหกรรมนี้แหละทำให้เอดส์ระบาด

ชาวบ้านตำบลเหมืองง่า เมืองลำพูน, 2537

หมู่บ้านศรีบุญยืน ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน คือชุมชนขนาดใหญ่ริมน้ำแม่กวงฝั่งตะวันตกตรงข้ามกับนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ประกอบด้วย 4 กลุ่มบ้านคือ ปิงท่าง ทำเตื่อ หลังห้า และบ้านใหม่ มีพื้นที่รวม 759 ไร่ ก่อนกลายมาเป็นชุมชนหอพักที่มีคนงานย้ายถิ่นอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน กลุ่มบ้านเหล่านี้เคยเป็นชุมชนชาวสวนที่เสียบสงบ

หอพักคนงานในหมู่บ้านศรีบุญยืนเริ่มเกิดขึ้นโดยผู้ที่มีฐานะในหมู่บ้านในราว พ.ศ. 2533 ซึ่งเป็นช่วงการบูรณาการลงทุนจากต่างประเทศในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ช่วง พ.ศ. 2535-3537 หอพักคนงานในหมู่บ้านขยายตัวอย่างรวดเร็วโดยคน 3 กลุ่ม คือ ชาวบ้านที่กู้เงินจากธนาคารมาลงทุนสร้างหอพักขนาดเล็ก คนนอกหมู่บ้านที่เข้ามาซื้อที่ดินริมถนนสร้างเป็นหอพักขนาดใหญ่ และนักลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์ที่เข้ามาสร้างหอพักคนงานให้กับโรงงานเป็นการเฉพาะ

การขยายตัวของหอพักคนงานอย่างรวดเร็วโดยไม่มีโครงสร้างพื้นฐานรองรับก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะการระบายน้ำ เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำและมีการถมดินให้สูงกว่าระดับพื้นดินเดิม ทำให้สวนลำไยบางส่วนถูกน้ำท่วมซึ่งจนเสียหาย นอกจากนี้การไม่มีระบบระบายน้ำทิ้งจากอาคารบ้านเรือนยังทำให้เกิดภาวะน้ำเสีย

จากการสำรวจในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 พบว่า หอพักคนงานในหมู่บ้านศรีบุญยืนมีจำนวน 91 แห่ง จำนวนห้องพักรวมทั้งหมด 1,166 ห้อง ซึ่งโดยเฉลี่ยมีคนงาน 2 คนต่อห้อง จึงประมาณว่า มีคนงานย้ายถิ่นอยู่ในราว 2,332 คน มากกว่าจำนวนประชากรเดิมของหมู่บ้านซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 16,72 คน โดยที่ความหนาแน่นของประชากรเพิ่มเกือบ 3 เท่า จาก 1,344 คนต่อตารางกิโลเมตรเป็น 3,272 คนต่อตารางกิโลเมตร

ธุรกิจการค้าและบริการภายในหมู่บ้านผุดขึ้นเป็นดอกเห็ดเพื่อรองรับการอุปโภคบริโภคของประชากรที่เพิ่มขึ้น ทั้งร้านอาหาร ร้านตัดผม-เสริมสวย ร้านซ่อมรถ ร้านเหล้า ตลาด ร้านค้าปลีก คลินิก คาราโอเกะ โดยเฉพาะตลาดเย็นจะคลาคล่ำไปด้วยคนงานที่แวะผ่านมาซื้ออาหารและข้าวของเครื่องใช้ก่อนเดินทางไปทำงานหรือเข้าที่พัก นักข่าวญี่ปุ่นที่มาสังเกตการณ์ชีวิตความเป็นอยู่ของคนงาน ใน พ.ศ. 2537 บันทึกว่า...¹⁰

“...ในหมู่บ้านศรีบุญยืน-วังทองเคยมีแต่สวนผลไม้และทุ่งนาเท่านั้น แต่ในปัจจุบันมีร้านซูเปอร์มาร์เก็ตระบบทันสมัยเข้ามาแล้ว แรงงานหญิงส่วนมากเข้าทำงานในนิคมอุตสาหกรรมและพักอาศัยในหมู่บ้าน ข้าวของต่าง ๆ เช่น น้ำยาสระผม เลื่อนชั้นใน และผ้าอนามัยจะขายดีมากทีเดียว ในปีนี้ (2537) อาจมีร้านเสริมสวยและคาราโอเกะเข้ามาเปิดกิจการในหมู่บ้าน”

เนื่องจากหมู่บ้านศรีบุญยืนอยู่ระหว่างเขตเทศบาลเมืองกับนิคมอุตสาหกรรมจึงเป็นเส้นทางสัญจรผ่านไปมาของคนงานที่อาศัยอยู่ทางฟากตะวันตกของแม่น้ำกวัง ในช่วง

เวลาเข้า-ออกงานของคนงาน ถนนในหมู่บ้านจะเต็มไปด้วยฝูงรถจักรยานยนต์ติดขัดยาวเหยียด

การสัญจรไปมาของยวดยานพาหนะก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียงและอากาศเสียจากการสันดาปของเครื่องยนต์ คนงานในชุดสีฟ้า สีเทา สีเลือดหมู สีเหลือง และสีอื่น ๆ พุ่งมอเตอร์ไซด์แข่งความเร็วกันไปเต็มถนนเป็นฝูง มีอุบัติเหตุจากรถมอเตอร์ไซด์เกิดขึ้นทุกวัน

เส้นทางระหว่างเขตเทศบาล - หมู่บ้านศรีบุญยืน - สะพานข้ามแม่กวัง
เข้าสู่โรงงาน เป็นเส้นทางสายหลักในการเดินทางไป - กลับของคนงาน
อุบัติเหตุรถชนบนถนนสายนี้เกิดขึ้นแทบทุกวัน

หมู่บ้านศรีบุญยืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์ทางกายภาพรอบนิคมอุตสาหกรรมที่ตอบสนองกับวิถีชีวิตนอกเวลาทำงานของคนงาน ไม่ว่าจะเป็นร้านเหล้าริมฝั่งแม่น้ำกวัง ร้านเหล้าในหมู่บ้าน ดิสโกเธค ผับในเมือง ฯลฯ การมีคู่ดื่มเหล้า เข้าสังคมกลายเป็นค่านิยมในหมู่คนงาน คนงานผู้หนึ่งสะท้อนภาพเหล่านี้ว่า...

“...ชีวิตคนงาน พอทำงานเสร็จแล้วกลับมากินเหล้ากินเบียร์ ทั้งผู้หญิงผู้ชาย เป็นสังคมที่ต้องกินเหล้ากินยา หรือกลับจากงานก็จะมานอนพัก คนงานหลายคนอยู่ด้วยกันก่อนแต่ง ถ้าใครไม่มีแฟนต้องหาให้ได้ คนงานตามหอพักจะใช้ชีวิตคุ้มมาก

หิ้งบุหรี เหล้า ผู้หญิง บางคนเงินที่หามาได้ก็ไปใช้กินใช้เที่ยวหมด ไม่ใช่เงินที่เอาไปเลี้ยงพ่อเลี้ยงแม่”

คนงานส่วนใหญ่มีอิสระในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะคนงานย้ายถิ่น ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงอิสระในการแยกออกมาจากการควบคุมทางสังคมภายในครอบครัวและสามารถหาเลี้ยงชีพได้เท่านั้น แต่เป็นอิสระในสภาพแวดล้อมทางสังคมแบบใหม่ อิสระในการคบเพื่อน การใช้จ่าย และการเข้าสังคม ซึ่งเป็นตาบสองคมดังที่เจ้าของหอพักคนหนึ่งเล่าว่า...

“...หอพักมี 19 ห้อง มีอยู่ห้องเดียวที่นิสัยดี ตั้งใจทำงานเก็บเงินส่งพ่อแม่ ไม่ยุ่งใครคนอื่นและทะเล่ชอบกินเหล้า พาผู้ชายเข้ามานอนด้วย บางคนขายตัว บางคนเปลี่ยนผู้ชายไปเรื่อย ๆ เคยไล่คนที่มีปัญหาออกหลายครั้ง รู้สึกเสียใจที่สร้างหอพักแต่ก่อนเห็นว่าคนงานเป็นผู้หญิง มาใหม่ ๆ อาจจะดี พอได้คบเพื่อน มาเจอสภาพเห็นแสงสี เห็นเซค ผับ เลย์เสียนี่ล้ายหมด บางคนเกิดห้องขึ้นมารถต้องไปทำแท้งผู้ชายคนเก่าไม่มาหา ผู้ชายคนใหม่มาอีก บางคนท้องหกเดือนก็ยังไม่เอาออก บางคนตั้งท้องกลับบ้านไม่ได้ ผู้ชายไม่ยอมรับ ผูกคอตายแก้ปัญหาที่มี”

หอพักหลายแห่งมีกฎระเบียบเพื่อควบคุมความประพฤติ แต่คนงานจะย้ายเข้าออกบ่อยมากเนื่องจากเห็นว่าในโรงงานมีคำสั่งที่ต้องปฏิบัติตามมากพออยู่แล้ว จึงต้องการอิสระหลังจากเลิกงาน การย้ายเข้าออกบ่อย ๆ มีผลกระทบต่อผู้ประกอบการหอพักที่ต้องแบกภาระในการผ่อนชำระหนี้กับแหล่งเงินกู้ หอพักบางแห่งจึงไม่เข้มงวดเพื่อตั้งให้คนงานพักอยู่นาน ๆ

คนงานย้ายถิ่นนับหมื่นที่เข้ามาปรับเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางกายภาพและภูมิทัศน์ทางสังคมของหมู่บ้าน นักวิชาการที่สนใจเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) ของความเป็นชุมชนเห็นว่าอาจมีได้ทำให้ชีวิตความเป็นชุมชนถูกทำลายลงไป แต่ไม่ว่าอัตลักษณ์ของความเป็นชุมชนรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจะมีอยู่หรือไม่ ชีวิตคนในชุมชนโดยรอบต่างได้รับผลกระทบจากมลพิษที่แพร่กระจายออกมาจากโรงงาน และแม่น้ำกวางสายเลือดหล่อเลี้ยงชาวลำพูนกลายเป็นเพียงที่รองรับน้ำเสียจากกระบวนการผลิตทางอุตสาหกรรม

ชิ้นส่วนอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์จำพวกตัวเก็บประจุชนิดต่าง ๆ ที่เสีย
ใช้การไม่ได้ เป็นส่วนหนึ่งของขยะอุตสาหกรรม (ชวรา บัณฑิตศรี - ภาพ)

3

มลพิษไฮเทคและโรคดึกดำ

นิเวศวิทยาแม่น้ำกวง

ปลาที่เคยชุกชุมก็ลดลง เมื่อก่อนสายน้ำจะไหลช้า ๆ ฤดูวางไข่ ปลาจะกระโดด
เหมือนข้าวตอกแตก หลายปีมาแล้วที่ไม่เห็น เดี่ยวนี้ไม่มีคนลงเล่นน้ำ แม้แต่พวกหาปลา

ชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำกวง, 2537

หลังจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมเปิดดำเนินการมาได้ระยะหนึ่ง ชาวบ้านที่อยู่
ใกล้เคียงโรงงานเริ่มรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของลำน้ำกวงซึ่งเกิดผลกระทบต่อ
ชีวิตความเป็นอยู่และสุขภาพ ปัญหาเริ่มจากการเกิดกลิ่นเหม็นเมื่อ พ.ศ. 2532

คนท้องถิ่นที่ติดตามปัญหานี้รายงานว่า ชาวบ้านศรีบุญยืน วังทอง เหมืองง่า และ
ศรีสองเมือง ตำบลเหมืองง่า อำเภอเมืองลำพูน นับพันครัวเรือนซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณใกล้
เคียงต่างได้รับความเดือดร้อนจากการที่กลิ่นน้ำเหม็นรุนแรงนี้รบกวนเข้าไปถึงห้องนอน

เด็กและผู้ใหญ่จำนวนมากล้มป่วยด้วยโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ เป็นโรคภูมิแพ้ ปวดศีรษะ
ใบหน้าบวมชา หนึ่งในบรรดาผู้ป่วยเหล่านี้เป็นพระภิกษุชราวัย 72 ปี จำพรรษาอยู่ที่วัดศรี
บุญยืน มีอาการอาพาธหนักต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลมหาราช นครเชียงใหม่¹

ชาวบ้านที่เดือดร้อนทุกคนปักใจเชื่อว่า กลิ่นเน่าเหม็นเกิดจากการปล่อยน้ำเสียลง
สู่แม่น้ำกวงของโรงงานฟอกหนัง-เย็บถุงมือแห่งแรกที่เปิดกิจการในนิคมอุตสาหกรรม
เป็นกลิ่นฟอร์มาลีนซึ่งจะเหม็นรุนแรงมากในช่วงฤดูฝน หลักฐานที่ชาวบ้านสังเกตเห็นช่วง

น้ำแม่กวงมีต้นกำเนิดอยู่บริเวณเทือกเขาผีปันน้ำตะวันตกในเขต
อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ ไหลมาบรรจบกับลำน้ำแม่ท่าก่อนลงสู่
แม่น้ำปิง น้ำกวงเป็นสายเลือดสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนลำพูนมา
ช้านาน แต่ภายหลังตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมจากมลพิษ
อุตสาหกรรม ไม่อาจเกื้อกูลอำนวยประโยชน์ได้ดังเดิม

นั่นคือ มีปลาตายลอยเป็นชิ้นมาจากลำน้ำ คนหาปลาบริเวณใต้ฝายน้ำล้นตรงกับจุด
ปล่อยน้ำเสียพบว่า มีเศษหนังวัวหนังควาย เศษชิ้นส่วนเหลือทิ้งจากการตัดเย็บนอนกัน
อยู่ใต้แม่น้ำ

พระครูตรีบุญญากร เจ้าอาวาสวัดศรีบุญยืน สังเกตว่าแม่น้ำกวงสีคล้ำลงตั้งแต่
พ.ศ. 2534-2535 ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมฝั่งใช้ประโยชน์จากน้ำในแม่น้ำไม่ได้เลย และผู้ที่

ตั้งบ้านอยู่ริมน้ำตรงข้ามปากท่อน้ำเสียยืนยันว่า นิคมอุตสาหกรรมได้ปล่อยน้ำเสียตอนกลางคืนเป็นระยะ

มีการร้องเรียนปัญหากลิ่นเหม็นจากบ่อบำบัดน้ำเสียจากชาวบ้านรอบนิคมอุตสาหกรรมหลายครั้ง โดยยื่นหนังสือร้องเรียนผ่านตัวแทนผู้ใหญ่บ้านถึงนายอำเภอ หัวหน้าส่วนราชการ และผู้จัดการนิคมอุตสาหกรรม เจ้าอาวาสวัดศรีบุญยืนทำหนังสือถึงรองนายกรัฐมนตรีให้เร่งแก้ไขปัญหา และตั้งแต่ผู้ใหญ่บ้านศรีบุญยืนทำหน้าที่เป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อวันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2534 มีการยื่นหนังสือร้องเรียนปัญหากลิ่นเหม็นก่อนความเดือดร้อนรบกวนสุขภาพชาวบ้านไปแล้ว 4 ครั้ง แต่ปัญหายังไม่ได้รับการแก้ไข

ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2536 คณะครู นักเรียน และผู้ปกครองโรงเรียนศรีบุญยืน-วังทอง ยื่นหนังสือร้องเรียนถึงเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอุตสาหกรรมจังหวัด จนกระทั่งวันที่ 16 มีนาคม ปีเดียวกัน ตัวแทนชาวบ้านในเขตเทศบาลเมืองลำพูน ชาวบ้านริมฝั่งกวังประมาณ 150 คนได้รวมตัวที่ศาลากลาง เพื่อเรียกร้องให้แก้ไขปัญหากลิ่นเหม็นหาเหม็นผู้แทนการนิคมอุตสาหกรรมและเจ้าหน้าที่ราชการเข้ามาไกล่เกลี่ยเจรจากับตัวแทนชาวบ้าน และรับปากว่าจะแก้ไขปัญหากลิ่นเหม็นให้หมดภายใน 3 เดือน โดยยอมรับเฉพาะเรื่องกลิ่นเหม็นที่เกิดจากประสิทธิภาพของบ่อบำบัดน้ำเสียบ่อที่ 1 แต่ไม่ยอมรับว่านิคมอุตสาหกรรมเป็นตัวการปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำกวัง

แม่น้ำกวังเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญในการผลิตน้ำประปาให้กับชาวเมืองลำพูน ขณะเดียวกันนิคมอุตสาหกรรมก็ได้ใช้ประโยชน์จากแม่น้ำสายนี้ในการผลิตน้ำประปาป้อนให้กับโรงงานอุตสาหกรรมและรองรับน้ำเสียที่ปล่อยออกมาจากโรงงาน

การบำบัดน้ำเสียที่ไร้ประสิทธิภาพไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านรอบนิคมอุตสาหกรรมเท่านั้น ตลอดแนวลำน้ำจากบ้านศรีบุญยืน วังทอง ไก่แก้ว ช่างฆ้อง บ้านท่าท่าทาง ท่าขาม หัวขัว ต้นแก้ว เวียงยอง บ้านหลวย และศรีเมืองอยู่ เป็นบริเวณที่ได้รับผลกระทบด้วย ชาวบ้านไม่สามารถชุดน้ำบ่อทรายริมฝั่งกวังมาดื่มกิน ไม่อาจนำน้ำมาซักผ้าลงไปไหนไม่นานก็จะรู้สึกคัน

ผู้เชี่ยวชาญของบริษัทที่ปรึกษาด้านสิ่งแวดล้อมแห่งหนึ่งซึ่งเคยไปสำรวจในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือตั้งข้อสังเกตว่า ระบบการบำบัดน้ำเสียไม่ค่อยสมบูรณ์เท่าที่ควร เป็นระบบการเพิ่มออกซิเจนลงในน้ำเสียหรือออกซิเดชันพอน วิธีการนี้จะใช้ได้กับน้ำที่เสีย

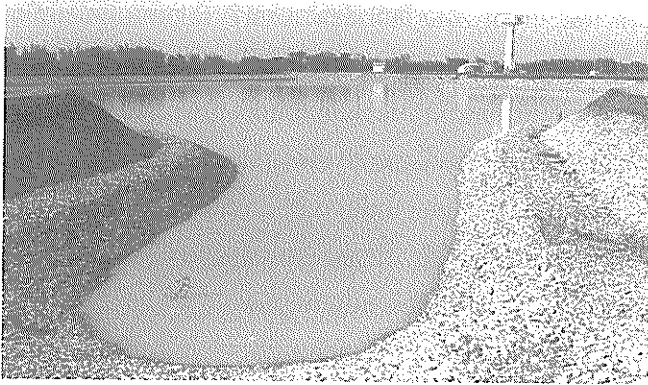
ไม่มากและบ่อน้ำเสียต้องลึกไม่เกิน 1.5 เมตร แต่บ่อพักน้ำเสียของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือบ่อแรกมีความลึกถึง 4 เมตร ส่วนบ่อที่ 2 และ 5 มีความลึก 2.5 เมตร

ต่อมาทางนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือยอมรับว่าบ่อน้ำเสียบ่อที่ 1 มีกลิ่นเหม็นจริงตามที่ชาวบ้านร้องเรียน โดยชี้แจงว่าเป็นเพราะสภาวะการบำบัดจะเกิดจากแบคทีเรียชนิดที่ไม่ใช้ออกซิเจน ซึ่งทำให้เกิดก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ดังนั้นการเกิดกลิ่นเหม็นถือว่าเป็นปกติของระบบนี้

น้ำเสียจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำกก กำหนดให้มีค่าความสกปรกในรูปสารอินทรีย์ หรือ BOD ไม่เกิน 20 เมื่อนิคมอุตสาหกรรมไม่สามารถลดค่า BOD ของน้ำเสียด้วยวิธีการเติมออกซิเจนได้ จึงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการเติมน้ำสะอาดที่สูบจากแม่น้ำไปผสมกับน้ำเสียในบ่อพักเพื่อทำให้น้ำเสียเจือจางลงในอัตราส่วนน้ำเสีย 1 ตันต่อน้ำสะอาด 400 ตัน ซึ่งช่วยลดค่า BOD ลง แต่ผลกระทบจากวิธีการนี้ก่อให้เกิดผลเสียตามมา โดยเฉพาะในฤดูแล้งเมื่อแม่น้ำกกมีน้ำน้อย ค่าความเข้มข้นของ BOD อาจเพิ่มสูงถึง 300-600

ในเวลาต่อมา กองสิ่งแวดล้อม กรมโรงงานอุตสาหกรรมจัดส่งเจ้าหน้าที่มาสำรวจและเสนอแนวทางแก้ปัญหาระยะยาวด้วยการเปลี่ยนบ่อบำบัดแบบธรรมชาติมาเป็นแบบผสมผสาน โดยการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยว่าจ้างบริษัทเอกชนทำการติดตั้งเครื่องเติมอากาศ (aerator) ขนาด 40 แรงม้า จำนวน 9 เครื่อง ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536

นอกจากนี้ ยังมีกรณีผลักดันให้แก้ไขปัญหาโดยอกระเบียบข้อบังคับให้ผู้ประกอบการสร้างระบบบำบัดน้ำเสียขึ้นในโรงงานก่อนที่จะปล่อยลงในระบบบำบัดส่วนกลาง ในกรณีโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ต้องลงทุนถึงร้อยละ 10 ของค่าก่อสร้างโรงงาน ส่วนโรงงานอุตสาหกรรมเกษตรต้องลงทุนประมาณร้อยละ 4 แต่เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมได้รวมค่าใช้จ่ายระบบบำบัดน้ำเสียอยู่ในราคาขายที่ดิน ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งเพื่อดึงดูดนักลงทุน คำถามก็คือการลงทุนนี้จะเป็นภาระของใคร อย่างไรก็ตาม มีโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ 3 แห่ง คือ เคเอสเอส เคอินเซกิ ไทยเอ็นจอร์ และโรงงานเครื่องหนึ่งอีก 1 แห่ง ยอมสร้างระบบน้ำเสียขึ้นในโรงงานในเวลาต่อมา

ระบบบำบัดน้ำเสียส่วนกลางของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเป็นระบบ aerated lagoon อาศัยแบคทีเรียทำหน้าที่ย่อยสลายสิ่งสกปรก ที่อยู่ในรูปสารอินทรีย์ในน้ำเสีย ซึ่งในเวลาต่อมาจะระบบบำบัดที่ไม่มีประสิทธิภาพนี้ได้เป็นสาเหตุที่ทำให้น้ำแม่กว้งเน่าเสีย

หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการวิเคราะห์คุณภาพน้ำในแม่น้ำกว้งมีหลายหน่วยงาน เช่น ฝ่ายวิเคราะห์แร่ (สำนักงานทรัพยากรธรณีเขต 3 เชียงใหม่) กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ (กระทรวงสาธารณสุข) ภาควิชาวิศวกรรมสิ่งแวดล้อม (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) กองจัดการคุณภาพน้ำ (กรมควบคุมมลพิษ) ศูนย์วิเคราะห์สารมลพิษอุตสาหกรรมภาคเหนือ (กรมโรงงานอุตสาหกรรม) และบริษัทเอ็นไวร์เทค คอนซัลแตนท์ จำกัด (โครงการศึกษาความเหมาะสมโครงการแก้ไขปัญหาน้ำเสียเทศบาลเมืองลำพูน) หน่วยงานเหล่านี้ดำเนินการวิเคราะห์ตัวอย่างน้ำในลำน้ำกว้งและลำน้ำสาขาในระยะเวลาต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์เฉพาะที่แตกต่างกันไป ซึ่งไม่ได้เป็นการติดตามคุณภาพแม่น้ำกว้งอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มประชาชนท้องถิ่นมีข้อสังเกตเกี่ยวกับค่ามาตรฐานน้ำเสียจากบ่อบำบัดและจากโรงงานที่ระบายลงแม่น้ำกว้งว่า หลายหน่วยงานที่เข้ามาตรวจวัดมีหลักเกณฑ์ที่ใช้กำหนดแตกต่างกันไป ทำให้เกิดความสับสน และการที่โรงงานส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งใช้โลหะหนัก สารเคมี และสารทำละลายในกระบวนการผลิต ระบบบำบัดน้ำเสียส่วนกลางจะช่วยให้มีโลหะหนักและสารเคมีปนเปื้อนในแม่น้ำมากขึ้นเพียงใด

ในเดือนพฤษภาคม 2540 สื่อมวลชนรายงานว่า มีปลาตายในบ่อบำบัดน้ำเสียบ่อที่ 5 และในแม่น้ำกวังเป็นจำนวนมาก น้ำบริเวณที่ปลาตายมีกลิ่นเหม็น สาธารณสุขจังหวัดลำพูนส่งเจ้าหน้าที่อนามัยสิ่งแวดล้อมเก็บตัวอย่างน้ำและปลาไปค้นหาสาเหตุ ผู้จัดการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือบอกว่า เกิดจากโรงงานอื่นนอกเขตนิคมอุตสาหกรรมโดยอ้างว่าทางนิคมฯ ไม่ได้ปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำกวังนานแล้ว เพราะใช้น้ำรดต้นไม้ เจ้าหน้าที่กรมควบคุมมลพิษเห็นว่า ระบบบำบัดน้ำเสียน่าจะมีส่วนผิดปกติ เนื่องจากการตรวจสอบคุณภาพแม่น้ำกวังพบออกซิเจนในปริมาณต่ำ

นอกจากปัญหาน้ำเสีย ชาวบ้านรอบนิคมอุตสาหกรรมยังไม่กล้านำน้ำใต้ดินมาต็มน้ำดื่มเป็นน้ำบรรจุขวดที่ซื้อจากร้านค้าในเมือง การวิเคราะห์คุณภาพน้ำบาดาลในบริเวณดังกล่าวโดยกองจัดการคุณภาพน้ำ กรมควบคุมมลพิษในเดือนเมษายน พ.ศ. 2537 พบว่ามีปริมาณโลหะและโลหะหนักส่วนใหญ่เกินกว่าเกณฑ์กำหนดที่เหมาะสมสำหรับน้ำบาดาลที่จะใช้บริโภคได้ แต่ก็ไม่พบว่ามีโลหะหรือโลหะหนักตัวใดที่มีค่าสูงเกินเกณฑ์อนุโลมสูงสุด ยกเว้นแมงกานีส

การกำจัดของเสียและกากอุตสาหกรรมยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับน้ำใต้ดินปนเปื้อน โดยเฉพาะการนำเอามูลฝอยหรือกากอุตสาหกรรมมากองทิ้งไว้บนพื้นดินในที่โล่งบริเวณโรงงาน ภายหลังฝนตกอาจมีการชะล้างมูลฝอยและซึมลงไปปนเปื้อนน้ำใต้ดินและน้ำบ่อตื้นที่อยู่ใกล้เคียง

กาสารพิษอุตสาหกรรม

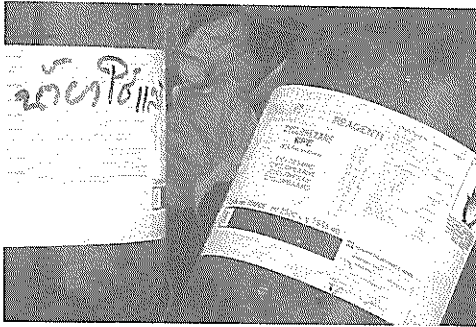
ดูในสารเคมีถุงหนึ่งเขียนเป็นภาษาอังกฤษ "อย่าให้เข้าตา อย่าให้โดนผิวหนัง อย่าให้โดนเสื้อผ้า อย่าหายใจสูดกลิ่นเข้าไป" ...แต่ในกองขยะ เศษหนังกองมหึมาที่ทับถมจนเต็มหลุมแล้วกลบฝังมีสารพิษที่ชนิดไม่มีใครรู้ ใครจะให้หลักประกันได้ว่า

สารพิษเหล่านี้จะไม่รั่วซึมลงสู่ระบบน้ำธรรมชาติในฤดูฝน เพราะเป็นการกลบฝังลงในหลุมดินบริเวณเชิงเขาเหนือหมู่บ้าน

นาออน น้ำเบียงดิน

อาทิตย์รายฉบับที่ 15-21 เมษายน 2537

ของเสียจากกระบวนการผลิตของโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยรอบ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เมื่อโรงงานเพิ่มจำนวนมากขึ้น เต่าเผาขยะและสถานที่กำจัดกากอุตสาหกรรมจึงไม่สามารถรองรับสิ่งปฏิกูลและกากอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากได้

ภาชนะบรรจุสารเคมีที่ใช้
ในกระบวนการผลิตของโรงงาน
จัดกระจายออกมาปะปนอยู่
ในสิ่งแวดล้อมของชุมชน
โดยรอบนิคมฯ

กากอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มาจากเขตอุตสาหกรรมส่งออก ประกอบด้วยกากตะกอน เศษหนังดิบ alumina substrate, waste resin, สารเคมีเสื่อมคุณภาพ ชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ แผ่นฟิล์ม สายไฟ ไยแก้ว เนื่องจากไม่มีการควบคุมตรวจสอบอย่างเข้มงวด โรงงานส่วนใหญ่จึงหาทางออกด้วยการจัดเก็บ-ฝังภายในโรงงาน ลักลอบขนย้ายออกไปทิ้งนอกพื้นที่ที่เช่าจากชาวบ้าน หรือทิ้งปะปนกับมูลฝอยทั่วไปโดยมีบริษัทรับเหมาขนไปทำลาย บางส่วนส่งไปกำจัดที่ศูนย์บริการกำจัดกากอุตสาหกรรมของกรมโรงงานอุตสาหกรรม ที่ตำบลแสมดำ บางขุนเทียน กรุงเทพฯ หรือส่งไป recycle ที่จังหวัดชลบุรี ส่วนโรงงานที่นำกากอุตสาหกรรมมาเก็บไว้ที่อาคารพักกากสารอันตรายในนิคมอุตสาหกรรมมีเพียง 2 ราย

ผู้จัดการนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือชี้แจงว่า ปริมาณกากอุตสาหกรรมไม่มีความชัดเจนเพราะเป็นหน้าที่ของกองสิ่งแวดล้อม การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย เมื่อเกิดปัญหาขึ้น หน่วยงานระดับจังหวัดไม่มีอำนาจเข้าไปตรวจสอบ เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมได้สิทธิพิเศษ เป็นเอกเทศในการดำเนินงาน

ปัญหาในการจัดการกากอุตสาหกรรมเกิดจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขาดระเบียบและการกำกับดูแลให้โรงงานหรือผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติตามกำหนด เช่น ไม่มีการคัดแยกของเสียอันตรายหรือกากอุตสาหกรรมที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ไม่มีการทำลายฤทธิ์ของสารอันตรายก่อนการฝังกลบขั้นสุดท้าย มีการเผากากของเสียในที่โล่งแจ้ง อนุญาตให้เอกชนมารับเหมาเก็บขนและนำออกไปทิ้งนอกพื้นที่โดยไม่มีการควบคุม และขาดการตรวจสอบความถูกต้องของชนิด ปริมาณ และข้อมูลที่สำคัญของกากอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น ตลอดจนขาดระบบจัดเก็บข้อมูลที่สามารถนำมาใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

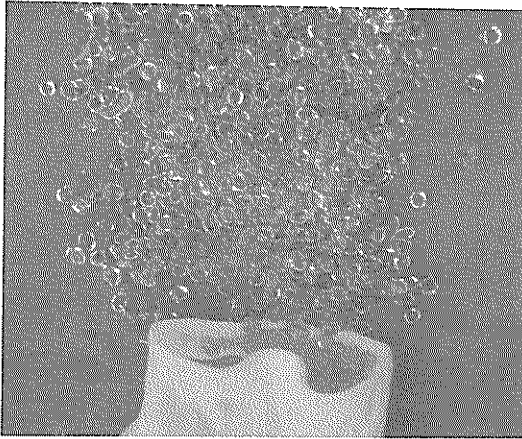
บริษัทเอกชนที่รับเหมาขนขยะมีส่วนทำให้เกิดการลักลอบขนย้ายกากอุตสาหกรรมออกจากโรงงาน เช่นมีการขนย้ายถังเคมีที่บรรจุสารประเภทเรซิน สารเคมีที่ใช้เป็นตัวทำละลาย เศษไม้อัด ไม้ลัง ไม้ยาง เศษตะกั่ว สายทองแดง กระดาษ ฟอยล์ที่ใช้ห่อเครื่องจักรพลาสติก โฟม สารกันชื้น เป็นต้น วัสดุเหล่านี้เป็นของปลอดภัยห้ามซื้อขายในประเทศหรือห้ามนำออกนอกนิคมอุตสาหกรรม กากอุตสาหกรรมเหล่านี้ต้องนำกลับไปทำลายที่ประเทศของนักลงทุน แต่เนื่องจากการขนกลับต้องเสียค่าใช้จ่าย โรงงานจึงขายให้บริษัทรับเหมาเป็นการลดต้นทุน

ของเสียที่ขนย้ายออกมาจากโรงงานมีปริมาณสูงมากและทำรายได้เป็นล่ำเป็นสันให้กับผู้รับเหมา เช่น เส้นทองแดงที่นำมาจากโรงงานอิเล็กทรอนิกส์แห่งหนึ่งประมาณ 1 ตันรถบรรทุกต่อ 2 สัปดาห์ หรือจากทุกโรงงานประมาณ 1 ตันต่อสัปดาห์ บริษัทรับเหมา มีรายได้จากการขายเศษทองแดงประมาณ 160,000-200,000 บาทต่อเดือน ส่วนถังบรรจุสารเคมีก็มีการนำมาสีใหม่และขายต่อให้กับชาวบ้านถังละ 5-7 บาท หากเป็นถัง 200 ลิตรราคาถังละประมาณ 200 บาท

บางหมู่บ้านในเขตตำบลศรีบัวบานและตำบลมะเขือแจ้ต่างได้รับผลกระทบจากกากอุตสาหกรรมที่ลักลอบขนย้ายออกมาจากโรงงาน การตรวจสอบของกรมควบคุมมลพิษในพ.ศ. 2537 พบว่า กากอุตสาหกรรมประเภทเศษหนังดิบแผงวงจรอิเล็กทรอนิกส์ กากสารเคมี และกากตะกอนจากโรงงานที่อยู่ในนิคมอุตสาหกรรมจำนวนประมาณ 5 ตันต่อวันถูกนำไปทิ้งในพื้นที่โดยรอบ 5-6 แห่ง เกิดปัญหาเดือดร้อนรำคาญเรื่องกลิ่นและเกิดการสะสมของสารโลหะหนัก เช่น โครเมียม แคดเมียม และตะกั่ว ในดินและแหล่งน้ำ

ผิวดิน การสำรวจจึงพบว่า มีการนำภาชนะบรรจุสารเคมีเช่น trichloroethylene ออกมาขาย โดยมีการทดสอบในแหล่งน้ำหรือดินแล้วใช้เป็นภาชนะบรรจุน้ำ หรือใช้ในวัตถุประสงค์อย่างอื่นตามบ้านเรือนและโรงเรียน

วันที่ 21-22 มีนาคม พ.ศ. 2539 หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวันรายงานข่าวการร้องเรียนของชาวบ้านดอกไม้แดงในอำเภอตอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ว่ามีการลักลอบนำกากอุตสาหกรรมจากโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมาทิ้งในบ่อดินซึ่งเป็นที่ทิ้งขยะ

คนงานเรียกวัสดุนี้ว่า
Hot melt ใช้เป็นตัวเชื่อมติด
อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์
เข้าด้วยกัน คุณสมบัติคือ
เมื่อเผาไหม้ก็จะยังคงกลับมา
อยู่ในรูปเดิม
เป็นกากอุตสาหกรรม
อีกประเภทหนึ่งจากนิคมฯ
ที่มีการนำมาทิ้ง
ในเขตชุมชนโดยรอบ

ของสุขาภิบาล จากการสำรวจพื้นที่พบพลาสติกแข็งสีดำ ผงสีเขียวย และแผงวงจรกระจายอยู่ทั่วบริเวณ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 เปิดเผยว่ามีการใช้รถบรรทุก 6 ล้อ ลักลอบขนกากอุตสาหกรรมมาทิ้งอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา กรณีนี้ชี้ให้เห็นว่า ยังไม่ได้มีการดำเนินการจัดการกากอุตสาหกรรมให้มีประสิทธิภาพและถูกต้องตามหลักสากล ดังที่พบว่า กรมโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม มอบหมายให้บริษัทเทคโนเคนฯ ดำเนินการขนส่งกากสารพิษเพื่อนำไปกำจัดที่โรงงานกำจัดกากแสมดำ กรุงเทพฯ แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด ผู้ประกอบการแต่ละรายจึงหาทางออกเช่นเดิม คือการฝังในโรงงานหรือลักลอบให้เอกชนนำไปทิ้งร่วมกับมูลฝอยทั่วไป

**ขยะและกากสารพิษถูกนำออกมาทิ้งนอกเขตนิคมฯ เนื่องจาก
ระบบกำจัดและเตาเผาที่มีอยู่ไม่สามารถรองรับได้ทั้งหมด**

ความเคลื่อนไหวหลังจากนั้น การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยได้เชิญผู้
เชี่ยวชาญจากประเทศเดนมาร์กมาศึกษาหาข้อมูลในพื้นที่ 17 จังหวัดภาคเหนือเพื่อตั้ง
โรงกำจัดกากอุตสาหกรรม ขยะเคมีภาคเกษตรและภาคครัวเรือน ใช้เวลาศึกษาจนถึงปลาย
พ.ศ. 2539 แม้วางยังไม่มีข้อสรุปในเรื่องทำเลที่ตั้ง แต่มีข้อสังเกต 2 ประการ คือ 1) แม้ว่า
โรงกำจัดกากอุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาคจะเป็นทางออกของการแก้ปัญหาการแพร่
กระจายสารพิษสู่ชุมชน แต่เบื้องหลังคือผลประโยชน์จากการขายเทคโนโลยีซึ่งต้องมีการ
ตรวจสอบให้ดำเนินการอย่างโปร่งใส 2) กระแสการต่อต้านโรงไฟฟ้าขยะทางตง จังหวัด
เชียงใหม่ มีส่วนสำคัญที่ทำให้การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยหยุดถึงการรับฟัง
ความคิดเห็นของประชาชนเป็นครั้งแรกในกรณีที่จะมีการสร้างโรงกำจัดกากอุตสาหกรรม
เนื่องจากเกรงว่าจะมีกระแสคัดค้านจากคนท้องถิ่น

โรคลึกลับที่ลำพูน

โรคที่ทำให้คนงานป่วยและเสียชีวิตที่ลำพูนเคยมีรายงานทางการแพทย์ในที่อื่น ๆ ของโลกแล้ว
แม้บางโรคจะไม่มีการรายงานในประเทศไทยหรือมีรายงานน้อยในโลกนี้ก็ก็ตาม
แพทย์ผู้ตรวจวินิจฉัยและให้การรักษาได้ทำการตรวจวินิจฉัยและรักษาอย่างถูกต้อง
ความลึกลับของโรคอยู่ที่ปัญหาการจัดการที่ไม่ถูกต้อง
ไม่ให้มีการสอบสวนอย่างสมบูรณ์ ไม่มีความเข้าใจต่อการเกิดโรค
จึงเป็นโรคลึกลับที่ประชาชนต้องเสี่ยงภัยคุกคามอย่างไม่ทราบอนาคต
แพทย์หญิงอรพรรณ เมธาธิกุลกุล
โรคลึกลับที่ลำพูน, 2538

ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา คนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนืออย่างน้อย 12 คน และบุตรของคนงานอีก 2 คน เกิดอาการป่วยและทยอยเสียชีวิต กลายเป็นข่าวใหญ่ ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับตลอดช่วง พ.ศ. 2537-2538 นำไปสู่การเรียกร้องของสาธารณชน ให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปัญหาสุขภาพและความปลอดภัยจากการทำงานและปัญหามลพิษอุตสาหกรรมของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ

ช่วงเวลาดังกล่าว ชาวลำพูนที่มีจิตใจรักความเป็นธรรมต่างรับรู้ถึงสภาพการทำงานที่หนักเกินไปของคนงานที่เป็นลูกหลานหรือญาติพี่น้องของตน ทั้งงานกะกลางวันและกะกลางคืน แหบไม่มีเวลาพักผ่อน กินนอนไม่เป็นเวลา โดยแลกกับผลประโยชน์จำกัค่าแรง ค่าล่วงเวลา เบี้ยขยัน เงินโบนัสพิเศษที่โรงงานใช้เป็นแรงจูงใจให้เร่งทำงานเพื่อเพิ่มการผลิตตามเป้าหมาย ภาวะที่ต้องผ่อนส่งข้าวของเครื่องใช้ ไม่ว่าจะเป็นรถจักรยานยนต์ ตู้เย็น โทรทัศน์ เครื่องเล่นวิดีโอ เครื่องเสียง ฯลฯ ทำให้คนงานทำงานประดุดเครื่องจักร ยิ่งกว่านั้นคนงานไม่รู้ว้สารเคมีที่ต้องสัมผัสในขณะที่ทำงานมีอันตรายมากน้อยเพียงใด เมื่อเกิดภาวะเจ็บป่วยไม่สบายทำงานไม่ไหวก็ต้องลาออกจากงาน เมื่อป่วยหนักจนเสียชีวิตก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องเงินค่าชดเชยจากโรงงาน²

ข่าวการเจ็บป่วยและเสียชีวิตของคนงานบนหน้าหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่มุ่งประเด็นไปที่โรคที่เกิดจากการทำงาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับสารเคมีและมลพิษทางอากาศในสถาน

ประกอบการ ปลาย พ.ศ. 2536 สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดลำพูน ศูนย์ระบาดวิทยาภาคเหนือ และศูนย์ความปลอดภัยในการทำงาน จึงเข้าทำการตรวจสอบสาเหตุการเสียชีวิต แต่ไม่มีการเปิดเผยรายงานการศึกษาต่อสาธารณชน³

ในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2537 โฆษกรัฐบาลออกมาแถลงผลการสัมมนาเรื่อง สาเหตุการเสียชีวิต-การเจ็บป่วยของคนงานและแนวทาง-มาตรการป้องกันโรคร้ายจากการทำงาน ที่โรงแรมดิเอ็มเพรส เชียงใหม่ ซึ่งจัดขึ้นก่อนหน้านั้นหนึ่งวัน มีการแถลงอ้างความเห็นของคณะแพทย์ผู้เข้าร่วมสัมมนาที่สรุปว่า ในจำนวนคนงาน 12 ราย เป็นโรคมุมิคุ้มกันบกพร่อง 8 ราย เป็นโรคไข้มองอักเสบ 2 ราย วัณโรคปอด 1 ราย และมะเร็งในเม็ดเลือด 1 ราย และการเสียชีวิตของคนงานไม่เกี่ยวข้องกับภาวะการทำงานแต่อย่างใด

แพทย์และนักวิชาการที่ติดตามปัญหาตลอดได้แย้งว่า การวินิจฉัยดังกล่าวใช้เวลาเพียง 1 วันและสรุปข้อมูลจากแพทย์ที่ไม่ได้ทำการรักษาผู้ป่วย ไม่ได้ทำตามหลักการแพทย์อย่างครบทุกขั้นตอน และไม่มีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเรื่องโรคเอดส์เข้าร่วม จึงไม่มีความน่าเชื่อถือในขั้นตอนการวินิจฉัย

ในประเด็นที่เกี่ยวกับโรคเอดส์ซึ่งเป็นปัญหารุนแรงในเขตภาคเหนือ ดร. ครรชิต ลิ้มปกาญจนรัตน์ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการความร่วมมือด้าน HIV/AIDS ระหว่างกระทรวงสาธารณสุขและศูนย์ควบคุมโรคติดต่อแห่งสหรัฐอเมริกา (CDC) เห็นว่า หากผู้ที่มีเชื้อเอชไอวีเสียชีวิตจากสารตะกั่วหรือสารทำลาย สามารถวินิจฉัยได้แล้วว่าผู้นั้นเสียชีวิตเพราะสารพิษ เพราะโดยทั่วไป การเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์มาจากการติดเชื้อและมีอาการบ่งชี้โดยเฉพาะ เช่น ปอดอักเสบ ท้องร่วง น้ำหนักลดผิดปกติ ซึ่งอาจใช้เวลาถึง 10 ปีกว่าผู้ป่วยจะเสียชีวิต⁴ ดังนั้น การสรุปว่าโรคเอดส์เป็นสาเหตุทำให้คนงานเสียชีวิต เมื่อมีภาวะเจ็บป่วยและเสียชีวิตเกิดขึ้นชุกชุมในรอบปีต่อไปก็ไม่มีมาตรการควบคุมสารพิษอย่างเข้มงวด และไม่มีการเฝ้าระวังสุขภาพของกลุ่มคนงานแต่อย่างใด⁵

ข้อสรุปที่ไม่ชัดเจนและเกิดความขัดแย้งทำให้มีการตั้งคณะทำงานขึ้นมาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างน้อย 5 คณะ คือ 1) คณะทำงานศึกษาปัญหาและเสนอแนะแนวทางยกระดับสุขภาพพนักงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ (คำสั่งกระทรวงสาธารณสุขที่ 355/2537) 2) คณะทำงานศึกษาข้อมูลการป่วยและตายของคนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ (คำสั่งกระทรวงสาธารณสุขที่ 394/2537) 3) คณะทำงานศึกษาสภาพแวดล้อมการทำงาน

ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ (คำสั่งกระทรวงสาธารณสุขที่ 510/2537) 4) คณะทำงานศึกษาเพื่อยืนยันสาเหตุการป่วย/ตายของคนงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ และ 5) คณะอนุกรรมการศึกษาข้อเท็จจริงกรณีแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ กรมอาชีวอนามัย สาธารณสุข สภาผู้แทนราษฎร

ในส่วนของคณะทำงานชุดที่ 1 ซึ่งประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากกรมการแพทย์ กรมควบคุมโรค กรมอนามัย กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมมลพิษในสังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม สำนักงานประกันสังคมในสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหิดล นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดลำพูน ผู้แทนการนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และผู้แทนโรงพยาบาลแมคคอร์มิคเชียงใหม่ พบอุปสรรคและข้อจำกัดหลายประการ คือ ข้อมูลที่สำคัญมีอยู่น้อยมาก เช่น สารเคมีที่ใช้ในโรงงาน ข้อมูลการตรวจสภาพร่างกายก่อนเข้าทำงาน ประวัติการเจ็บป่วยของคนงาน สภาพแวดล้อมและการสัมผัสสารเคมีในการทำงาน เป็นต้น

การสำรวจอากาศในโรงงานที่มีคนงานเสียชีวิตเป็นการสำรวจสภาพแวดล้อมหลังจากที่มีการเสียชีวิตเกิดขึ้นเป็นเวลานาน บางโรงงานได้ขุดแผนกที่มีคนงานป่วยและเสียชีวิตบ้างก็ย้ายสถานที่ใหม่หรือสร้างขึ้นใหม่ บางโรงงานไม่อนุญาตให้เข้าตรวจอาคารบางแห่ง บางโรงงานไม่อนุญาตให้เข้าตรวจทั้งโรงงาน ข้อมูลที่ได้จึงขาดสภาพความเป็นตัวแทนของสิ่งแวดล้อมซึ่งคนงานที่เสียชีวิตทำงานอยู่ในขณะนั้น⁶

นอกจากนี้ คณะทำงานฯ ไม่สามารถประเมินมลพิษและสารพิษที่เข้าสู่ร่างกายในช่องทางอื่นได้ เช่น ทางปากโดยติดไปกับมือที่ปนเปื้อนสาร และทางผิวหนังจากการทำงานสัมผัสสารเคมีเป็นเวลานานถ้าการป้องกันส่วนบุคคลไม่ดีพอ แต่ทำให้ทราบว่ามีการใช้สารเคมีหลายชนิดซึ่งแพร่กระจายไปสู่สิ่งแวดล้อมการทำงาน แม้อยู่ในระดับไม่เกินมาตรฐานก็อาจเป็นพิษต่อสุขภาพ

ด้วยความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่น ญาติผู้เสียชีวิต การสอบสวนประวัติการทำงานจากเพื่อนคนงาน ควบคุมไปกั้กับกระบวนการทำงานและการผลิตที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อมูลจากการทบทวนประวัติการป่วยและการเข้ารับบริการตรวจรักษาในโรงพยาบาลของผู้ป่วย ซึ่งมีข้อจำกัดเพราะไม่มีรายงานการตรวจทางพิษวิทยาและ

อาชีพเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อม ไม่มีประวัติการตรวจสุขภาพก่อนเข้างาน การตรวจระหว่างประจำการ และการตรวจเมื่อป่วยขณะปฏิบัติงาน ไม่มีบันทึกประวัติอาชีพ การทำงาน และลักษณะงานโดยละเอียด หรือส่วนของงานที่เกี่ยวข้องกับการป่วย คณะทำงานศึกษาปัญหาได้สังเคราะห์ออกมาเป็นรายงานลักษณะการสัมผัสสารเคมีของคณงาน 12 คนที่เสียชีวิต ดังตาราง

การสัมผัสสารเคมีของคณงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่เสียชีวิต ช่วง พ.ศ. 2536 - 2538 ⁷						
เพศ	อายุ	สถานภาพ	อาการสำคัญ	ตัวอย่างสารเคมีที่สัมผัสในการทำงาน	ช่องทางเข้าสู่ร่างกาย	ระดับ
หญิง	21	โสด	ชักเกร็ง	ตะกั่ว โลหะหนักอื่น	สูดดม/ปาก	ปานกลาง
หญิง	23	โสด	ชักเกร็ง	ไตรคลอโรอีเทน, AL	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
หญิง	19	สมรส	ไข้ มีผื่นตามตัว	สารทำละลาย โลหะหนัก	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
หญิง	21	สมรส	ปวดศีรษะ ก้มคอไม่ได้	อะซิโตน	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
หญิง	28	สมรส	แขนขาชา ลูกเดินไม่ได้	ตะกั่ว โลหะหนัก	สูดดม/ปาก	ปานกลาง
หญิง	23	สมรส	เหนื่อย อ่อนเพลีย	สารทำละลาย โลหะหนัก	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
หญิง	19	สมรส	ไอ เหนื่อย	สารทำละลาย	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
หญิง	17	สมรส	จุดจ้ำแดงตามตัว	อะซิโตน ตะกั่ว	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
ชาย	20	โสด	ไข้ ไอ	สารทำละลาย	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
ชาย	24	โสด	ไข้ ปวดศีรษะ	โลหะหนัก	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
ชาย	26	สมรส	แขนขาอ่อนแรง	Cutting Oil	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก
ชาย	30	สมรส	ถ่ายเหลวหลายครั้ง	ตะกั่ว โลหะหนักอื่น ๆ	สูดดม/ปาก/ผิวหนัง	มาก

จากตารางจะเห็นว่า คณงานที่เสียชีวิตมีอายุระหว่าง 19-30 ปี เป็นการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร หลายคนเสียชีวิตด้วยโรครบบสมองและประสาท โรคปอด และระบบเลือด ซึ่งไม่มีภาวะติดเชื้อโรคเอดส์ ในรายที่มีการติดเชื้อเอดส์และเสียชีวิตนั้น มีหลาย

รายไม่อยู่ในระยะของเอเดิลส์ที่ทำให้ถึงแก่ชีวิต นอกจากนี้ยังมีผู้ป่วยสมองอักเสบเนื่องมาจากทำงานสัมผัสกับสารไตรคลอโรเอีเทน และมีอาการชัก ซึ่งเห็นได้ชัดว่าเจ็บป่วยจากการทำงาน

ในส่วนของคุณะทำงานชุดที่ 2 เป็นการทำงานต่อจากคณะทำงานชุดที่ 1 เพื่อยืนยันสาเหตุการป่วยและตายของคณงาน ศึกษาอัตราการตายและสาเหตุการตายของคณงาน และศึกษาสถานการณ์การป่วยของคณงานในโรงงานที่มีคณงานตายในช่วงพ.ศ. 2535-2537 โดยมีระยะเวลาการทำงาน 6 เดือน ทันตแพทย์อุทัยวรรณ ภาณุจนงามล และนายแพทย์จรัส พิมพ์ไล ซึ่งเป็นคณะทำงานให้ความเห็นว่า เริ่มมีผู้ยอมรับว่านิคมแห่งนี้มีปัญหารจริง แต่ระยะเวลา 6 เดือนไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้ นอกจากเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ในการทำงานจะพบปัญหาในทางปฏิบัติและความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ในการให้ข้อมูล

ในช่วงเดือนเมษายน-ตุลาคม พ.ศ. 2537 มีการศึกษาชุมชนเพื่อสืบค้นกลุ่มคณงานที่ได้รับผลกระทบด้านสุขภาพจากการทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือและการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม โดยความร่วมมือขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้านในลำพูน พบว่า ในจำนวนคณงานที่สืบค้น 32 คน (เป็นหญิง 26 คน และชาย 6 คน) มีผู้เสียชีวิต 10 คน โดยเสียชีวิตจากอุบัติเหตุรถจักรยานยนต์ 6 คน ฆ่าตัวตาย 2 คน และไม่ทราบเหตุชัดอีก 2 คน และมีผู้เจ็บป่วย 22 คน บาดเจ็บจากอุบัติเหตุในการทำงาน 1 คน คลอดบุตรแล้วบุตรเสียชีวิต 2 คน มีประวัติการสัมผัสสารเคมีในการทำงาน 19 คน โดยมีอาการร่วมคือ ปวดศีรษะเรื้อรัง ชาตามแขนขา อ่อนเพลียง่าย ระบบหายใจขัดข้อง⁸

นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์โรคลึกลับที่ลำพูนและมีการตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาและตรวจสอบ จนถึงปัจจุบันยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนถึงสาเหตุและจำนวนผู้เจ็บป่วย/เสียชีวิต จำนวนคณงานผู้เจ็บป่วยและเสียชีวิตที่สืบทราบและรายงานต่อสาธารณสุขผ่านหน้าหนังสือพิมพ์เป็นเพียงยอดภูเขาน้ำแข็งในทางระบาดวิทยา ผู้เจ็บป่วยและเสียชีวิตที่ไม่สืบทราบยังมีเป็นจำนวนมากอันเนื่องมาจากความไร้ประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านอาชีวอนามัยของหน่วยงานรัฐ

นอกจากโรคลึกลับที่ลำพูนจะสะท้อนให้เห็นถึงการขาดประสิทธิภาพของคณงาน และช่องว่างในการรับรู้อันตรายจากการทำงานภายใต้กระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยี

ระดับสูง ยังสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยขาดโครงสร้างทางการเมืองในการรับมือกับมลพิษอุตสาหกรรม มีความลักลั่นระหว่างหน่วยงานรัฐที่ส่งเสริมการลงทุนและหน่วยงานรัฐที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การดำเนินงานด้านอาชีวอนามัยในระดับจังหวัดหรือภูมิภาคยังมีความไม่พร้อมในการรับมือทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและระยะยาว ตัวอย่างเช่น คนงานหญิงอายุ

การสืบสวนสาเหตุการเสียชีวิต
ของคนงานหลายคนในนิคมฯ
ประสบอุปสรรคมากมาย
ประเพณีการจัดการศพของ
ภาคเหนือที่มีการเผา
ผู้ตายอย่างรวดเร็ว
ก็เป็นความยุ่งยากประการหนึ่ง
ทำให้บางรายถึงกับต้อง
ชุดกระดูกชิ้นมาตรวจสอบ

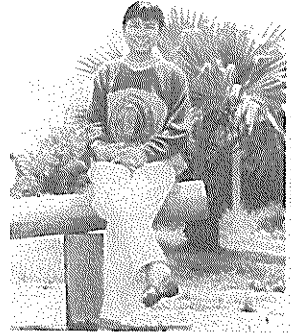

21 ปี จากบริษัทผลิตประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์แห่งหนึ่งในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ เสียชีวิตเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2536 และชิ้นเนื้อตัวอย่างถูกนำไปวิเคราะห์ที่โรงพยาบาลในเชียงใหม่ ผลการตรวจไม่มีเชื้อ HIV แต่ไม่มีการตรวจสอบสารโลหะหนักเพราะไม่มีเครื่องมือวิเคราะห์⁹ ส่วนการดำเนินงานด้านอาชีวอนามัยที่ควรปฏิบัติอย่างจริงจังและเป็นระบบ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสุขภาพคนงาน งานด้านสุขศึกษา การให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมการทำงานในโรงงานที่เปิดโอกาสให้คนงานมีส่วนร่วมโดยตรง เหล่านี้ล้วนยังอยู่ในสภาพหยุดนิ่ง¹⁰

ส่วนหนึ่งของคนงานที่เสียชีวิต

☛ นางสาววงเดือน โนโซติ อายุ 23 ปี

เสียชีวิต 9 ก.ค. 2536 ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค
ทำงานบริษัทผลิต alumina substrate
ซึ่งใช้เป็นฐานวงจรอิเล็กทรอนิกส์เป็นเวลา 3 ปี
สัมผัสสารพิษในการทำงานแบบ multiple chemical
exposure ของอลูมินา และ 1,1,1 trichloroethane

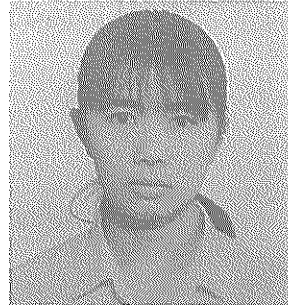

☛ นางอัมพร ธิโป อายุ 20 ปี

เสียชีวิต 7 ก.ย. 2536 ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค
ทำงานโรงงานเจียรไนเพชร 1 ปี แผนกที่ทำงาน
ตรวจพบสาร dichloromethane
ซึ่งใช้ทำความสะอาดเพชรเมื่อมองเห็นเหลี่ยมไม่ชัด

❖ นางสาวมัทธา แสนสม อายุ 21 ปี

เสียชีวิต 13 ธ.ค. 2537 ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค
ทำงานโรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนคาปาซิเตอร์
จูนเนอร์ โฟกัส 1 ปี 3 เดือน
ผลการชันสูตรศพโดยตรวจโลหะหนัก 3 ชนิด
(อลูมิเนียม แคดเมียม และตะกั่ว) พบว่าระดับของ

โลหะในอวัยวะและน้ำเหลืองมีค่าเกินกว่าที่มีอยู่ในอวัยวะและน้ำเหลืองของคนปกติ
มีการสัมผัสสารพิษในการทำงานแบบ multiple heavy metal exposure

❖ นางยุพเรศ ศิริแก้ว อายุ 21 ปี

เสียชีวิต 24 ส.ค. 2536 ณ โรงพยาบาลมหาราช
เชียงใหม่

ทำงานโรงงานผลิตเลนส์เป็นเวลา 1 ปี
สัมผัสสารเคมีที่เป็นน้ำยา acetone ซึ่งใช้เช็ด
ขอบเลนส์ เป็นการสัมผัสสารพิษในการทำงาน
ในลักษณะการลงมือปฏิบัติ

☛ นางอรพันธ์ สิ้นธุเขียว อายุ 19 ปี

เสียชีวิต 17 ก.ค. 2536 หลังออกจาก
โรงพยาบาล มหาราช เชียงใหม่
ทำงานโรงงานผลิตคอปอล์ แผนกชุบตะกั่ว 1 ปี
จากการตรวจของคณะอนุกรรมการวิชาการ

การสาธารณสุข สภาผู้แทนราษฎร เมื่อ 1 ส.ค. 2537 พบตะกั่ว, xylene, styrene,
toluene และ acetone ในบรรยากาศการทำงาน
ซึ่งเป็นแบบ multiple chemical exposure

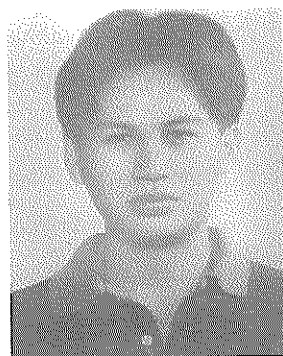

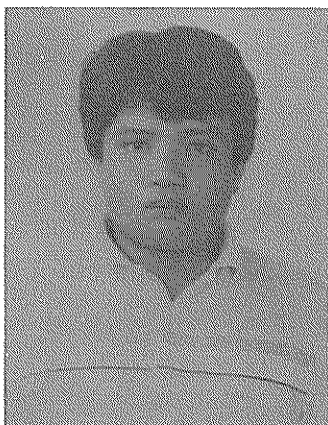
☛ นางดวงธิดา ณ ลำพูน อายุ 28 ปี

เสียชีวิต 17 ก.ย. 2536 ที่บ้าน
ทำงานโรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์ 3 ปี
แผนกประกอบชิ้นงานและลบงานที่พิมพ์ลายวงจรมิต
งานที่ทำมีสารเคมีประเภทกรดและตะกั่ว
เป็นการสัมผัสสารเคมีประเภทผู้ปฏิบัติในระดับมาก

☛ นายพิเชษฐ์ บุญมา อายุ 25 ปี

เสียชีวิต 17 ม.ค. 2537 ที่บ้าน
ทำงานบริษัท ผลิตแปรงเสริมสวยและฟูกัน 6 ปี
การทำงานต้องสัมผัสทินเนอร์ สีน้ำมัน จารบี และ
ตรวจพบ toluene, styrene และ xylene
ในบรรยากาศการทำงาน

☆ นายบุญมี วุฒิแหม อายุ 36 ปี

เสียชีวิต 5 ม.ค. 2537 ที่โรงพยาบาลสารภี
ช่วงแรกเป็นพนักงานขับรถของโรงงานผลิต
ประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์
ต่อมาทำงานขับรถยกและเผาขยะประเภท
พอยล์ โลหะ และตะกั่ว และงานรีดทองแดง
ในห้องอับ รวมเวลา 4 ปี

☆ นางยุพิน นาคมูล อายุ 23 ปี

เสียชีวิต 1 ก.พ. 2537
ที่โรงพยาบาลลำพูน
ทำงานโรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนคอมพิวเตอร์
ประมาณ 7-8 เดือน อยู่ในแผนก
ประกอบชิ้นงาน บัดกรีตะกั่ว
ทำความสะอาดชิ้นงานโดยใช้ methanol
ซึ่งมีการสัมผัสในระดับมาก

4

ลมหายใจป่วยไข้ที่ถูกละเลย

ชีวิตใต้เงาโรคพิษอลูมินา

กฎหมายไทยล้ำหลังกว่าสถานการณ์มลพิษ ตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์

จึงกลายเป็นว่าเพราะชะตากรรมหรือโชคร้าย คนงานจึงป่วยและตาย

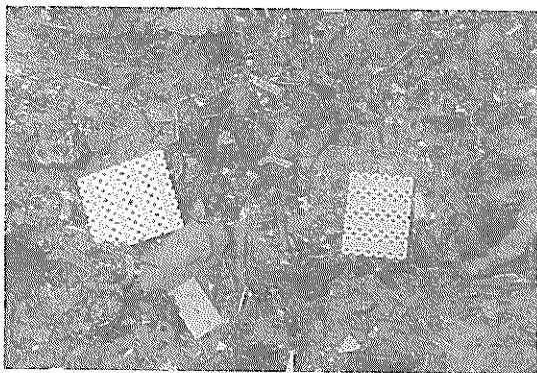
ส่วนหนึ่งจากงานสัมมนาในโอกาสครบรอบ 5 ปี สารพิษคลองเตย, 2539

ความตายของวงเดือน โนโซติ คนงานโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2536 เป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจให้มยุรีย์ เดวียะ เพื่อนร่วมโรงงานเดียวกัน เขียนบันทึกอาการเจ็บป่วยของตนเอง ซึ่งในเวลาต่อมาทำให้โรคพิษอลูมินา-โรคจากฝุ่นผงของอลูมิเนียมที่ยังไม่มีรายงานในประเทศไทย เป็นที่รับรู้และถกเถียงกันในวงกว้างขึ้น

ด้วยคุณวุฒิการศึกษาระดับ ม.ศ. 5 มยุรีย์มีโอกาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ หลังจากเธอแต่งงานเมื่อ พ.ศ. 2529 และอีกขวบปีถัดมาให้กำเนิดบุตรชาย

การทำงานประหนึ่งเครื่องจักรเป็นเวลา 4 ปี (2532-2536) ในโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ เซรามิกส์ แผนกบัดฝุ่นแผ่นอลูมินา-เซรามิกส์ซึ่งใช้เป็นฐานวงจรถอทัศน์-วิทยุ นอกเหนือจากเป็นที่มาของรายได้ให้แก่ครอบครัวแล้ว การทำงานหนักในโรงงานยังได้กัดกร่อนสุขภาพของเธออย่างเงียบเชียบ

อาการป่วยของมยุรีเกิดขึ้นราวเดือนเมษายน พ.ศ. 2536 โดยมีอาการเวียนศีรษะและปวดท้ายทอยอย่างมาก เมื่อไปรักษาอาการที่คลินิกบริเวณตลาดสดในเมืองลำพูน แพทย์ได้ฉีดยาและให้ยามากที่บ้าน และนัดไปตรวจทุกครั้งเมื่อมีอาการ หลังรักษาเป็นเวลา 2 เดือน อาการป่วยยังเหมือนเดิม แพทย์จึงสงสัยว่าอาจจะมีสารตกค้างอยู่ในสมอง จึงแนะนำให้ไปเอกซเรย์คอมพิวเตอร์ที่โรงพยาบาล

ชิ้นส่วนที่เรียกว่า “อลูมินาเซรามิกส์” ซึ่งใช้เป็นฐาน (alumina substrate) วงจรถอทัศน์ส่วนที่เหลือจากการผลิตถูกนำออกมาทิ้งนอกเขตนิคมฯ

มยุรีเข้ารับการรักษาเป็นผู้ป่วยนอกที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เชียงใหม่ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2536 แพทย์ฉีดยา-ให้ยาและนัดมาตรวจอาการทุกวันจันทร์ เจาะเลือดไปตรวจ 2 ครั้ง เพื่อหาสาเหตุการเจ็บป่วย และให้ยามารับประทานที่บ้าน แต่อาการยังไม่ดีขึ้น

เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2536 มยุรีได้ตรวจเอกซเรย์คอมพิวเตอร์ แพทย์วินิจฉัยว่าความดันน้ำในสมองสูง จึงเจาะไขสันหลังเพื่อดูน้ำออก ให้น้ำเกลือ กลูโคส

ยาขับปัสสาวะ ยาเหน็บ และให้พักที่โรงพยาบาล 7 วัน รวมค่ารักษาพยาบาลประมาณ 10,000 บาท และให้ยามากินที่บ้าน แต่อาการก็ยังไม่ดีขึ้น จึงเปลี่ยนยาใหม่และนัดตรวจอาการป่วยทุกวันพฤหัสบดีเป็นเวลา 2 เดือน โดยจ่ายค่ารักษาพยาบาลครั้งละ 460 บาท แต่อาการป่วยกลับทรุดลงมากกว่าเดิม แพทย์เริ่มสงสัยว่าอาจรักษาผู้ป่วยผิดทางจึงขอลุยกับมยุรีย์และสามีของเธอเรื่องอุปนิสัยส่วนตัว ความสัมพันธ์กับคนในบ้าน และเพื่อนร่วมงาน รวมถึงลักษณะการทำงาน

แพทย์พบว่า งานของผู้ป่วยเป็นการปิดฝุ่นแผ่นอลูมินาที่เผาเรียบร้อยแล้ว ไม่มีการสัมผัสสารเคมีใดโดยตรง แต่ต้องเป่าฝุ่นด้วยเครื่องลมและปิดฝุ่นด้วยมือเช่นนี้กับแผ่นอลูมินาทุกแผ่น วันหนึ่งเธอทำได้ประมาณ 10,000 แผ่น และทำงานมานาน 4 ปี

แพทย์จัดยาใหม่อีกครั้ง มียาดูดซึมสารโลหะหนัก ยาขับปัสสาวะ ยาบำรุงสมอง ยาเหน็บชา ผ่านไป 1 เดือนอาการป่วยจึงทุเลาขึ้นจนเกือบเป็นปกติ มยุรีย์เก็บหลักฐานการเจ็บป่วยซึ่งมีทั้งใบเสร็จรับเงินค่ารักษาพยาบาลและใบรับรองแพทย์รวมทั้งหมด 10 ฉบับ โดยในฉบับที่ 9 และ 10 แพทย์ผู้รักษาเขียนระบุว่า อาการเจ็บป่วยของมยุรีย์เกิดจากพิษสารอลูมินา การที่คนไข้มีประวัติการทำงานกับฝุ่นผงอลูมินามาเกือบ 4 ปี มีอาการปวดศีรษะเรื้อรังเป็นเวลา 5 เดือนเศษ ถือว่าเพียงพอแล้วที่จะให้การวินิจฉัยโรคทางคลินิก

ข้อจำกัดในการวินิจฉัยโรคพิษอลูมินานั้นมีมาก เนื่องจากโรคนี้ไม่มีการรายงานในประเทศไทย และตำราทางพิษวิทยาเกี่ยวกับอาการแสดงของพิษอลูมินามีน้อยมาก ข้อมูลจาก CD-ROM เท่าที่มีในคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 ส่วนใหญ่เป็น demonstration ในสัตว์ทดลอง และการวินิจฉัยในรายงาน ส่วนใหญ่ทำโดยการนำเนื้อสมองไปหาปริมาณสารอลูมินาคิดน้ำหนักตามเนื้อสมองนั้น (คนและสัตว์ทดลองเสียชีวิตแล้ว) มีบางรายที่เจาะหาระดับอลูมินาในเลือดแล้วพบว่าสูง ด้วยเหตุนี้แพทย์จึงตั้งข้อสังเกตในเบื้องต้นว่า มยุรีย์เป็นพิษอลูมินา แต่ยังไม่แน่ใจว่าอยู่ในระยะกึ่งเฉียบพลันหรือเรื้อรัง¹

เมื่อมยุรีย์นำใบรับรองมายื่นที่โรงงาน เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลไม่ยอมรับคำวินิจฉัยที่เขียนระบุในใบรับรองแพทย์ และบอกให้เธอย้ายไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดลำพูน เธอไม่ยอม เพราะเคยไปรักษามาแล้วแต่อาการไม่ดีขึ้น

มยุรีย์ไปพบฝ่ายบุคคลของโรงงานเพื่อเบิกจ่ายเงินประกันสังคมที่ใช้ในการรักษา

พยาบาล แต่ฝ่ายบุคคลตอบว่า เนื่องจากเธอไปรักษาในโรงพยาบาลที่อยู่นอกสังกัดของสำนักงานประกันสังคมจึงไม่มีสิทธิเบิกเงินค่ารักษาได้ เมื่อเธอไปติดต่อกับสำนักงานประกันสังคม เจ้าหน้าที่บอกว่าสามารถเบิกได้ แต่ต้องนำไปรับรองแพทย์ที่ให้กับโรงงาน มายืน มยุรียกลับมาขอใบรับรองแพทย์ที่โรงงาน แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลไม่ยอมคืนให้ อ้างว่าจะติดต่อกับสำนักงานประกันสังคมเอง

ต่อมามยุรียรู้ว่าเจ้าหน้าที่ฝ่ายบุคคลไม่ได้ยื่นใบรับรองแพทย์ฉบับที่ 9 และ 10 ซึ่งเป็นหลักฐานว่าเธอป่วยจากการทำงานให้แก่สำนักงานประกันสังคม แต่เธอมีสำเนาต้นฉบับหลักฐานการเจ็บป่วยทั้งหมดไว้ และยื่นให้เจ้าหน้าที่สำนักงานประกันสังคมก่อนแล้ว สำนักงานประกันสังคมจ่ายเงินจำนวน 3,175 บาทให้ โดยเสี่ยงว่าเป็นการเจ็บป่วยนอกงาน และให้มยุรียไปตรวจร่างกายจากแพทย์ผู้ชำนาญการของกองทุนเงินทดแทนที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดลำปางในวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ซึ่งผลการตรวจสรุปว่า อันตรายที่ได้รับไม่ได้เกิดจากการทำงาน ทำให้มยุรียไม่มีสิทธิได้รับเงินทดแทน

เหตุผลที่แพทย์ผู้ชำนาญการและคณะแพทย์จากกองทุนเงินทดแทนซึ่งเป็นผู้ชี้ขาดผู้ป่วยที่มาขอรับเงินทดแทนด้วยโรคจากการทำงานลงความเห็นว่ามยุรียไม่ได้เจ็บป่วยหรือไม่ได้เป็นโรคจากการทำงาน คือ การตรวจสอบสิ่งแวดล้อมในการทำงานไม่พบสารโลหะหนักหรือสารเคมีที่จะก่อให้เกิดโรคเกี่ยวกับสมอง และจากการตรวจสอบสุขภาพของลูกจ้างที่ทำงานในจุดเดียวกันจำนวน 10 คน ไม่ปรากฏผู้ใดมีอาการผิดปกติหรือโรคจากสิ่งแวดล้อมในการทำงาน จากข้อมูลการรักษาพยาบาลของมยุรีย คณะแพทย์สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นโรคไมเกรนหรือปวดหัวธรรมดา

มยุรียใช้สิทธิตามกฎหมายยื่นอุทธรณ์เพื่อยืนยันตามใบรับรองแพทย์เดิมซึ่งแพทย์ผู้รักษาของโรงพยาบาลแมคคอร์มิค เชียงใหม่ ออกให้ในวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2536 ว่า การเจ็บป่วยเกิดจากสารพิษอลูมินา และในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537 ว่าอาจเป็นโรคที่เกิดจากสารโลหะหนักสะสมในร่างกาย

ต่อมามยุรียเข้ารับการตรวจรักษาเพิ่มเติมจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องปอด กระดูก และการตรวจหาสารโลหะหนักในร่างกาย ที่คลินิกอาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อมของโรงพยาบาลราชวิถีหลายครั้ง แพทย์หญิงอรพรรณ เมฆาติลกุล วินิจฉัยว่ามยุรียเป็นโรคพิษโลหะหนักรวม พิษอลูมินาเรื้อรังจากการทำงาน และพิษสารทำลายจากการทำงานเสริม

ฤทธิ์กัน และเป็นโรคปอดอักเสบนิวโมโคไนด์ไอซิสจากการทำงาน ร่วมกับคลื่นหัวใจผิดปกติ ให้พักรักษาตนเองและให้แจ้งการสัมผัสสารก่อโรคโดยเคร่งครัด

มยุรีย้นำหลักฐานการรักษาทั้งหมดมายื่นเพิ่มเติมเพื่อขอผลอุทธรณ์จากสำนักงานประกันสังคม แต่เจ้าหน้าที่บอกว่าหลักฐานไม่สมบูรณ์ มยุรียึดติดต่ออยู่เป็นเวลานานจนรู้สึกท้อใจ เธอต้องเดินทางมารักษาตัวที่กรุงเทพฯ หลายครั้ง เพราะแพทย์ผู้รักษาแจ้งว่า ผลการตรวจโลหะหนักในร่างกายสูงมาก

ผลจากการปฏิเสธของโรงงานและสำนักงานประกันสังคมทำให้มยุรียต้องแบกรับภาระค่ารักษาพยาบาลที่ผ่านมาทั้งหมด เธอไม่มีค่าใช้จ่ายในการรักษาร่างกายอย่างต่อเนื่อง สุขภาพจึงทรุดลง อยู่ในสภาพป่วยเรื้อรัง ราวกลาง พ.ศ. 2537 มยุรียี้ถูกเลิกจ้าง ขาดการดูแล มีความเครียดสูง การร้องขอความช่วยเหลือจากบุคคลและองค์กรต่าง ๆ เช่น แพทยสภา รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ประธานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ฯลฯ ไม่ประสบผล

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2537 สภานายความให้การช่วยเหลือมยุรียโดยดำเนินการฟ้องต่อศาลเรียกค่าเสียหายจากนายจ้างชาวญี่ปุ่นในฐานะละเมิดพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 ข้อหาเป็นแหล่งปล่อยมลพิษจนทำให้ผู้อื่นได้รับความเสียหาย เป็นต้นเหตุให้โจทก์เสื่อมเสียสุขภาพอนามัยในระยะยาว และฟ้องสำนักงานประกันสังคมในข้อหาการกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายแรงงาน

ในชั้นศาล ทนายความฝ่ายโจทก์จะต้องพิสูจน์ว่า โจทก์ (มยุรีย) ผู้ทำงานเกี่ยวข้องกับสารลูมินาเป็นระยะเวลากว่า 4 ปีเป็นโรคพิษลูมินาอันเนื่องมาจากการทำงาน ส่วนทนายความฝ่ายจำเลยจะเป็นฝ่ายยืนยันว่า โจทก์ไม่ได้เป็นโรคพิษลูมินา หรือหากเป็นโรคก็ไม่เกี่ยวข้องกับการทำงาน

แพทย์กลุ่มหนึ่งยืนยันหลักการที่ว่า หากมยุรียเป็นพิษลูมินาจริงน่าจะตรวจพบร่องรอยหรือการตกค้างของสารได้ หรือหากหลักฐานไม่ชัดเจน ควรที่จะมีคณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญของกระทรวงสาธารณสุขหรือแพทยสภาเข้ามาวินิจฉัยและตัดสิน

แพทย์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนในการรักษามยุรียเห็นว่า ไม่ควรนำระดับค่ามาตรฐานของสารลูมินาหรือสารเคมีในร่างกายผู้ป่วยมาตัดสินแต่เพียงอย่างเดียว การวินิจฉัยโรคควรพิจารณาจากอาการตรงและอาการข้างเคียง แม้ว่าอาการของโรคพิษลูมินาแบบเฉียบ

พลันจะยังไม่มีการเฉพาะ การวิเคราะห์ควรถือเป็นหลักว่า หากสารอนุมูลินเข้าไปในร่างกายจะมีโอกาสสะสมในเนื้อเยื่อส่วนใดและส่งผลให้คนไข้มีอาการอะไรบ้าง แล้ววิเคราะห์จากอาการทั้งหมดซึ่งอาจมีหลายสิบอาการ คนงานมีโอกาสเกิดปัญหาสุขภาพจากการได้รับสารเคมีในการทำงานในปริมาณต่ำกว่าค่ามาตรฐานที่กำหนด แต่เข้าไปสะสมในร่างกายทีละน้อยจนมีปริมาณมากพอและทำอันตรายต่อระบบใดระบบหนึ่งของร่างกาย เช่น ระบบประสาท ระบบสมอง ระบบการขับถ่าย ดังนั้นอาการของโรคพิษสารเคมีแบบเรื้อรังจึงไม่ใช่อาการชักหรือเสียชีวิต แต่อาจทำให้เสียการทรงตัว ความจำเสื่อม ปัญหาการขับถ่ายของไต เป็นต้น ในกรณีของมยุรีย์ แพทย์ผู้รักษายืนยันว่าคนป่วยมีปัญหาสุขภาพหนักมาก เมื่อให้ยาขับสารเคมีในระยะหนึ่งพบว่าอาการทุเลาลง แสดงว่าสารเคมีมีอันตรายต่อสุขภาพ ลักษณะเช่นนี้ควรได้รับการยอมรับว่าเป็นโรคจากการทำงาน²

แต่ความเห็นทางการแพทย์และความพร้อมของข้อมูลของแพทย์ที่รักษามยุรีย์มีอาจต้านทานบรรทัดฐานและอำนาจดั้งเดิมที่สืบทอดอยู่ในระบบราชการไทย ในท้ายที่สุด การต่อสู้ตามกระบวนการยุติธรรมที่ดำเนินมาเป็นเวลา 3 ปี จบลงด้วยการที่ศาลมีคำสั่งให้ยกฟ้องคดีสารพิษอนุมูลินเมื่อวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2539

คดีสารพิษอนุมูลินชี้ให้เห็นว่า ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เพื่อตั้งต้นรับมือกับปัญหามลพิษอุตสาหกรรม

ระบบต่าง ๆ ที่มีไว้เพื่อแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อน ไร้ประสิทธิภาพ และเต็มไปด้วยผลประโยชน์ ด้วยเหตุนี้โรคจากการทำงานและนโยบายอาชีวอนามัยที่เปิดโอกาสให้คนงานเข้ามามีส่วนร่วมยังต้องผลักดันต่อสู้ทั้งในเชิงปฏิบัติการและเชิงนโยบายต่อไป เช่นเดียวกับมยุรีย์ เติวิยะ เธอยืนยันต่อสู้ในศาลชั้นอุทธรณ์ด้วยหวังเพียงว่า ประสพการณ์ของเธอจะบอกกล่าวและเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาโรคมลพิษอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บันทึกความรู้สึกจากการต่อสู้ของ “มยุรีย์ เติวียะ”

ข้าพเจ้า มยุรีย์ เติวียะ อายุ 33 ปี เคยทำงานอยู่ที่นิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูนเมื่อปี พ.ศ. 2532 ถึงปี 2536 เป็นเวลา 4 ปี ทำงานเกี่ยวกับอิเล็กทรอนิกส์ แผนวงจรไฟฟ้าพลังโทรทัศน์-วิทยุ อยู่ที่ห้องเจาะ-ตัด-ป้อนออกมาเป็นรูปต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัตถุดิบที่ยังไม่ได้เผา มีหน้าที่ปิดฝุ่นโดยใช้มือปิด สองปีแรกยังไม่มียุคปกรณโสมวสีทั้งสิ้น เพิ่งมา มีสองปีหลัง ในห้องที่เป็นห้องแอร์จะมีฝุ่นพุ่งกระจายตลอด

ทางโรงงานไม่มีการอบรมหรือชี้แจงเกี่ยวกับงานที่ทำว่ามีอันตรายต่อสุขภาพอย่างไร ทางพนักงานก็ไม่รู้และไม่ได้อุปกรณ์แต่อย่างใด

ปีที่สี่ของการทำงาน (ปี 2536) ข้าฯ เริ่มมีอาการปวดศีรษะมาตลอด ซาตามแขนขาปวดกระดูกมาก ปวดท้ายทอย เป็นเรื่อย ๆ ต้องทานยาแก้ปวดเพื่อระงับ ตั้งแต่ 2 เม็ด, 3 เม็ด, 4 เม็ด...ก็ไม่ดีขึ้น จนต้องไปโรงพยาบาลแมคคอร์มิค เชียงใหม่ รักษาได้ 3 เดือน อาการดีขึ้นแต่ไม่หายขาด หมอสรุปว่า “สารเคมีสะสมในสมองมาก” มีใบรับรองแพทย์ส่งโรงงานตลอด 10 ใบ ได้ทำตามขั้นตอนทุกอย่าง แต่ทางโรงงานไม่เชื่อ บอกว่า “เป็นโรงพยาบาลเอกชน-เชื่อไม่ได้-ไม่มีน้ำหนัก” ให้ข้าฯ ไปพิสูจน์ใหม่โดยการเจาะสมอง ซึ่งอันตรายมาก ข้าพเจ้าไม่ยอม

ข้าฯ อยากจะหาย อยากพบแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ได้ยื่นข้อเสนองของแพทย์หญิงอรพรรณ เมชาติลกุลกุล โรงพยาบาลราชวิถี ว่าเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางสารเคมี ข้าฯ มาขอเข้ารับการรักษาเมื่อปี 2537 แพทย์สรุปเหมือนกันว่า “สารเคมีสะสมในสมองมาก”

ข้าฯ ได้ทำการรักษาตลอดจนถึงปี 2540 อาการดีขึ้นได้ยังไม่หายขาด เพราะรักษาไม่ต่อเนื่อง เดินทางไกลค่าใช้จ่ายก็เยอะมาก ข้าฯ ไม่มีรายได้อะไร ข้าฯ ได้นำใบรับรองแพทย์มาให้ ทางโรงงานกลับไม่ยอมรับอีก หว่าข้าฯ สร้างเรื่องราวร่วมมือกับคุณหมอ ทั้ง ๆ ที่ข้าฯ ไม่เคยรู้จักมาก่อน ไม่เคยเดินทางมา กทม. เลย เพราะอยากจะหาย ข้าฯ ไม่มีที่พึ่งจริง ๆ นอกจากทางโรงงานเท่านั้น แต่กลับไม่ให้ความช่วยเหลือ บอกว่า ข้าพเจ้าวิ่งไปโรงพยาบาลเอง-ช่วยไม่ได้ ก็ข้าฯ อยากหาย

ข้าฯ ตั้งใจทำงานมาตลอด 4 ปี กุมเทร่างกายแรงใจเพื่อให้ได้งานที่ได้ปริมาณ-มาตรฐานตามที่โรงงานกำหนดให้ ให้ความร่วมมือทุกอย่าง แต่พอข้าฯ ล้มป่วยกลับไม่ให้ความช่วยเหลือ-มาเยี่ยม-ดูแลเอาใจใส่เลย ยังทำให้ข้าฯ ทำตามกฎหมาย ข้าฯ

ความรู้ัน้อยด้อยการศึกษามาก ไม่รู้กฎหมายอะไรเลย ข้าฯ ไม่รู้จะทำอย่างไรดี งานก็ไม่ได้ทำ รายได้ก็ไม่มี มีแต่หนี้สินรุงรัง...เพื่อรักษาสุขภาพตัวเอง

ข้าฯ ได้ไปขอความช่วยเหลือจากสหภาพนายความทางด้านกฎหมาย (คดีอนาถ) เมื่อปี พ.ศ. 2537 (14 กรกฎาคม) จนถึงปี พ.ศ. 2539 (28 ตุลาคม) ได้มีการเปลี่ยนแปลงทนายเรื่อย ๆ ซึ่งข้าฯ ก็ไม่เข้าใจเหมือนกัน การต่อสู้ชั้นศาลเป็นไปด้วยความลำบากมาก ข้าฯ ต้องวิ่งเต้นตลอด ค่าเดินทาง กทม.-ลำพูน ค่าใช้จ่ายแต่ละครั้ง 5,000 บาท นำพยานไปอีก ต้องรับผิดชอบหมดทุกเรื่องที่ผ่านมา

ศาลได้นัดบ่อยมาก ข้าฯ นำพยานไปเกือบ 3-4 ครั้ง เพราะมีการเลื่อนนัดแต่ไม่มีใครแจ้งให้ข้าฯ ทราบเลย ตัวข้าฯ ไปเกือบอีกหลาย ๆ นัด ข้าฯ ลำบากใจ-กายมาก ในการวิ่งเต้นติดต่อดังนี้ กว่าจะหาค่าใช้จ่าย คุ้มมาได้ก็หมดไปเปล่า ๆ เรื่องสุขภาพอีก ต้องนอนโรงพยาบาลราชวิถีครั้งละ 5-6 วัน ญาติก็ไม่มี ก็ต้องอดทนเอา เพื่อ...

มยุรีย์ เดวียะ หน้าสำนักงานสภาทนายความ กรุงเทพฯ
(ประพันธ์ เดวียะ - ถ่ายภาพ)

1. ผู้ใช้แรงงานรุ่นต่อไปจะได้ไม่มีชะตากรรมเหมือนข้าฯ อีก ข้าฯ มีได้ทำเพื่อตัวเอง...เพราะคงไม่มีโอกาสเข้าไปใช้แรงงานอย่างนั้นอีก
2. เพื่อความเป็นธรรม-ความถูกต้อง-เพื่อให้ความจริงกระจ่าง
3. เพื่อให้มีการปรับปรุง-แก้ไข-ดูแลเอาใจใส่บ้าง (คนมีใช้เครื่องจักร ย่อมมีการเจ็บป่วยบ้าง) ...ให้มีอุปกรณ์สวมใส่ที่ดีกว่านี้

4. เพื่อการลงทุนในระยะยาวไกล การลงทุนจะอยู่ได้นานหรือไม่ขึ้นอยู่กับสภาพที่สมบูรณ์-แข็งแรงของผู้ใช้แรงงานมากกว่าภาพพจน์การลงทุน

ข้าฯ ไม่มีเจตนาที่จะต่อต้านการลงทุนหรือทำลายภาพพจน์การลงทุนแต่อย่างใด! แต่ข้าฯ เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมในการทำงานนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ข้าฯ ไม่ได้อยากเด่น-อยากดังเหมือนที่ใครเข้าใจ ขอให้ท่านเข้าใจ-เห็นใจข้าฯ ด้วย ไม่มีใครอยากป่วย อยากนอนโรงพยาบาล อยากขึ้นโรง-ขึ้นศาล-สร้างเรื่องราว ถ้ามันไม่มีความจริง

ข้าฯ อยากหายป่วย อยากมีรายได้ มีงานทำ อยากมีสุขภาพที่แข็งแรงเหมือนเดิม บางครั้งข้าฯ ขัดสนมาก ได้เขียนไปขอให้คุณหมอที่แผนกที่โรงพยาบาลราชวิถีให้ส่งยามาให้ ซึ่งน่าอายน่าอาย-แรงแจกมาก ไม่รู้จะทำอย่างไร ไม่มีค่าเดินทางไป ยังมีผู้ใช้แรงงานที่มีชีวิตไม่ต่างจากข้าฯ อีกมากมาย ซึ่งน่าสงสารมาก พวกเขาขอผลคดีของข้าฯ อยู่ว่าจะออกมาในรูปแบบใด ทั้ง ๆ ที่มีพยานหลักฐาน แพทย์โรงพยาบาลแมคคอร์มิค 2 ท่าน ราชวิถี 1 ท่าน รามาธิบดี 1 ท่าน เพื่อนผู้ป่วยอีก ข้าฯ ยังไม่ตาย-พูดได้ ถ้าคดีออกมาในรูปแบบที่ดี ยุติธรรม เขาก็มีกำลังใจต่อสู้เหมือนข้าฯ

ผลการตัดสินคดีเมื่อ 28 ตุลาคม 2539 ศาลแรงงานกลางยกฟ้อง คดีไม่มีมูล ไม่เชื่อการวินิจฉัยของแพทย์ผู้รักษาที่รักษาเป็นเดือน-ปีจนอาการดีขึ้น...กลับไม่มีน้ำหนัก แต่ศาลกลับเชื่อแพทย์ผู้ที่ไม่ได้รักษาข้าฯ แต่อย่างไรเลย เพียงแต่มาวินิจฉัยว่า ข้าฯ ไม่ได้เจ็บป่วยเนื่องจากการทำงาน ข้าฯ ไม่เข้าใจเหมือนกันว่า เขาเอาบรรทัดฐานอะไรมาวัดระหว่างแพทย์

ที่ข้าฯ สู้คดีมา ข้าฯ ไม่ได้หวังเป็นเงินร้อยเงินล้าน แพ้-ชนะคิดว่าไม่สำคัญ แต่อยากเรียกร้องความถูกต้อง-ความยุติธรรม-ความเป็นธรรม ให้ความจริงปรากฏเพื่อพิสูจน์ตัวเอง

ข้าฯ ได้ยื่นฟ้องต่อศาลฎีกาอีกในเดือนเมษายน 2540 ที่ศาลฎีกาใช้เวลากว่า 1 ปี ศาลตัดสินคดีข้าฯ เมื่อ 25 ธันวาคม 2540

ศาลฎีกาตัดสินยกฟ้อง ยืนยันคำตัดสินศาลชั้นต้น (ศาลแรงงานกลาง) ข้าฯ ต่อสู้คดีมา 3 ปีกว่า ...ต่อสู้กับชีวิต-สุขภาพ...สิ่งรอบข้างที่ตามมาอีกมากมาย-ความเดือดร้อนจนวุ่นวาย ปัญหาต่าง ๆ ...ทำให้ข้าฯ รู้สึกอะไรอีกมากในสังคม ...ความยุติธรรมไม่มีเลยจริง ๆ ข้าฯ รู้สึกเสียใจ หดงอกำลังใจเอาจริง ๆ ท้อแท้ เหนื่อย...ที่ไม่สามารถ

พิสูจน์ความจริง-พิสูจน์ตัวเองให้กระจ่างได้

ข้าฯ เป็นเพียงเม็ดทรายเม็ดหนึ่งเท่านั้นที่พยายามจะตะโกนร้องบอกให้สังคมได้รู้ว่า ตอนนี้น้ำกำลังเกิดอะไรขึ้น พยายามทำหน้าที่ให้ดีที่สุดแล้ว แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เลยจริง ๆ

ข้าฯ รู้แล้วว่าคดีจะต้องออกมาในรูปแบบนี้ แต่คิดว่าความยุติธรรมมีจริง พยายามทำใจไว้แล้ว แต่ก็อดน้อยใจไม่ได้กับชะตาชีวิตตัวเอง หมุดกำลังใจกับทุก ๆ อย่าง ทำไม่ถึงเป็นอย่างไร ข้าฯ ไม่ได้โทษใคร...โทษตัวเองที่เกิดมาจน เป็นเพียงผู้ใช้แรงงาน ชาวบ้านธรรมดาเท่านั้น จึงทำอะไรไม่ได้ จึงต้องก้มหน้ารับชะตากรรมต่อไป

ข้าฯ สงสาร-เห็นใจแพทย์ผู้รักษาข้าฯ มากทั้ง 3 โรงพยาบาล เพื่อน ๆ ผู้ป่วย ข้าฯ ไม่เอาท่านมาเดือดร้อนนุ่นวายด้วยเลย ล้างตัวข้าฯ เองยังเอาตัวไม่รอด

ข้าฯ ขอฝากไปถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขอให้ท่านเมตตา...กรุณาเห็นใจข้าฯ ด้วย ขอให้ท่านดูแลเอาใจใส่ผู้ใช้แรงงานผู้น้อยที่ด้อยโอกาสด้วย ชีวิตคนย่อมสำคัญกว่า ภาพพจน์การลงทุนและคะ ในเมื่อท่านมีโอกาสดีกว่าพวกเราไม่ต้องมาใช้แรงงาน ท่านควรเป็นที่พึ่งที่ปรึกษา ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจพวกเรายามเดือดร้อน เพราะพวกเราไม่มีที่พึ่งจริง ๆ ได้แต่หวังพึ่งบารมีท่านเท่านั้น

ท่านควรมองการณ์ไกลให้มากกว่านี้ว่า การลงทุนจะอยู่ได้นานหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ สุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงของผู้ใช้แรงงานมากกว่าภาพพจน์ของการลงทุน และปัญหาต่าง ๆ คงไม่เกิดขึ้นเหมือนเช่นทุกวันนี้

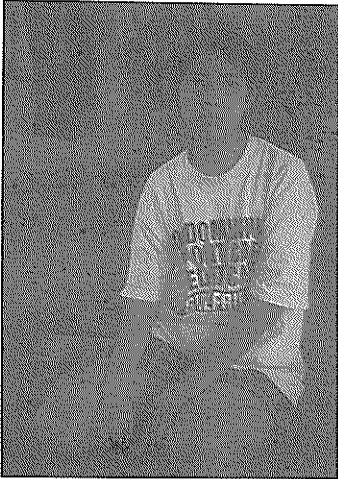
ฝากไปถึงผู้ใช้แรงงานด้วยว่า ขอให้รักษาสุขภาพของตัวเองให้ดีด้วย ควรสวมใส่ อุปกรณ์ป้องกันด้วย ถ้าไม่สบายควรหยุดพักรักษาให้หายก่อน ควรห่วงตัวเองให้มาก เพื่อจะได้อยู่คู่การลงทุนในระยะยาวต่อไป

สุดท้ายนี้ ข้าฯ ฝากกราบขอบพระคุณทุกหน่วยงานที่เข้าใจ-เห็นใจข้าฯ มาตลอด ทำให้ข้าฯ มีกำลังใจมาถึงทุกวันนี้ ข้าฯ ไม่ได้มีเจตนาเขียนต่อว่าใครทั้งสิ้น แต่เป็นเพียง ความรู้สึกจากใจจริงที่ประสบมาเท่านั้นเอง ข้าฯ เขียนไม่เก่ง ผิดพลาดประการใดกราบขออภัย มา ณ ที่นี้ด้วย กราบขอบพระคุณมาก

ขอแสดงความนับถือ

มยุรีย์ เติวียะ

การเตือนภัยจาก “กมลชนก”

หนุ่มสาวที่เห็นเดินโซ่ว

บางคนผอมโซ่ บางคนใกล้ตาย

รัฐบาลไม่เคยแก้ไข

ปล่อยให้คนตายไปทั่วลำพูน

ตอนหนึ่งของบทเพลงที่แต่งโดยศิลปินพื้นบ้านลำพูน, 2537

“กมลชนก” ผู้ประสบชะตากรรมจาก
ความสมเหตุสมผลทางวิทยาศาสตร์
ปัจจุบันอายุ 27 ปี
(จิตรกรรณ์ วัณสิทธิ์ - ถ่ายภาพ)

“กมลชนก” ลูกสาวคนที่สองของครอบครัวชาวตำบลดงป่าคำ อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร เรียนหนังสือจบประกาศนียบัตรวิชาชีพด้านบัญชีจากโรงเรียนพาณิชย์การ พิษณุโลกเมื่ออายุ 21 ปี หลังจากทำงานในกรุงเทพฯ ไม่นานก็กลับมาช่วยพ่อแม่ทำงานที่บ้าน

เธอเข้าทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือด้วยการแนะนำของน้ำเซยซึ่งเป็นพนักงานขับรถของโรงงานแห่งหนึ่ง การเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมไฮเทคที่ลำพูนได้เปลี่ยนแปลงชีวิตของเธออย่างไม่คาดฝันในเวลาต่อมา

กมลชนกเริ่มต้นเป็นพนักงานของบริษัทลำพูนซินเดนเทน - โรงงานผลิตประกอบชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ชาติญี่ปุ่นเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2536 เธอขยันทำงานพิเศษ ทั้งเสาร์-อาทิตย์ มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 5,000-7,000 บาท สามารถถวายนารถจักรยานยนต์ได้หลังจากทำงาน 4 เดือน นายจ้างญี่ปุ่นเคยพูดว่าถ้ามีคนอย่างเธอสัก 20 คน โรงงานจะอยู่ได้สบาย

ชีวิตในโรงงานผ่านไป 5 เดือน เธอเริ่มมีอาการปวดหัว อ่อนเพลียง่าย และเบื่ออาหาร เมื่อไปหาหมอ หมอบอกว่านอนไม่พอและให้ยาแก้ปวดมากินทุกครั้ง เธอคิดว่าอาการที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องทั่วไปเพราะเพื่อนคนงานก็เป็น อาการน่าจะเกิดจากการนั่งนานเกินไปและงานก็น่าเบื่อซ้ำซาก

วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2537 กมลชนกเป็นลมและล้มในขณะทำงาน เพื่อน ๆ นำส่งโรงพยาบาลลำพูน แพทย์ออกไปรับรองว่าเธอเป็นไข้เลือดออก เธอนอนพักเพียง 1 คืน แม่ของเธอก็พาออกมาที่ห้องเช่าในเชียงใหม่ใกล้วัดพันแหวน ประจวบเหมาะพอดี กมลชนกเริ่มมีอาการคลื่นคลั่ง เพื่อเจ้อโดยไม่รู้ตัวคล้ายผีเข้า แม่ของเธอจึงพาไปให้เจ้าอาวาสวัดพันแหวนรดน้ำมนต์ ตั้งใจว่าหากไม่ได้ผลจะนำกลับไปตายที่พิจิตร เพราะดูจากอาการแล้วเป็นตายเท่ากัน แต่เจ้าอาวาสเป็นผู้แนะนำให้พาเธอส่งโรงพยาบาล

วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2537 แม่พากมลชนกส่งโรงพยาบาลมหาราช นครเชียงใหม่ ร่างของเธอถูกมัดบนเตียงผู้ป่วยเพราะดิ้นและกัดลิ้นตัวเอง อยู่ในสภาพที่ไม่รู้ตัวเป็นเวลากว่า 20 วัน เมื่อเริ่มรู้สึกตัว เธอจำอะไรไม่ได้เลย แพทย์รายงานอาการป่วยของเธอว่า...พูดได้มากขึ้น กินข้าวได้ด้วยตัวเอง ความคิดช้า และยังคงอ่อนแรง ตามลำตัวมีผื่นขึ้นเนื่องจากแพ้ยา

หน้าที่ของกมลชนกในโรงงานคือการตรวจชิ้นงานที่เรียกว่า magazine ทั้งวัน โดยจุ่มลงในน้ำยาไตรคลอโรเอทิลีน ชิ้นงานจะอบด้วยเครื่อง N-1 และมาถึงบริเวณทำงานของกมลชนกในสภาพร้อน ๆ มีไอ คนงานเรียกกันว่า "ทาชีน" มีฤทธิ์ทำให้เสลดตา เธอต้องตรวจสอบชิ้นงานนั้นทั้งวัน โดยใช้สายตาเพ่งระยะ 5-7 นิ้ว แม้เธอใส่หน้ากากผ้าก็ยังเกิดอาการแสบจุกแสบตา

การพักรักษาตัวด้วยระยะเวลาจนถึงสามเดือนในโรงพยาบาลมหาราช เชียงใหม่ และอยู่ภายใต้การดูแลรักษาของแพทย์หญิงอรพรรณ เมธาติลกกุล โรงพยาบาลราชวิถี ส่งผลให้อาการป่วยของเธอดีขึ้น

แพทย์หญิงอรพรรณชี้แจงว่า อาการชักเป็นหนึ่งในอาการที่เกิดจากพิษโลหะหนัก เมื่อสารพิษเข้าไปสะสมในสมองจะเข้าไปทำลายระบบประสาท ถึงแม้ว่ากมลชนกจะสัมผัสกับไตรคลอโรเอทิลีนในขณะทำงานก็ไม่อาจพบสารทำลายเหล่านี้ในเลือดหรือปัสสาวะ เพราะจะถูกขับออกจากร่างกายภายใน 4 วัน จึงไม่มีหลักฐานที่พิสูจน์ว่าการป่วยของ

กมลชนกเกี่ยวข้องกับการทำงาน และเธอก็ไม่อาจเรียกร้องค่าเสียหายจากกองทุนเงินทดแทนได้

เมื่อออกจากโรงพยาบาล กมลชนกใช้เวลา 3 ปีที่บ้านเพื่อฟื้นฟูอาการ จนถึงทุกวันนี้เธอยังต้องกินยาป้องกันการชัก และจะต้องทำเช่นนี้ตลอดชีวิตที่เหลืออยู่

ใน พ.ศ. 2540 กมลชนกอายุได้ 26 ปี เธอเริ่มเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ อีกครั้ง งานของเธอคือสระผมในร้านเสริมสวยบนถนนรามคำแหง รับเงินค่าจ้าง 4,000 บาทต่อเดือน ขึ้นต่อไปเธออยากเรียนเสริมสวยเพื่อเป็นช่างทำผม จริง ๆ แล้วเธออยากเรียนหนังสือต่อ แต่เป็นไปได้เพราะความจำเธอไม่ดี แพทย์บอกว่าสมองของเธอโดนทำลายจากการเจ็บป่วยที่ผ่านมา

แม้ว่าสาเหตุแห่งอาการป่วยของกมลชนกไม่อาจชี้ชัดว่าเกี่ยวเนื่องกับการทำงานในบริษัทลำพูนชินแดนเกินภายใต้ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือแค่ไหน ? หรือไม่ ? ทว่าเพื่อนคนงานหลายคนในโรงงานเดียวกันก็ตัดสินใจลาออกในเวลาต่อมา เพราะไม่อยากจะเสี่ยงเพื่อเป็นกมลชนกคนต่อไป

คนงานในนิคมฯ ส่วนใหญ่ยังเขว้าทั้งประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ในการทำงานแบบอุตสาหกรรม
งานในโรงงานทำให้เกิดรายได้ แต่ก็ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมและการซูตริตแรงงานอย่างแยบยล
บางรายอาจต้องแลกกับการสูญเสียสุขภาพหรือกระทั่งชีวิต

5

สภาพการทำงาน วิธีชีวิต และ ทางเลือกของแรงงาน

รายได้ที่เพิ่มแลกกับเวลาพักผ่อนและวิถีชีวิตปกติ

สิ่งที่ผู้จัดการที่บั่นสนใจและพอใจคือคนงานที่อุทิศเวลาให้กับงาน
คนงานที่ทำงานล่วงเวลาเสมอและไม่เคยกลางงานจะได้เลื่อนขั้นและได้รับการชมเชย
แต่ถ้าคนงานที่มีฐานะต้องกลางงานหรือทำล่วงเวลาไม่ได้ เขาก็จะไม่สนใจแม้ว่าจะมีฝีมือ
ทำให้คนที่ไม่มีฝีมือหรือทำงานเดี๋ยวก่อนและเฉื่อยเฉื่อยไป

คำบอกเล่าของคนงานหญิงวัย 21 ปี ชาวอำเภอจุน จังหวัดพะเยา. 2538

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกกลุ่มคนงานท้องถิ่นและย้ายถิ่นที่พักอาศัยอยู่รอบนิคม
อุตสาหกรรมภาคเหนือทำให้เราทราบว่า สภาพการทำงานของพวกเขาแตกต่างกันไป ขึ้น

อยู่กับประเภทของอุตสาหกรรม ขนาดของโรงงาน ผู้ประกอบการ กระบวนการผลิต ชนิดของสินค้าที่ผลิต และระดับการใช้ระบบอัตโนมัติ แต่สำหรับภาพชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาในฐานะเพียงตัวเล็ก ๆ ท่ามกลางระบบการผลิตขนาดใหญ่ นั้นออกจะไม่ค่อยแตกต่างกัน

ระบบการว่าจ้างในอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานแบบเข้มข้น คนงานส่วนใหญ่อยู่ในฐานะลูกจ้างรายวัน ส่วนหนึ่งเพราะนายจ้างต้องการหลีกเลี่ยงข้อผูกพันตามที่กฎหมายระบุไว้ ซึ่งตามหลักการนายจ้างควรจ่ายค่าจ้างตามคุณวุฒิด้านการศึกษาหรือตามประสบการณ์ แต่ในสภาพที่เป็นอยู่จริง โรงงานต่างร่วมมือกันจ่ายค่าจ้างให้แก่คนงานในอัตราค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำเท่านั้น

ส่วนรายได้หรือผลประโยชน์พิเศษอื่น ๆ จะแตกต่างกันไปตามประเภทอุตสาหกรรม โดยจะได้มาจากการทำงานในระบบงานกะ การทำงานล่วงเวลาและทำงานในวันหยุดปกติ เบี้ยขยัน โบนัส เงินรางวัลที่ทำงานได้ทะลุเป้าหมาย คำน้ำมันรถ ค่าอาหารกลางวันบางส่วน ชุดทำงาน และสวัสดิการต่าง ๆ

จากการสำรวจรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของคนงานในอุตสาหกรรมแต่ละประเภทเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2538 พบว่า คนงานในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์มีระดับรายได้เฉลี่ยสูงกว่าคนงานในอุตสาหกรรมอื่น ๆ เนื่องมาจากการทำงานล่วงเวลา มีระบบงานกะและเบี้ยขยัน และโดยทั่วไปคนงานชายจะมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าคนงานหญิง เพราะมีตำแหน่งงานที่สูงกว่า

ในภาวะที่ค่าครองชีพถีบตัวสูงขึ้นและในท่ามกลางค่านิยมสังคมนิยมบริโภค รายได้ของคนงานส่วนใหญ่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย ในกรณีของคนงานย้ายถิ่น นอกเหนือจากการส่งเงินกลับบ้าน ยังมีภาระต้องจ่ายค่าเช่าหอพักในแต่ละเดือน รวมทั้งจ่ายค่ามัดจำของสินค้าที่ซื้อด้วยระบบเงินผ่อน ไม่ว่าจะเป็นรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์เพื่อใช้ในการเดินทางไปทำงาน โทรศัพท์ ตู้เย็น เครื่องเสียง สำหรับชีวิตที่ไม่ค่อยมีเวลาพักผ่อนหาความบันเทิงมากนัก

การเล่นแชร์เป็นวิธีการหมุนเงินของคนงานที่ไม่มีหลักประกันความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการสะสมเครื่องประดับทองคำเป็นวิธีเก็บเงินที่เป็นหลักประกันความมั่นคงสำหรับคนงานที่ไม่มีช่องทางการลงทุนอื่น ๆ

ภาระทางเศรษฐกิจของคณงานเป็นแรงกดดันให้พวกเขาต้องทำงานหนัก ไม่อยากลาพักหรือลาออก แม้ว่าจะรู้สึกคับข้องใจจากการทำงาน เหน็ดเหนื่อย หรือรู้สึกเจ็บป่วยก็ตาม ดังคำบอกเล่าของคณงานย้ายถิ่นคนหนึ่ง

“...ทำงานวันละ 12 ชั่วโมง เป็นงานบัดกรีชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ต้องจุ่มตะกั่วหรือเจอสารเคมีโดยตรง แต่ต้องใช้สายตาเพ่งมาก ตอนนี้สายตาสั้น 200 กิตตแว่นมาใส่ใกล้ในที่ทำงานเหม็นฉุน แรก ๆ ไม่ชินจะเหม็นมาก แต่พอชินแล้วเฉย ๆ บางทีก็มีอาการปวดหัว ไปตรวจเลือดที่คลินิกในลำพูน แต่เขาไม่ได้ตรวจสารตะกั่วในเลือดให้ บริษัทจะตรวจเลือดด้วย แต่ไม่รู้เขาตรวจอะไรบ้าง เขาไม่ได้บอกผลให้เรา ปวดหัวบ่อย ๆ นี่กินยาเอาเอง ยาพาราฯ คิดว่าคงไม่เป็นไรมาก เพราะเดี๋ยวปวดเดี๋ยวหาย ถ้าเหนื่อยก็นอนพักเอาแรง มีแรงก็ทำงานต่อได้ ไม่เคยขาดงาน”

เกี่ยวกับจำนวนชั่วโมงการทำงาน คณงานย้ายถิ่นมีชั่วโมงการทำงานกะกลางวันเฉลี่ย 10 ชั่วโมง และการทำงานกะกลางคืนเฉลี่ย 11 ชั่วโมง ส่วนคณงานท้องถิ่นเกือบทั้งหมดทำงานในช่วงกลางวัน โดยมีชั่วโมงการทำงานเฉลี่ย 9 ชั่วโมง

ภายใต้กระบวนการผลิต คณงานต้องทำงานประสานกันอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ เวลาทำงานถือเป็นต้นทุนการผลิตที่สำคัญ นายจ้างจึงเข้มงวดกับคณงานเกี่ยวกับเวลาทำงาน บางรายก็มักเอาเปรียบโดยให้คณงานทำงานมากชั่วโมงเท่าที่จะเป็นไปได้

โรงงานบางแห่งใช้ระบบสายพานลำเลียงโดยเครื่องจักรเข้ามาทำงาน และกำหนดให้คณงานประจำตามจุดต่าง ๆ เครื่องจักรระบบอัตโนมัติบางชนิดเมื่อเดินเครื่องแล้วจำเป็นต้องทำงานตลอด 24 ชั่วโมงโดยไม่หยุดพัก ระบบกะจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น และชั่วโมงการทำงานของคณงานก็ถูกกำหนดตามการทำงานของเครื่องจักร

สมใจ (นามสมมุติ) คณงานหญิงท้องถิ่น อายุ 30 ปี เล่าถึงการทำงานกะที่มีผลกระทบต่อหลายอย่าง...

“...การทำงานกะมีปัญหามาก ต้องใช้เวลาทั้งอาทิตย์เพื่อปรับตัวจากงานกะหนึ่งแต่งงานอีกกะหนึ่งก็ตามมา ถ้านอนหลับไม่พอจะรู้สึกอ่อนเพลีย ทำงานมานานก็ยังไม่คุ้น เหมือนกับไม่ได้พัก กินอาหารไม่เป็นเวลาจนเป็นโรคกระเพาะ เมื่อทำงานกะกลางคืน กลางวันจะไม่รู้สึกหิว แทบไม่ได้กินอะไรเลยทั้งวัน การทำงานกะ

กลางคืนทำให้ไม่ยากกินข้าวและนอนไม่หลับ ไม่เหมือนกับนอนพักตอนกลางคืน”

ในโรงงานที่มีระบบงานกะ คนงานต้องทำงานเต็มเวลา ทำงานหนักขึ้น ไม่สามารถขาดงานได้ อีกทั้งยังถูกซื้อเวลานอกกะหรือเวลาในวันหยุดปกติด้วยการจ่ายค่าจ้างล่วงเวลาและค่าจ้างอัตราพิเศษ ซึ่งคนงานส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะแลกเวลาสำหรับการพักผ่อนเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเอง

โดยทั่วไประบบการคิดค่าล่วงเวลาจะยึดตามฐานของอัตราค่าจ้างปกติที่คนงานได้รับเฉลี่ยเป็นรายชั่วโมงแล้วอาจเพิ่มอัตราให้อีกเล็กน้อยเป็นแรงจูงใจ เช่น หากคนงานได้ค่าจ้างวันละ 120 บาท ค่าล่วงเวลาก็จะมาจาก 120 บาทด้วย 8 ตามเวลาทำงานปกติต่อวัน จากนั้นอาจเพิ่มอัตราให้เล็กน้อย ราว 1.5-2 เท่า ออกมาเป็นค่าล่วงเวลา 22 บาท 50 สตางค์ หรือ 30 บาทต่อชั่วโมง ในทำนองเดียวกัน ค่าจ้างการทำงานวันหยุดก็จะคิดจากค่าจ้างปกติคูณด้วย 2-3

โรงงานที่ใช้แรงงานจำนวนมากย่อมประสบปัญหาเกี่ยวกับการมาทำงานสาย การขาดงาน และการลาออกของคนงานอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ ทำให้เกิดผลเสียต่อการวางแผนการจัดการ และไม่สามารถควบคุมการผลิตให้ได้ปริมาณตามต้องการ โรงงานจึงหาวิธีจูงใจไม่ให้คนงานมาทำงานสาย ขาดงาน หรือลาออก ตลอดจนให้ทำงานหนักขึ้นด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น มี “ค่าเย็น” 10-20 บาทต่อวันสำหรับคนงานในสายการผลิตที่ต้องยืนทั้งวัน มี “เบี้ยขยัน” เป็นเงินรางวัลพิเศษให้กับคนงานที่ทำงานได้เกินกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยไม่ขาดงานและไม่เคยมาทำงานสาย

โรงงานบางแห่งจ่ายเบี้ยขยันในอัตราเริ่มต้น 200 บาทหากไม่ขาดงานในเดือนแรก และเพิ่มเดือนละ 100 บาท จนถึงอัตราสูงสุดที่ 400 บาท (โรงงานอิเล็กทรอนิกส์บางแห่งมีอัตราสูงสุดที่ 600 บาท) แต่หากคนงานขาดงานเพียง 1 วัน ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตาม ก็จะมีสิทธิการได้รับเบี้ยขยันในอัตราเดิมที่รับอยู่ ต้องเริ่มต้นใหม่ที่อัตรา 200 บาท

เบี้ยขยันเป็นแรงจูงใจทำให้คนงานไม่อยากขาดงานโดยไม่จำเป็น แม้รู้สึกเจ็บป่วย คนงานจะใช้วิธีไปนอนพักที่ห้องพยาบาลและกินยาหากทำงานไม่ไหว การที่คนงานต้อง “จู้เข่ากัน” หรือทำเสมือนว่าทำงาน ก็เพื่อทำให้ตนเองไม่ต้องขาดงานและไม่เสียโอกาสได้รับเบี้ยขยัน

ระบบงานกะ การซื้อชั่วโมงการทำงานเพิ่ม และการสร้างแรงจูงใจให้ทุ่มเททำงาน

เต็มที เป็นวิธีการในระบบการจัดการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในโรงงาน แต่ระบบนี้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ชีวิตครอบครัว ตลอดจนชีวิตทางสังคมของคนงานอย่างมาก

การทำงานกะทำให้ชีวิตคนงานในหมู่บ้านรอบนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเหมือนไม่เคยหลับไหล และกลายเป็นเรื่องธรรมดาไปแล้ว ทั้งที่เวลาเข้ากะและออกกะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนงานให้ผิดไปจากปกติ ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่ต้องสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม

ในการสำรวจเกี่ยวกับการใช้เวลาของคนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือโดยเก็บข้อมูลจากคนงานย้ายถิ่นและคนงานท้องถิ่นเปรียบเทียบกัน พบว่า ในวันทำงานปกติคนงานทั้งสองกลุ่มอยู่ในสิ่งแวดล้อมของโรงงานทั้งกลางวันและกลางคืนเกือบครึ่งหนึ่งของเวลาในรอบวัน คนงานย้ายถิ่นซึ่งส่วนใหญ่ทำงานกะมีสัดส่วนของเวลาทำงานกลางวันเท่ากับเวลาทำงานกลางคืน ส่วนคนงานท้องถิ่นมีสัดส่วนเวลาทำงานกลางวันมากกว่า เพราะส่วนใหญ่ทำงานในโรงงานที่ไม่มีระบบงานกะ

นอกเวลาทำงาน คนงานทั้งสองกลุ่มใช้เวลาพักผ่อนหลับนอนอยู่ที่บ้านหรือหอพักเป็นส่วนใหญ่ โดยการทำงานกะทำให้คนงานย้ายถิ่นพักผ่อนไม่เป็นเวลามากกว่าคนงานท้องถิ่น

การใช้เวลาของคนงานในสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับกิจวัตรในแต่ละวัน เช่น การเดินทางไปทำงาน ไปตลาด ไปกินข้าว ไปเที่ยวในเมือง เป็นต้น แต่การใช้เวลาดังกล่าวมีสัดส่วนน้อยมากเมื่อเทียบกับการใช้เวลาทำงานในโรงงานและเวลาพักผ่อนที่บ้านหรือหอพัก

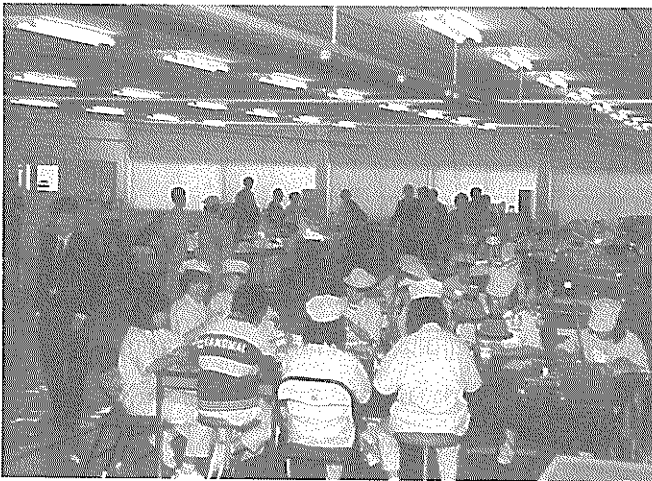
คนงานท้องถิ่นมีการสนับสนุนทางสังคม เช่น การใช้เวลาไปเยี่ยมญาติพี่น้องหรือสมาคมกับเพื่อนบ้านมากกว่าคนงานย้ายถิ่น แต่คนงานทั้งสองกลุ่มใช้เวลาเฉลี่ยน้อยกว่า 2 ชั่วโมงต่อวันในกิจกรรมที่มีลักษณะเชิงรับ เช่น ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง หรือกิจกรรมบันเทิงเริงรมย์ เป็นต้น คนงานส่วนใหญ่ไม่นิยมออกกำลังกายหรือเล่นกีฬามากนัก

การใช้เวลาในกิจกรรมทางสังคม-วัฒนธรรมเหล่านี้มีส่วนทำให้เกิดการผลิตซ้ำทางคุณภาพของกำลังแรงงานให้สูงขึ้น แต่การใช้เวลาในกิจกรรมดังกล่าวมีน้อยมากเมื่อเทียบกับชั่วโมงทำงาน การใช้เวลาของคนงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจึงเป็นดัชนีชี้ให้เห็นคุณภาพชีวิตของพวกเขานั่นเอง

กฎ การควบคุม และโอกาส

โรงงานจะมีเวลาพักให้เข้าห้องน้ำ บางคนไปนานกลับมามีกลิ่นตัว
เขาคำนวณไว้หมดแล้วว่างานชิ้นหนึ่งใช้เวลากี่นาที วันหนึ่งเราต้องทำให้ได้กี่ชิ้น พอทำไม่ได้
ตามเป้าก็ถือเป็นความผิด เขาก็มีกฎเข้มงวดมาก กฎจุกจิก เช่น ห้ามคุย ห้ามส่งเสียงดัง ห้ามเดิน
ห้ามหลับ ห้ามกินขนม แต่ไม่มีใครทำได้ทั้งหมดหรอก เวลาผิดตั้งเขาก็จะยกขึ้นมาตำ
คำให้สัมภาษณ์ของแรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ, 2538

คนงานฝ่ายผลิตของโรงงานจะอยู่ภายใต้การควบคุมของหัวหน้ากลุ่ม สตีฟ และ
ซูเปอร์ไวเซอร์ โดยแบ่งกลุ่มคนงานออกเป็นกลุ่มย่อย ๆ แต่ละกลุ่มจะมีคนงาน 10 คน
โรงงานจะคัดเลือกคนงานออกมากลุ่มละ 1 คน ผู้ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มจะเป็นคนงานที่ขยัน
ว่องไว ทำงานได้จำนวนชิ้นต่อวันสูงและไม่ขาดงาน เรียกกันในหมู่คนงานว่า “หัวหน้าไลน์”
มีหน้าที่ควบคุมดูแลประสิทธิภาพการผลิตของคนงานอย่างใกล้ชิด ลักษณะเช่นนี้ทำให้คน

สภาพการทำงานของคนงานในโรงงานแห่งหนึ่งขณะที่กรมการ
สิ่งแวดล้อม สภาผู้แทนราษฎร เข้าเยี่ยมชมเมื่อวันที่ 27 พ.ค. 2537

งานที่เป็นหัวหน้าไลน์และคนงานในไลน์มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่ขัดแย้งกัน คนงานคนหนึ่งเล่าถึงระบบการควบคุมของโรงงานว่า...

"...โรงงานมีกฎ 5 ส. คือ สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ และสร้างนิสัย หัวหน้าไลน์จะรับคำสั่งจากสต๊าฟ สต๊าฟจะรับคำสั่งจากหัวหน้าญี่ปุ่นอีกที เป็นหัวหน้าไลน์นอกจากทำงานในไลน์แล้วยังต้องรับผิดชอบมากกว่าคนงานธรรมดา สิทธิพิเศษก็ไม่มี ต้องเขียนรายงานส่งหัวหน้าตลอด คอยตักเตือนพนักงานด้วย ก็นเวลามีปัญหา มีมติตั้ง (meeting) แต่แต่ละครั้งหนักใจที่สุด คนเรามาจากร้อยพ่อพันแม่จะให้ทำงานดี-เชื่อฟังหมดทุกคนก็เป็นไปไม่ได้ เกิดผิดพลาดอะไรขึ้นหัวหน้าไลน์ต้องรับผิดชอบทั้งหมด ช่วงมีมติตั้งหัวหน้าไลน์จะมาดูว่าเราทำงานกันครบไหม เมื่อวานนี้ใครทำได้น้อยกว่าเป้าก็ต้องตอบคำถามให้ได้ว่าทำไม ถ้าเครื่องเสียก็ให้ช่างมาดู หากเครื่องไม่เสีย เราทำไม่ได้เป้าก็เครียดเหมือนกัน เขาจะย้ำว่าต้องทำให้ได้เป้า ได้คุณภาพ กฎ 5 ส. เขาจะเน้นมาก ถ้างานโดน eject จะโดนดำส่วนมากก็ไม่มีการเอียงทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่ความผิดของเรา ปล่อยให้หายไปหรือไม่เราก็ลืมไปเอง"

"มีมติตั้ง" มีขึ้นทุกวันก่อนเริ่มทำงานหัวหน้าไลน์จะประเมินผลงาน ตรวจสอบปัญหาควบคุม สอดส่องข้อบกพร่องที่ทำให้การทำงานไม่เป็นไปตามเป้า ตรวจสอบคนงานที่ต่อแพ่งต่อระบบการทำงานอย่างใกล้ชิดและรายงานให้ผู้ควบคุมระดับสูงทราบ ขณะเดียวกันก็นำนโยบายและคำสั่งจากผู้บริหารลงมาสั่งควบคุมคนงานทุกวัน เพื่อให้คนงานสำนึกในภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่ต้องทุ่มเทให้กับโรงงานอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

มีมติตั้งจึงเป็นวิธีการควบคุมแรงงานรูปแบบหนึ่งที่มีประสิทธิภาพ เพราะไม่เปิดโอกาสให้คนงานได้หักหัวง ต่อต้าน หรือรวมกลุ่มเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ตามที่คนงานต้องการ แม้ว่าคนงานจะรู้สึกคับข้องใจแต่อยู่ในภาวะยอมจำนน ไม่มีใครกล้าแสดงความคิดเห็น เนื่องจากเกรงว่าตนเองจะไม่ใช่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน

ในกรณีของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งมีการแข่งขันสูง ผู้ผลิตต้องรักษาและยกระดับคุณภาพของผลิตภัณฑ์ด้วยการลดต้นทุนให้ต่ำลง นั่นหมายถึงว่า การทำงานได้มีการจัดวางระบบใหม่อยู่ตลอดเวลาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต ซึ่งในท้ายที่สุดภาระหนักจะตกอยู่ที่คนงาน เช่น การหักค่าแรงถ้ามาทำงานสาย ดังตัวอย่าง โรงงานของชม

(นามสมมุติ) คนงานหญิงอายุ 20 ปี จากอำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย

"...ถ้าเข้าทำงานเช้าเพียง 10 นาทีจะถูกหักค่าแรงครึ่งชั่วโมง แต่ถ้าทำงานเกินเวลา เลิกงานครึ่งชั่วโมง โรงงานก็จะคิดเท่าเวลาเลิกงาน ไม่เพิ่มค่าล่วงเวลาให้ ต้อง ทำให้ครบชั่วโมงจึงจะได้ค่าล่วงเวลา บางคนเข้าทำงานเวลา 7.59 น. หรือ 8.00 น. ตรง หัวหน้าจะเรียกไปเตือน...ให้เข้าก่อน 5 นาที"

การมุ่งประสิทธิภาพการผลิตยังทำให้มีการนำมาตรการหลายรูปแบบมาใช้ เช่น การแบ่งระดับคนงาน ดังตัวอย่างที่อ้อม (นามสมมุติ) คนงานหญิงอายุ 21 ปีของโรงงานผลิตแผ่นฐานวงจรไฟฟ้าเล่า...

"...วันหนึ่งอย่างน้อยต้องทำเป้าหมายการผลิต 4,500 ชิ้น การทำงานแบ่งเป็น 4 ทีม คือ A, B, C, D ทีม A จะต้องทำงานได้ทุกชนิด เร็ว เก่ง งานที่เร่งด่วนจะเป็นหน้าที่ของทีม A ซึ่งมี 4 คน ทีม B จะมีเป้าหมายลดลงมา ทีม C และ D จะทำงานเฉพาะบางอย่าง ทีม B, C, D จะไม่ได้โบนัสพิเศษทุกเดือน โบนัสพิเศษจะคิดเป็นเกรด เกรด S ได้ 300 บาทต่อเดือน เกรด A ได้ 150 บาทต่อเดือน และเกรด B ได้ 100 บาทต่อเดือน"

นอกจากนี้ กระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ยังต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีการนำระบบอัตโนมัติเข้ามาใช้ ซึ่งทำให้การทำงานกับเครื่องจักรมีความปลอดภัยขึ้น หรือมีการหมุนเวียนหน้าที่การทำงาน แต่การเปลี่ยนแปลงอาจทำให้คนงานมีความกดดัน โดดเดี่ยว แยกแยก และเครียดมากขึ้น ดังตัวอย่างของปोंง (นามสมมุติ) คนงานอายุ 29 ปี จากอำเภองาว จังหวัดลำปาง

"...ทำงานมาหลายปีในตำแหน่งประกอบชิ้นส่วน มีการหมุนเวียนสลับเปลี่ยนหน้าที่กันเป็นประจำ แต่ถึงจะเปลี่ยนก็ยังรู้สึกจำเจ บางครั้งเบื่อก็ปวดตาเมื่อต้องเพ่งประกอบชิ้นงาน เมื่อถูกเปลี่ยนไปทำงานแผนกบัดกรีจะเหม็นตะกั่วมาก เวียนศีรษะแทบทนไม่ได้"

เมื่อคนงานเรียกร้องสิทธิที่ควรจะได้รับ นายจ้างจะใช้วิธีการเลิกจ้างและรับคนงานใหม่โดยการลดคุณสมบัติด้านการศึกษาให้ต่ำลง ซึ่งเป็นวิธีการควบคุมแรงงานที่ได้ผล ทำให้คนงานเชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่โรงงานตั้งไว้ ดังเช่นประสบการณ์ของคูลี (นามสมมุติ) คนงานหญิงอายุ 23 ปี

“...แต่เดิมโรงงานรับคนงานวุฒิ ปวช. ปวส. อายุไม่เกิน 25 ปี เป็นคนงานชาย ในวันหยุดก็ไม่ได้หยุด ขณะนั้นมีคนงาน 200 คน พวกเขารายล้อมให้มีวันหยุดงาน โรงงานจึงเลิกจ้างคนงานที่เป็นแกนนำทันที จากนั้นมาพนักงานก็กลัวมาก หัวหน้งานให้ทำอะไรต้องทำ และการรับสมัครคนงานใหม่ลดลงเหลือวุฒิประถมปีที่ 6”

การทำงานในสายพานประกอบชิ้นส่วนภายใต้การควบคุมแรงงานที่เข้มงวดโดยมีผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินจูงใจให้คนงานต้องยอมรับความเสี่ยง คือปัจจัยที่ส่งผลให้คนงานเกิดความเครียดและความกดดัน ซึ่งคนงานเองได้พยายามเรียนรู้และรับมือกับปัญหาในท่ามกลางทางเลือกที่ค่อนข้างจะตีบตัน

ในด้านของโอกาสที่จะได้รับการส่งเสริมเกี่ยวกับความมั่นคงในอาชีพการงาน ผู้ที่มีโอกาสเลื่อนตำแหน่งในโรงงานมีไม่มากนัก โดยเฉพาะคนงานฝ่ายผลิตโอกาสก้าวหน้า นั้นเป็นไปได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1) การแบ่งงานในอุตสาหกรรมการผลิตที่ใช้แรงงานแบบเข้มข้นมีลักษณะเป็นแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ตำแหน่งงานต่าง ๆ อยู่ในระดับเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ 2) กระบวนการผลิตที่มีลักษณะการทำงานซ้ำแบบเดิมแทบไม่ต้องใช้ทักษะในการทำงาน ประสบการณ์ที่ได้จากโรงงานจึงไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงทักษะเท่าที่ควร

สำหรับคนงานใหม่ โรงงานจะกำหนดให้ทำงานร่วมกับคนงานรุ่นพี่ที่เคยทำงานมาแล้ว ซึ่งเป็นวิธีการที่เรียกว่า On the Job Training (OJT) ส่วนพนักงานระดับการจัดการในกรณีของบริษัทญี่ปุ่นอาจจะถูกส่งไปฝึกงานที่บริษัทแม่ในประเทศญี่ปุ่นเป็นเวลา 2-3 เดือน บางกรณีบริษัทอาจเลือกพนักงานฝ่ายผลิตที่ยังทำงานได้มีโอกาสดำเนินการฝึกงานต่างประเทศ นี่เป็นวิธีการหนึ่งที่กระตุ้นให้คนงานมีความกระตือรือร้นในการทำงาน

ระบบการเลื่อนตำแหน่งในโรงงานมี 2 ลักษณะ คือการเลื่อนตำแหน่งของคนงานฝ่ายผลิตและของพนักงานระดับผู้จัดการขึ้นไป คนงานฝ่ายผลิตจะเลื่อนเป็นรองหัวหน้ากลุ่มและหัวหน้ากลุ่ม แต่ไม่มีการเลื่อนให้สูงไปกว่านี้อีก ส่วนพนักงานในระดับจัดการซึ่งจบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรขึ้นไปจะเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้จัดการแผนกใดแผนกหนึ่งตามความสามารถและระยะเวลาที่ทำงานในโรงงานแห่งนั้นติดต่อกันมา

คนงานบอกว่า ช่วงแรกพวกเขามีโอกาสที่จะเลื่อนตำแหน่งในโรงงานอยู่บ้าง โดยคนที่มีความชำนาญอาจได้รับการโอนย้ายไปทำงานในตำแหน่งอื่น เช่น ฝ่ายสำนักงาน

ฝ่ายควบคุมสินค้า และหัวหน้ากลุ่มย่อย เป็นต้น แต่ปัจจุบันคนงานฝ่ายผลิตมีโอกาสที่จะได้เลื่อนตำแหน่งน้อยลง เพราะโรงงานมีแนวโน้มที่จะรับพนักงานระดับจัดการโดยตรง และมีความต้องการบุคลากรที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้น เช่น ซูเปอร์ไวเซอร์ต้องมีการศึกษาระดับประกาศนียบัตรขึ้นไป ดังนั้นคนงานรุ่นเก่าที่มีวุฒิมัธยมจึงไม่มีคุณสมบัติสมัครตำแหน่งดังกล่าว

เมื่อคนงานฝ่ายผลิตมีโอกาสในการเลื่อนตำแหน่งหรือได้รับการส่งเสริมน้อย การหมุนเวียนเข้าออกงานจึงมีสูงมาก

การสำรวจพบว่า คนงานที่หมุนเวียนเข้าออกจากโรงงานแห่งหนึ่งไปยังโรงงานอีกแห่งหนึ่ง ส่วนใหญ่เป็นการย้ายงานภายในกลุ่มโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ และโรงงานอุตสาหกรรมอาหาร เครื่องหนัง เข้าไปสู่โรงงานอิเล็กทรอนิกส์ โดยคนงานจะพิจารณาจากค่าทำงานล่วงเวลา เบี้ยเลี้ยง และสวัสดิการเป็นสำคัญ คนงานหญิงผู้หนึ่งเล่าว่า

“...ไม่ค่อยสนใจว่าจะทำโรงงานไหน ทำงานอะไร เพราะฝึกไม่ยาก งานหนักเหมือนกัน แต่ที่สนใจคือจะดูว่าโรงงานไหนให้เงินดีกว่ากัน มีโอทีให้ทำทั้งปี มีเบี้ยเลี้ยง มีเงินสวัสดิการดี ก็จะไปที่นั่น ออกจากโรงงานหนึ่งไปอีกโรงงานหนึ่งที่ทำงานคล้าย ๆ กันแต่ได้เงินมากกว่า ดีกว่าอยู่ที่เก่าแล้วไม่ก้าวหน้า เรื่องเจ็บป่วยไม่ต้องพูดถึง เพราะเป็นปัญหาของใครของมัน”

คนงานในอุตสาหกรรมประเภทอื่นมีอัตราการหมุนเวียนเข้าออกงานน้อยกว่าประเภทอิเล็กทรอนิกส์ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนงานส่วนใหญ่มีอายุมาก เรียนน้อย และแต่งงานแล้ว ขณะที่คนงานอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์มีความรู้สูงกว่า อายุน้อย และเป็นโสด จึงมีความคิดที่จะหางานใหม่ ด้วยความหวังว่าจะมีรายได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การหมุนเวียนเข้าออกงานมิได้เป็นผลจากแรงจูงใจด้านค่าแรงเพียงเท่านั้น แต่เกี่ยวข้องกับ การปรับตัวให้เข้ากับระบบงานอุตสาหกรรม ความไม่ปลอดภัยในการทำงาน และอาจเกิดขึ้นในกรณีที่โรงงานบางแห่งเลิกจ้างคนงานเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความอ่อนไหวต่อความไม่แน่นอนของตลาดสูงมาก

ความอับจนบนภาวะความเสี่ยง

ทำงานแผนกบัตรกรี ต้องจุ่มขาไอซิ่งในอ่างตะกั่ว มีแว่นตาและหน้ากากป้องกัน
บางคนใส่หน้ากาก 2 ชั้น เพราะหมันไอระเหยของตะกั่ว แต่ใส่แล้วอึดอัด หายใจไม่สะดวก
เมื่อไอซิ่งตะกั่วแล้วจะนำไปใส่ถึงอุลตรา อุลตราโซนิกจะดัง
ต้องใส่เครื่องอุดหู แต่เมื่อคุณจะเลิกใช้ ต้องทำเป้าหมายการผลิตประมาณ 150,000 ชิ้นต่อเดือน
พยายามใส่เครื่องป้องกัน แต่ใส่ไม่ครบเพราะทำงานไม่ค่อยสะดวก อึดอัด
คำบอกเล่าของคนงานแผนกบัตรกรีในโรงงานแห่งหนึ่ง
ในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ, 2538

โดยทั่วไปกิจกรรมทางการแพทย์ งานวิจัย และการกำหนดนโยบายสาธารณสุข จะทำการวัด เปรียบเทียบ หรือพิสูจน์สุขภาพของประชากรกลุ่มต่าง ๆ โดยใช้ภาวะเจ็บป่วย (Morbidity) และภาวะการตาย (Mortality) หรือดูจากจำนวนครั้งที่ไปพบแพทย์ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ดังนั้นจึงอาจมองข้ามมิติเชิงประสบการณ์ด้านสุขภาพของกลุ่มประชากรนั้น ๆ ถึงแม้ว่าภาวะความเจ็บป่วยและภาวะการตายคือดัชนีชี้วัดสุขภาพที่สำคัญ แต่การบ่งชี้ปัญหาสุขภาพจากมุมมองและการรับรู้ให้ความหมายของคนงาน และการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการทำงานกับสุขภาพโดยพิจารณาความสัมพันธ์ทางสังคมที่กำหนดทั้งตัวคนงานและภาวะแวดล้อม ก็เป็นประเด็นที่ควรพิจารณาควบคู่กันไปด้วย

การสัมภาษณ์คนงานพบว่า นอกเหนือจากแรงจูงใจเรื่องรายได้ที่ทำให้คนงานต้องทำงานหนักขึ้นจะส่งผลต่อสุขภาพดังที่กล่าวมาแล้ว การทำงานสัมพันธ์สารเคมี ฝุ่น เสียงดังของเครื่องจักร การใช้สายตา และการทำงานที่ซ้ำซาก คือสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่เป็นสาเหตุสำคัญอันก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพด้วย ทั้งอุบัติเหตุและภาวะการเจ็บป่วย

ความคิดที่ว่าอุบัติเหตุเกิดจากความผิดพลาดของมนุษย์นำไปสู่การมองเรื่องความไม่ปลอดภัยในการทำงานว่าเกิดจากความผิดของคนงาน ไม่ว่าจะเป็นการไม่ยอมสวมหมวก กางเกงมือ หรือแว่นตา แต่จากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์การต่อสู้ของคนงาน ความไม่ปลอดภัยในการทำงานมีสาเหตุซับซ้อนและสัมพันธ์อย่างเป็นระบบกับองค์ประกอบต่าง ๆ โดยที่ตัวคนงานนั้นเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่มีปฏิสัมพันธ์และพึ่งพา

กับองค์ประกอบอื่น ๆ อันได้แก่ สถานประกอบการ (กระบวนการผลิต นายจ้าง) กฎหมาย และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และสหภาพแรงงาน ซึ่งดำเนินไปภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม

หากแต่ละองค์ประกอบทำหน้าที่สมบูรณ์ไม่บกพร่องจะเกิดความปลอดภัยในการทำงานสูง ตรงกันข้ามหากมีความไม่ปลอดภัยในการทำงานเกิดขึ้นมาก แสดงว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ทำหน้าที่บกพร่อง เช่น หากนายจ้างไม่สนใจสุขภาพของพนักงาน คิดแต่ปริมาณการผลิตและผลกำไรของตนเอง หรือสวัสดิการค่าตอบแทนของพนักงานขึ้นอยู่กับจำนวนชั่วโมงการทำงานและปริมาณชิ้นงานที่ทำได้ ฯลฯ ก็ไม่เป็นธรรมนักหากพนักงานถูกตำหนิเพียงฝ่ายเดียว

บนเส้นทางสู่โรงงาน เป็นทั้งเส้นทางสู่การมีรายได้และสู่อันตราย !

เครื่องมือสำคัญที่นายจ้างโน้มน้าวให้คนงานยอมรับความเสี่ยงคือแรงจูงใจด้านรายได้ที่เป็นตัวเงิน การทำให้คนงานรู้สึกว่าการป้องกันล่วงหน้าโดยใช้อุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล รวมทั้งการบริการตรวจรักษาสุขภาพ ขณะที่ในทัศนะของคนงาน การทำงานคือโอกาสยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของชีวิตตนเองและครอบครัว ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงแต่ชีวิตความเป็นอยู่ในทางวัตถุเท่านั้น แต่รวมถึงการมีชีวิตอิสระจากการควบคุมทางสังคมของครอบครัวและชุมชนด้วย โดยเฉพาะสำหรับคนงานหญิง

แม้คนงานส่วนใหญ่จะรู้ว่ามีความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อมในการทำงาน แต่ก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงสภาพการทำงานให้ดีขึ้น คนงานในแผนกประกอบชิป (Chip Mounter) ในโรงงานอิเล็กทรอนิกส์สัญชาติญี่ปุ่นแห่งหนึ่ง อธิบายลักษณะการทำงานว่า...

"...แผงวงจรไฟฟ้าแต่ละแผ่นมีจุดทองแดง 35 จุด ต้องสกรีนตะกั่วให้ครบ ถ้าเครื่องจักรสกรีนไม่ครบจะต้องแยกออกเป็นงานเสีย การล้างแผงวงจรต้องนำแผงวงจรมาใส่ตะกร้าครั้งละ 15-30 แผ่น จุ่มลงในน้ำยาฟรอนโซฟประมาณ 30 วินาที มีมือจับอยู่ที่ตะกร้าและก้มหน้าลงไป คำนึงจะลอยขึ้นมา คนงานจะผลัดเปลี่ยนกันจุ่ม บางครั้งไม่ใช้ผ้าปิดจมูกเพราะอึดอัด บางคนทำงานไปก็มีอาการหายใจฝืด"

แม้ว่าคนงานจะรับรู้ถึงอันตรายในการทำงาน แต่บางครั้งการป้องกันยังหละหลวมด้วยสาเหตุร่วมหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความไม่สะดวกที่เกิดขึ้นจากการใช้อุปกรณ์ป้องกัน ประกอบกับมีความกดดันที่จะต้องเร่งผลิตเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมาย

และถึงแม้ว่าคนงานที่ตระหนักถึงความเสี่ยงจะใช้อุปกรณ์ป้องกัน แต่บางครั้งพบว่าอุปกรณ์ป้องกันมีไว้เพียงเพื่อลดการสัมผัส ไม่สามารถป้องกันได้ทั้งหมด ความไม่ปลอดภัยในการทำงานจึงเกิดขึ้น และต้องทนผืนทำต่อไปโดยไม่กล้าเรียกร้องต่อนายจ้าง ดังตัวอย่างของอ้อม (นามสมมุติ) คนงานหญิงอายุ 21 ปีของโรงงานผลิตแผ่นฐานวงจรไฟฟ้า

"...ทำงานแผนกชิ้นเน้อจริง ต้องนำแผ่นชิ้นงานจากตู้อบมาตรวจสอบรอยร้าว โดยจุ่มลงในน้ำยาสีแดง ถึงแม้จะสวมถุงมือยาง มือก็ยังลอกแตก เพราะน้ำยาสีแดงร้อนมากและมีกลิ่นฉุน เมื่อสูดเข้าไปมาก ๆ จะปวดศีรษะ มือที่ลอกจะแตกจนมีเลือดไหลซึม"

อุบัติเหตุในการทำงานยังทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เหตุการณ์เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 ในโรงงานผลิตคีม ช่างกลึงประจำโรงงาน อายุ 29 ปี จากบ้านสวก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตทันทีจากแรงระเบิดของถังบรรจุแอลกอฮอล์ขณะกำลังทำการเชื่อมถังเคมี

นอกจากนี้ยังมีคนงานที่ต้องเผชิญความเครียดจากการทำงานที่ซ้ำซากและอันตรายอื่น ๆ เช่น ความเค้นทางสายตาซึ่งเกิดจากการส่องกล้องจุลทรรศน์เป็นเวลานาน กล้องที่มีกำลังขยายสูงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความเค้นทางสายตามากขึ้น แต่

เนื่องจากกฎหมายแรงงานไม่ได้กำหนดไว้ นายจ้างจึงไม่แจกแว่นตาให้กับคนงานที่ทำงาน
ส่องกล้อง เป็นต้น

เมื่อเกิดเจ็บป่วย โดยทั่วไปคนงานจะไปหาแพทย์ตามคลินิกหรือโรงพยาบาล โดย
ต้องออกค่าใช้จ่ายไปก่อนแล้วนำมาเบิกจากนายจ้างภายหลัง โรงงานขนาดใหญ่บางแห่งใน
นิคมอุตสาหกรรมจะมีพยาบาลประจำอยู่ในโรงงานตลอดเวลา แต่บุคลากรทางการแพทย์
ส่วนใหญ่อาจไม่มีความรู้เกี่ยวกับสารเคมี พิษวิทยา และกระบวนการผลิต เพราะไม่ได้รับ
การฝึกอบรมที่เพียงพอเพื่อรับมือกับโรคจากอุตสาหกรรม จึงรับมือได้เฉพาะการเจ็บป่วย
เล็กๆ น้อยๆ ในกรณีที่ต้องการเจ็บป่วยค่อนข้างจะมาก คนงานต้องไปรักษาตามโรงพยาบาล

บางรายที่ป่วยหนักและใช้เวลารักษานาน เมื่อกลับเข้าไปทำงานอาจพบว่าถูกเลิก
จ้างเสียแล้ว โรงงานบางแห่งมีใบเตือนให้ออกจากงานสำหรับคนงานที่แพทย์ของโรงงาน
วินิจฉัยว่าสุขภาพเสื่อมมาก หากคนงานที่มีปัญหาสุขภาพออกจากงานด้วยความสมัครใจ
ก็จะหมดสิทธิความเป็นพนักงาน และไม่อาจเรียกร้องให้โรงงานรับผิดชอบต่อปัญหา
สุขภาพที่เกิดจากการทำงานได้ตามกฎหมายแรงงานที่ระบุไว้ แม้ว่าในเวลาต่อมาจะพบ
อย่างแน่ชัดว่าปัญหาสุขภาพนั้นเกิดจากการทำงานก็ตาม ดังกรณีของพัชรินทร์ มากมี
อดีตคนงานหญิงจากจังหวัดแพร่

“...วันหนึ่งขณะที่ทำงานไปตามปกติ รู้สึกคันตามหน้า จึงลากลับไปนอนพักที่หอพัก
ตื่นขึ้นมาในตอนเช้า รู้สึกตกใจมากเพราะใบหน้ามีแต่จ้ำเลือด ไปคลินิก หมอบอก
ว่าแพ้สารเคมีและให้พัก 3 เดือน เพราะมีอาการป่วยด้วย หลังจากทุเลาขึ้นก็กลับไป
ที่โรงงาน หัวหน้างานบอกว่าเลิกจ้างแล้วและไม่ได้รับความช่วยเหลืออะไร คงมี
คนงานหลายคนเหมือนกัน เมื่อเกิดเจ็บป่วย ไม่มีงานทำ ในที่สุดก็ต้องกลับบ้าน”

เนื่องจากการเรียกร้องความรับผิดชอบจากโรงงานเป็นเรื่องยากมาก คนงานจึงมี
การรับมือปัญหาสุขภาพต่างกันไป คนงานบางคนที่มีอาการป่วยเกรงว่าหากโรงงานรู้ถึง
สุขภาพที่เสื่อมลงอาจจะถูกเลิกจ้างงาน ทำให้ไม่มีเงินผ่อนชำระหนี้สิ่งต่าง ๆ ที่ซื้อไว้ด้วย
เงินผ่อนได้ ก็จะใช้วิธีปิดบังความเจ็บป่วยเอาไว้ ขณะที่บางคนแม้จะรับรู้ถึงอันตรายจาก
กระบวนการผลิตและปัญหาสุขภาพที่เผชิญอยู่ก็ยังคงทนกับสภาพการทำงานที่เสี่ยงต่อไป
หรือบางรายก็อาจเลือกที่จะลาออกไปโดยไม่เรียกร้องอะไร เช่น พิไล (นามสมมุติ) คนงาน
หญิงท้องถิ่นอายุ 23 ปี

“...เคยทำงานที่สวนอุตสาหกรรมสหพัฒน์ ย้ายเข้าโรงงานในนิคมอุตสาหกรรม
ทำงานประมาณ 6 เดือนเศษ มีอาการเพลีย เหนื่อยมาก ทำงานวันละ 12 ชั่วโมง
เข้ากะกลางคืน 2 อาทิตย์ ค่าแรง 3,000 กว่าต่อเดือน ยืนไปลาออกเพราะป่วย
ไม่สบาย ไม่มีคนดูแลลูก”

จากการสัมภาษณ์ คนงานหลายคนจะพูดถึงภาวะสุขภาพของตนเองว่าเคยมี
อาการเจ็บป่วยต่าง ๆ เช่น อาการปวดศีรษะเรื้อรัง อาการชาตามแขนขา อาการอ่อนเพลีย
เหนื่อยง่าย ปวดเมื่อย ภูมิแพ้และโรคทางเดินหายใจ โรคกระเพาะ อุบัติเหตุจากการทำงาน
ส่วนการศึกษาชุมชนพบว่า คนงานหญิงที่แต่งงานแล้วบางคนมีประวัติการแท้งลูก นอก
จากนี้อุบัติเหตุในการเดินทางซึ่งทำให้บาดเจ็บ (บางครั้งถึงเสียชีวิต) ก็เป็นปัญหาสุขภาพ
และความปลอดภัยประการหนึ่ง

ปัญหาสุขภาพที่พบในกลุ่มคนงานส่วนใหญ่เป็นอาการที่พบได้ในกลุ่มประชากรทั่วไป
แต่การศึกษาที่ผ่านมาให้ข้อสรุปว่า อาการเจ็บป่วยลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดในกลุ่มคนงานดัง
กล่าวมานี้มีความสัมพันธ์กับการทำงาน เช่น การที่คนงานทำงานโดยใช้สายตาเพ่งมอง
ตลอดเวลาจึงทำให้เกิดความเค้นทางสายตา การทำงานอย่างเคร่งเครียดอยู่ตลอดเวลา
ย่อมส่งผลให้คนงานเกิดอาการเครียดทางประสาทและนำไปสู่ความผิดปกติของร่างกาย
การทำงานในระบบกะมีผลกระทบต่อเวลากินอาหารและเป็นโรคกระเพาะในที่สุด ฯลฯ

คนงานที่เจ็บป่วยส่วนใหญ่มีประวัติการทำงานสัมผัสสารเคมีในโรงงานอิเล็กทรอนิกส์
แม้ว่าพื้นที่ของโรงงานจะดูสะอาด โดยเฉพาะห้องคลีนรูมซึ่งเป็นห้องที่ปราศจากฝุ่นละออง
และควบคุมอุณหภูมิเพื่อการผลิต ซึ่งทำให้คนทั่วไปมองว่าโรงงานอิเล็กทรอนิกส์สะอาด
และปลอดภัย แต่อุตสาหกรรมนี้ใช้สารเคมีจำนวนมากในกระบวนการผลิต ข้อมูลเกี่ยวกับ
สารเคมีเหล่านี้เข้าถึงได้ยาก และคนงานก็ไม่รู้ว่าพวกเขาต้องสัมผัสกับสารเคมีอะไรบ้าง

จนถึงปัจจุบัน ปัญหาความปลอดภัยและสุขภาพจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ
ยังมีได้หมดไป และยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องเป็นธรรม สาเหตุที่สำคัญประการ
หนึ่งคือ ทั้งหน่วยงานรัฐบาล มหาวิทยาลัย และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่างไม่ได้รับความ
ร่วมมืออย่างจริงจังจากสำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือและสถานประกอบการ
ภายในนิคมฯ ให้เข้าไปทำการศึกษาข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

พระธาตุสุทวิบูลย์ไชย สัตยสถานเมืองเมืองสุทวิบูลย์

บทส่งท้าย

บทเรียนจากลำพูน

ภาพรวมของมลพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูน ทั้งภาวะเน่าเสียของแม่น้ำกวง การแพร่กระจายของกากสารพิษ และการเจ็บป่วย-เสียชีวิตของคนงาน เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้การกระจายความเจริญออกสู่ภูมิภาคที่แยกไม่ออกจากนโยบายอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก โดยการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ

แม้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นบางส่วนได้รับการแก้ไข แต่อีกหลายส่วนยังไม่มีคำตอบของการแก้ไขปัญหาในระยะยาว โดยเฉพาะประเด็นสุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน ซึ่งจะพิจารณาไปพร้อม ๆ กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมกับสิทธิมนุษยชน และบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สุขภาพและความปลอดภัยในการทำงาน

ในกระแสโลกาภิวัตน์ของบรรษัทข้ามชาติ ลำพูนกลายเป็นแหล่งพักพิงชั่วคราวของคนงานย้ายถิ่นในหัตถอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกที่เข้ามาประกอบการในนิคมอุตสาหกรรม คนงานคอปกนำเงินที่หั่งไหลเข้าออกประตูโรงงาน คือผลผลิตของระบบการศึกษาและค่านิยมบริโภคนิยมที่เชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบของการพัฒนา ภายใต้กระบวนการผลิตของโรงงานอุตสาหกรรมไฮเทคที่คิดกันไว้ว่าปลอดภัย สุขภาพ

และความไม่ปลอดภัยในการทำงานคือหัวใจสำคัญของการเคลื่อนไหวแรงงานครั้งปัญหา
สิ่งแวดล้อม

คนงานมีชีวิตเป็นส่วนหนึ่งในสายพานการผลิตที่มีลักษณะการทำงานซ้ำ ๆ นำเอื้อ
หน่ายในโรงงาน โดยอาศัยแรงจูงใจและผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน ทั้งค่าจ้างล่วงเวลา ค่า
จ้างวันหยุด เบี้ยขยัน

แรงกดดันจากกระทรวงเศรษฐกิจและค่านิยมบริโภคหลักให้คนงานต้องทำงาน
หนักขึ้นในเวลายาวนาน ไม่คำนึงถึงสุขภาพตนเอง และอดทนกับการควบคุมแรงงานที่
เข้มงวดเพื่อให้ได้ผลิตผลตามเป้าหมาย คนงานในสายพานการผลิตอยู่ภายใต้การควบคุม
โดยตรงของหัวหน้ากลุ่มที่ได้รับการเลือกจากคนงานด้วยกัน และการควบคุมโดยอ้อม
จากซูเปอร์ไวเซอร์ ผู้จัดการ และนายจ้าง คนงานไม่มีโอกาสหักท้วงหรือเรียกร้องให้เกิด
การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่ต้องการ

คนงานรับรู้ถึงอันตรายในกระบวนการผลิตจากประสบการณ์ตรง การที่นายจ้าง
ไม่เห็นความสำคัญในการปกป้องสุขภาพของคนงานอย่างจริงจังมีส่วนผลักดันให้คนงาน
ทำงานในอัตราเร่งมากขึ้น พวกเขาจึงอยู่ท่ามกลางทางเลือกระหว่างความเสี่ยงต่อสุขภาพ
และการทำงานให้ได้เป้าหมายการผลิตสูงสุด หรือถูกกดดันให้เลือกระหว่างค่าแรงที่เพิ่ม
ขึ้นและการออกจากงาน แต่เมื่อใดที่เกิดอุบัติเหตุหรือมีปัญหาด้านสุขภาพ ความผิดจะตกอยู่
กับคนงาน โดยอ้างว่าไม่รอบคอบ ไม่ให้อุปกรณ์ป้องกันที่โรงงานแจกให้ หรือไม่ตั้งใจ
และไม่ระมัดระวังในการทำงาน

สภาพการณ์เหล่านี้ได้สอดแทรกเข้าไปในสำนึกของคนงานผ่านกระบวนการ
ควบคุมแรงงาน ด้วยเหตุนี้เอง คนงานหลายคนต้องสูญเสียสุขภาพในระยะยาวเพียงเพื่อ
แลกกับผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน และถึงแม้ว่าในอีกด้านหนึ่ง คนงานพยายามรับมือกับ
ปัญหาสุขภาพด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ลาออกจากงาน การเข้ารับการรักษาให้หายจาก
อาการป่วยและกลับเข้าทำงานใหม่ หรือพยายามหลีกเลี่ยงการสัมผัสสารอันตรายโดยการ
ย้ายโรงงานหรือขอเปลี่ยนแปลงการทำงาน เป็นต้น แต่เป็นเพียงกลยุทธ์ในระดับปัจเจก

หากพิจารณาความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบลูกจ้าง-นายจ้าง มีเงื่อนไขที่เอื้อให้
คนงานร่วมกันใช้ยุทธวิธีระดบองค์กรในการต่อสู้เพื่อสุขภาพและความปลอดภัยหรือ
ปกป้องสิทธิของตนเองหรือไม่ ? อย่างไร ? เพราะการที่นายจ้างใช้ผลประโยชน์ที่เป็นตัว

เงินจูงใจให้ทำงานที่เสี่ยงอันตรายไม่เพียงทำให้คนงานเกิดความไม่ปลอดภัยในการทำงาน และประสบปัญหาสุขภาพ ยังแสดงให้เห็นว่า นายจ้างไม่เคารพคุณค่าความเป็นมนุษย์ และสิทธิมนุษยชนที่พึงมี

นอกจากความไม่ปลอดภัยในการทำงาน ปัญหาสุขภาพของคนงานยังเกี่ยวข้องกับการบริการและความพร้อมของระบบสาธารณสุขและอาชีวอนามัยในการรักษา เยียวยา และวินิจฉัย รวมทั้งระบบประกันสังคมและกองทุนเงินทดแทนเมื่อมีผู้เจ็บป่วยจากการทำงาน คนงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือหลายคนต้องเผชิญปัญหาและรับมืออย่างโดดเดี่ยว ลำพัง และไร้ผล

การมีส่วนร่วมของประชาชน

มลพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูนเป็นตัวอย่างที่ดีของการไม่มีส่วนร่วมของประชาชน เมื่อปัญหาเกิดขึ้น ชาวบ้านและคนงานจึงไม่มีโอกาสรับรู้ข้อเท็จจริง แม้จะมีการผลักดันนโยบายสิ่งแวดล้อมเรื่องการควบคุมมลพิษภายใต้แนวคิดประชาสังคมภายในระบบราชการ อันเป็นผลสืบเนื่องจากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาที่เมืองริโอ เดอ จาเนโร เมื่อ พ.ศ. 2535 แต่ไม่ได้รับการสนองตอบจากฝ่ายอุตสาหกรรม ส่วนรัฐบาล เข้าแก้ปัญหาที่ลำพูนแบบไฟไหม้ฟางโดยไม่มีคำตอบในแนวทางป้องกันปัญหาระยะยาว

การเกิดมลพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูนเป็นผลมาจากการกำหนดนโยบายส่งเสริมการลงทุนที่มีลักษณะรวมศูนย์ และนโยบายอาชีวอนามัยที่ล้มเหลว ในกรณีของนโยบายส่งเสริมการลงทุน คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนประสบความสำเร็จในการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ การเปลี่ยนเชิงโครงสร้างจากอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าเป็นอุตสาหกรรมเพื่อส่งออก เป็นผลให้ภาคสารพิษอุตสาหกรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้น คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนยังไม่เข้มงวดในการติดตามผลการจัดการสิ่งแวดล้อมเพราะเกรงว่าจะเสียบรรยากาศการลงทุน

ในส่วนของนโยบายอาชีวอนามัย เมื่อสถาบันแพทยศาสตร์และสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2533 ถูกปิดลงอย่างสิ้นเชิงหลังจากกล่าวหาบริษัท อีเล็กทรอนิกส์ต่างชาติที่จ้างคนงานมากที่สุดในประเทศว่าเป็นต้นเหตุของพิษตะกั่วเรื้อรังใน

พ.ศ. 2534 ทำให้ปัญหามลพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูนซึ่งเกิดขึ้นในเวลาต่อมาไม่ได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องและเป็นธรรม

ด้วยสภาพแวดล้อม บริบททางประวัติศาสตร์ และทำเลที่ตั้งของลำพูน มลพิษอุตสาหกรรมจึงส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างลึกซึ้ง และหากปล่อยให้สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของ "ผู้เสียหายจากมลพิษ" ภายใต้อำนาจการทางการเมืองในความหมายกว้าง การแก้ปัญหาโดยใช้เทคโนโลยีที่ตายตัวหรือการบังคับใช้ทางกฎหมายจะไม่ประสบผล

ประสบการณ์ที่ลำพูนเตือนให้พิจารณาถึงนิคมอุตสาหกรรมแห่งใหม่ที่กำลังเกิดขึ้นและที่จะเกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ และเตือนให้ทบทวนนโยบายกระจายความเจริญออกสู่ภูมิภาคให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและสอดคล้องกับความต้องการของคนท้องถิ่น ตลอดจนทบทวนร่างพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งเปิดโอกาสให้กลุ่มทุนอุตสาหกรรมรุกเข้าไปแย่งชิงทรัพยากรของชุมชน และมีแนวโน้มเป็นปัญหารุนแรงในอนาคตอันใกล้

สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน และบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ในสังคมเมืองที่ค่านิยมบริโภคครอบคลุมทุกกลมหายใจเข้าออก คำกล่าวที่ว่า "ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชน" อาจดูไม่มีความสมเหตุสมผลเท่าใดนัก แต่ประสบการณ์ของชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำกวังและคนงานที่เจ็บป่วยจากการทำงานสอดรับและรับรองคำกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี

ปัญหาการนำเสียของแม่น้ำกวัง การแพร่กระจายกากสารพิษซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชน ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถพึ่งพาอาศัยสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติได้อีก เมื่อเกิดความไม่ปลอดภัยในการทำงาน ในที่สุดคนงานจะต้องสูญเสียสุขภาพในระยะยาว ไม่อาจดำเนินชีวิตอย่างปกติเท่าที่มนุษย์คนหนึ่งจะมี

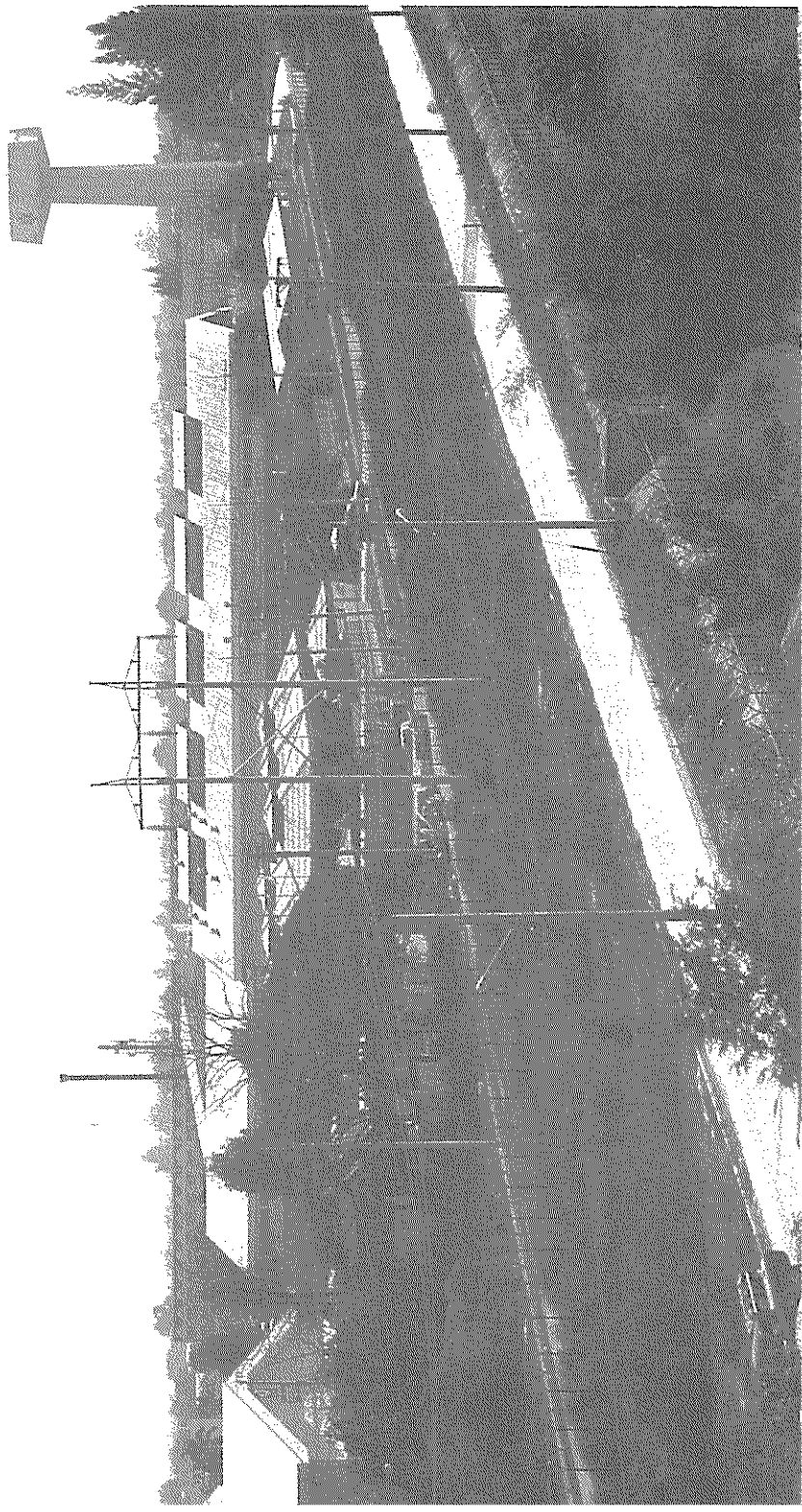
ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และสังคมศาสตร์มีแนวโน้มในการพิจารณาปัญหาหันไปจากจารีตเดิม เนื่องจากข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งหลายบ่งชี้ว่า การก่อเกิดมลพิษและการทำลายสิ่งแวดล้อมมีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะนำกรอบคิดและระเบียบวิธีการที่

ตายตัวและคับแคบมาอธิบาย โดยเฉพาะการอธิบายปัญหามลพิษในภาพรวมจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีปฏิสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์กับ “เหยื่อมลพิษ” ผู้มีประสบการณ์โดยตรงภายใต้บริบทซึ่งแวดล้อมชุมชนที่เขาอาศัยอยู่

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่รับรู้กันทั่วไป ส่วนใหญ่มักเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และนักวิจัยมักเริ่มต้นด้วยการอธิบายตัวแปรของความเสียหายและจบลงด้วยการพยายามลดหรือป้องกันปัญหา ระเบียบวิธีการใหม่ของการศึกษาต้องสร้างปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายระหว่างนักวิทยาศาสตร์ในฐานะผู้สังเกต และ “เหยื่อมลพิษ” ในฐานะที่สัมพันธ์กับชุมชนที่อาศัยอยู่ บนพื้นฐานของความเคารพอ่อนน้อมซึ่งกันและกัน ดังตัวอย่างการค้นหาข้อเท็จจริงการเสียชีวิตของคณงานใน พ.ศ. 2537 กลุ่มแพทย์และหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องใช้เวลาเพียง 1 วันในการสรุปผลจากการสัมภาษณ์ที่โรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ว่าการเสียชีวิตของคณงานไม่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ในขณะที่คณะทำงานซึ่งประกอบด้วยแพทย์และนักวิชาการที่แต่งตั้งโดยคำสั่งกระทรวงสาธารณสุขในเวลาต่อมาได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลอันหลากหลายที่ปะติดปะต่อกัน จากคณงาน ญาติ ผู้เสียชีวิต บุคคล หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และสถานประกอบการ เพื่อนำมาวิเคราะห์สรุปผล

จากเหตุการณ์มลพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารงานด้านสิ่งแวดล้อมในภาครัฐตลอดจนนอกภาครัฐต้องคำนึงถึงมิติด้านธรรมชาติและสังคมมากขึ้น เป็นความผิดพลาดอย่างมากที่เชื่อกันว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและความสมเหตุสมผลของมันจะแก้ปัญหาให้เราได้ทั้งหมด

นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเป็นนิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกในส่วนภูมิภาค
การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (ถนน ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ) แล้วเสร็จใน
พ.ศ. 2528 ช่วงแรกเปิดตุนิคมฯ แห่งนี้ประสบความสำเร็จ แต่ต่อมา
กลายเป็นที่ตั้งของโรงงานหลากหลายประเภท

ลำดับเหตุการณ์มลพิษอุตสาหกรรมที่ลำพูนโดยสังเขป (2519 - 2540)

เวลา	สถานการณ์ปัญหาที่ลำพูน	เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เกี่ยวข้อง
พ.ศ. 2519	- รายงานวิจัยของสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์เรื่อง "ลำพูน เมืองบริวารของเชียงใหม่" เสนอแนวความคิดให้ลำพูนเป็นที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม	- คณะรัฐมนตรีอนุมัติให้กรมชลประทานดำเนินโครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่กวงโดยการสร้างเขื่อนปิดลำน้ำแม่กวงในเขตอำเภอต๋อยสะเท็ด เชียงใหม่ และสร้างคลองส่งน้ำระยะทางกว่า 70 กม. ถึงเขตอำเภอเมืองลำพูน
พ.ศ. 2520-2524	- กนอ. และองค์กรพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ประชาชาติร่วมกันศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ	- รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ โดยให้สิทธิพิเศษทางภาษีอากรเพื่อเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออก
พ.ศ. 2526	- เริ่มดำเนินการก่อสร้างนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือที่ลำพูน	- รัฐบาลไทยกู้เงินจากกองทุนเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจโพ้นทะเลของรัฐบาลญี่ปุ่นทั้งหมดกว่า 14,000 ล้านบาท เพื่อดำเนินการโครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่กวง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งเพื่อส่งน้ำให้กับเขตเมืองและนิคมอุตสาหกรรมจำนวน 5.2 ล้าน ลบ.ม. ต่อปี
พ.ศ. 2528	- โครงสร้างพื้นฐานของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือแล้วเสร็จ	- รัฐบาลดำเนินนโยบายกระจายความเจริญออกสู่ภูมิภาคอย่างเข้มข้น
พ.ศ. 2528-2529	- นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือประสบปัญหาการดึงดูดนักลงทุน มีการลดราคาที่ดิน การขยายเขตอุตสาหกรรมส่งออก และเปลี่ยนลักษณะการลงทุนให้สอดคล้องกับการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ	- ข้อตกลงพลาชาของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกทำให้ค่าเงินเยนของญี่ปุ่นเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้บริษัทญี่ปุ่นเสียเปรียบในการส่งสินค้าออกไปแข่งขันในตลาดโลก ส่วนหนึ่งจึงโอนย้ายฐานการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เวลา	สถานการณ์ปัญหาที่ล่าหุน	เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เกี่ยวข้อง
พ.ศ. 2531	- บริษัทอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์จากญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนทำให้มีการคาดกันว่านิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้จะเป็นศูนย์กลางผลิตชิ้นส่วนและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ใหญ่ที่สุด	- ผลจากข้อตกลงพลาซาทำให้นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือเป็นเป้าหมายหนึ่งของนักลงทุนญี่ปุ่น
พ.ศ. 2532	- เริ่มมีกลิ่นเหม็นจากแม่น้ำกวางบริเวณหมู่บ้านศรีบุญยืน ชาวบ้านสันนิษฐานว่าเกิดจากน้ำเสียในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ	- นักลงทุนต่างชาติเข้ามาซื้อที่ดินในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือร้อยละ 60 ของพื้นที่ คณะรัฐมนตรีมีมติให้นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือขยายเขตอุตสาหกรรมส่งออก ระยะที่ 2 และ 3
พ.ศ. 2533	- กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน เริ่มติดตามปัญหาน้ำแม่กวงเน่าเสีย ชยะจากโรงงาน และสุขภาพคนงาน	- เชื้อนแม่กวงเริ่มกักเก็บน้ำ มีการกว้านซื้อที่ดินจำนวนมากในเขตชลประทานเชื้อนแม่กวง เพื่อวัตถุประสงค์ที่มีใช้การเกษตร
พ.ศ. 2534	- ผู้บริหารนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือปฏิเสธว่า โรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมไม่ได้เป็นตัวการทำให้น้ำแม่กวงเน่าเสีย	- คนงานต่างถิ่นในเขตจังหวัดภาคเหนือเริ่มเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมากขึ้น มีการขยายตัวของพักคนงานในหมู่บ้านรอบ ๆ - เกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งกรณีการเสียชีวิตของคนงานหญิงบริษัทซีเกทเทคโนโลยี นำไปสู่จุดจบของสถาบันอาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อมแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นแผนงานระดับชาติในช่วงนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน
พ.ศ. 2535	- กลุ่มคนท้องถิ่นและสื่อมวลชนติดตามปัญหาและรายงานข่าวเรื่องการลักลอบทิ้งกากสารพิษของนิคมอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง	- นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมีการจ้างงานคิดเป็นร้อยละ 17.5 ของการจ้างงานภาคอุตสาหกรรมในภาคเหนือตอนบนและตอนล่างทั้งหมด กลาง พ.ศ. 2535 บางโรงงานประสบกับการขาดแคลนแรงงานระดับล่างมาก

เวลา	สถานการณ์ปัญหาที่ล่าพูน	เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เกี่ยวข้อง
พ.ศ. 2536	<p>- พระสงฆ์ ชาวบ้าน ครู นักเรียน ส่งจดหมายร้องเรียนเรื่องน้ำแม่กวง เน่าเสียถึงหน่วยงานระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้อง</p> <p>- บุตรคนงานในนิคมอุตสาหกรรม ภาคเหนือเสียชีวิตรวม 2 คน และต่อมาคนงานชายอายุ 28 ปี ที่ทำงานโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ เสียชีวิต</p> <p>- ชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำกวงรวมตัวกันที่หน้า ศาลากลางจังหวัดลำพูน เรียกร้องให้ผู้ว่า แก้ปัญหาหน้าแม่กวงเน่าเสีย</p> <p>- น้ำแม่กวงเน่าและมีปลาตายจำนวนมาก ชาวบ้านเข้าร้องเรียนต่อนายมนตรี दानไพบุลย์ ส.ส. ลำพูน ต่อมาในวันที่ 25 มิ.ย. 2536 ชาวบ้านได้มารวมตัวฟัง คำชี้แจงเรื่องน้ำเสียจากทางราชการที่ วัดศรีบุญยืน แต่ข้อมูลของหน่วยงาน ต่าง ๆ ไม่ตรงกัน</p>	<p>- ประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมและ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ 2535</p> <p>- คนงานย้ายถิ่นต่างภูมิภาคเคลื่อนย้ายเข้า มาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ มากขึ้น เกิดอาชีพนายหน้าจัดหางานอย่าง ไม่ถูกต้อง</p>
พ.ศ. 2636- 2537	<p>- คนงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ เกิดเจ็บป่วยและเสียชีวิต กลุ่มคนท้องถิ่น และสื่อมวลชนได้ติดตามสืบสวนสอบสวน และรายงานข่าวต่อสาธารณชน มีผู้เสียชีวิตที่สืบทราบรวม 12 คน</p> <p>- มยุรีย์ เติวียะ คนงานโรงงาน อิเล็กทรอนิกส์ที่มีอาการเจ็บป่วย เข้ารับ การรักษาที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค เชียงใหม่ ผลจากการรักษาอย่างต่อเนื่อง</p>	

เวลา	สถานการณ์ปัญหาที่สำหวน	เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เกี่ยวข้อง
พ.ศ. 2537	<p>ทำให้แพทย์ลงความเห็นว่ บ่วยจากพิษ อลูมินา แต่สำนักงานประกันสังคมและ กองทุนเงินทดแทนปฏิเสธการจ่ายค่า รักษาและเงินชดเชย</p> <ul style="list-style-type: none"> - กนอ. แถลงข่าวว่า คนงานที่ป่วยและ เสียชีวิตไม่เกี่ยวข้องกับสภาพการทำงาน ในโรงงาน โดยชี้แจงว่ามีคนงาน 8 ราย ที่เสียชีวิตจากโรคมะเร็งที่ม้ามกันบกพร่อง - กลุ่มแพทย์ที่ติดตามการเสียชีวิตของ คนงานไม่ยอมรับข้อสรุปของ กนอ. เพราะคณะแพทย์ที่สรุปข้อมูลไม่ได้ทำ ตามหลักการวินิจฉัยทางการแพทย์ ครบทุกขั้นตอน - กรมควบคุมมลพิษเข้าตรวจสอบพื้นที่ที่ มีการล้อมรอบนำกากสารพิษจากนิคม อุตสาหกรรมมาทิ้ง พบสารเคมีอันตราย จำนวนมาก - กระทรวงสาธารณสุขแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อพิจารณาข้อเท็จจริงกรณีการเจ็บป่วย และเสียชีวิตของคนงานอย่างน้อย 5 คณะ แต่การดำเนินการพบปัญหาอุปสรรคมาก ทำให้ผลสรุปออกมาไม่มีคำตอบที่ชัดเจน ไม่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาในระยะยาวได้ - มยุรีย์ เทวียะ ผู้ป่วยโรคพิษอลูมินา เข้ารับการรักษาศรีคลินิกอาชีวเวชศาสตร์ โรงพยาบาลราชวิถี และถูกโรงงานเลิก จ้างในเวลาต่อมา - สภานายความนำคดีสารพิษอลูมินาขึ้น ฟ้องศาลแรงงานเรียกค่าเสียหายจากนาย จ้างชาวญี่ปุ่นและสำนักงานประกันสังคม 	<ul style="list-style-type: none"> - โรงงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ขยายกิจการเพิ่มขึ้น เกิดภาวะการขาดแคลน แรงงานระดับล่างขึ้นอีก

เวลา	สถานการณ์ปัญหาที่ล่าพูน	เหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่เกี่ยวข้อง
พ.ศ. 2538	- คดีสารพิษอลูมิเนียมภายใต้การพิจารณาของศาลแรงงานกลาง	<ul style="list-style-type: none"> - มีแรงงานทำงานในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือทั้งหมด 18,900 คน เป็นหญิง 13,620 คน ส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุตสาหกรรมส่งออก - มีโรงงานอุตสาหกรรมเปิดดำเนินการในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือจำนวน 61 โรงงาน และอยู่ในระหว่างก่อสร้างเตรียมการอีก 21 โรงงาน
พ.ศ. 2539	- ศาลมีคำสั่งยกฟ้องคดีสารพิษอลูมิเนียม (เดือน พ.ค.)	<ul style="list-style-type: none"> - มีการเคลื่อนไหวผลักดันร่างพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรมเพื่อแก้ไขปัญหอุปสรรคการพัฒนาอุตสาหกรรมและการค้าระหว่างประเทศ - พื้นที่นิคมอุตสาหกรรมทั่วประเทศมีจำนวน 119,068 ไร่
พ.ศ. 2539	- สื่อมวลชนรายงานว่ามีชาวบ้านในเขตอำเภอตอยสะเกิดร้องเรียนการลักลอบทิ้งกากของเสียจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ	
พ.ค. 2540	<ul style="list-style-type: none"> - ทนายความยื่นฟ้องคดีสารพิษอลูมิเนียมต่อศาลฎีกาในเดือน ม.ค. ต่อมาในเดือน ธ.ค. ศาลมีคำสั่งให้ยกฟ้องโดยยืนยันตามคำตัดสินของศาลชั้นต้น - น้ำแม่กวังมีปัญหาน้ำเสียและปลาตายอีกครั้ง ผู้บริหารนิคมอุตสาหกรรมออกมาปฏิเสธว่าไม่เกี่ยวข้องกับโรงงาน มีความคิดที่จะให้เขื่อนแม่กวังปล่อยน้ำลงมาเจือจางน้ำเสียที่เกิดขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจลุกลามจากประเทศไทยไปยังประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย - รัฐบาลไทยขอรับความช่วยเหลือจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) แต่ไม่กระทบกับการลงทุนในอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อส่งออกและอุตสาหกรรมไฮเทคมากนัก เพราะเป็นการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ - สินค้าส่งออกจากนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมีมูลค่าเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 30 และมีการขยายกิจการโรงงานเพิ่มอีกหลายแห่ง

เชิงอรรถบทที่ 1

- ¹ จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ และคณะ. (2520) **สำหุณ : เมืองบรivarของเชียงใหม๋ โครงการที่รอรการตัดลินใจของรัฐบาล. รายงานวิจัยสถาบันพัฒนาบริหารศาสตร.**
- ² งานก้ากับการประกอบกิจการ ส้านักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทไทย. สรุปลความเป็นมาและสถานภาพปัจจุบันของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ. สิงหาคม 2535, หน้า 9.
- ³ นาอ่นน้ำเปียงดิน. "บันทึกความทรงจำเส้นทางมรณะที่นิคมอุตสาหกรรมลำพูน" อาทิตย์รายลัปดาห์ 4-10 กุมภาพันธ์ 2537, หน้า 28-31.
- ⁴ วิฑูรย์ ปัญญากุล. (2534) "นิคมอุตสาหกรรม : การรุกคืบของทุนนิยมและการสูญเสียที่ดินของชาวบ้าน" เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์เกษตรกรรมและทางเลือกในการแก้ปัญหา, ห้องประชุมสวนนิตศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ⁵ เกน เอนโด. (2537) การลงทุนโดยตรงจากประเทญี่ปุ่นในนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ : เบื้องหลังและผลกระทบ. รายงานวิชาเศรษฐกิจไทย เสนอคณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม๋.
- ⁶ กลุ่มคนหลงุ่นอีกหลงุ่น. (2537) ลำดับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสังคม-วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม. เอกสารเย็บเล่ม.
- ⁷ เกน เอนโด. (2537) อ้างแล้ว.
- ⁸ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ และเพ็ญจันทร์ ประดับมุข. (2535) "ปัญหาสุขภาพและสภาพการทำงานในสถานการณ่ความเป็นนิกล์" สิ่งแวดล้อมกับสุขภาพ; ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์และเพ็ญจันทร์ ประดับมุข (บ.ก.). ข่างานวิจัยพฤติกรรมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข, กรุงเทพฯ, หน้า 109-143
- ⁹ Tim Forsyth. **The Politic of Environmental Health : Industrialization and Suspected Poisoning in Thailand.**
- ¹⁰ การบูมของการลงทุนจากญี่ปุ่นระยะแรกคือช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งญี่ปุ่นดำเนินการครอบง้าทางเศรษฐกิจมาเป็นลำดับ ระยะที่สองคือช่วงโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard)
- ¹¹ สุริชัย หวันแก้ว. ไทย-ญี่ปุ่นตรงทางสองแพร่งสู่ศตวรรษที่ 21 : จะเอาประโยชน์เฉพาะหน้าหรือมุ่งหาความสัมพันธ์อันยืนยาว ? . เอกสารเย็บเล่ม.
- ¹² เกน เอนโด. (2537) อ้างแล้ว.
- ¹³ "6 บริษัทยักษ์ญี่ปุ่นบุกซื้อที่ดินนิคมฯ ลำพูน" มติชน 16 กรกฎาคม 2531.
- ¹⁴ "นักลงทุนแห่จองที่ดินนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ" กรุงเทพธุรกิจ 4 มกราคม 2532.

- ¹⁵ "นิคมฯ ลำพูนกระเตื้อง ชายที่ได้แล้วเกือบ 50 %" ประชาชาติธุรกิจ 7-10 พฤษภาคม 2532.
- ¹⁶ "นิคมฯ ลำพูนชายดี ญี่ปุ่นซื้อกว่าครึ่ง" ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ พุทธกิจกาน 2532.
- ¹⁷ "ขอขยายเขตส่งออกนิคมฯ ลำพูน" เดลินิวส์ 27 ธันวาคม 2532.
- ¹⁸ สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ. มีนาคม 2538.
- ¹⁹ เฟิงอั้ง.
- ²⁰ เกน เอนโด. (2537) อ้างแล้ว.
- ²¹ "การลงทุนในประเทศไทยในสายตาดังประเทศ" มติชนรายสัปดาห์ 16 ธันวาคม 2540.
- ²² "ส่งออกอิเล็กทรอนิกส์เหนือเพิ่ม 30% ญี่ปุ่นยังทยอยลงทุนในนิคมฯ ลำพูน" ผู้จัดการรายวัน 27-28 ธันวาคม 2540, หน้า 6.
- ²³ เฟิงอั้ง.
- ²⁴ มนัส สุวรรณ และคณะ. (2534) ปัญหาการว่างงานและการมีงานทำ : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในภาคเหนืออันเนื่องมาจากนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐบาลและเอกชนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ²⁵ "เปิดโรงงานนิคมฯ ลำพูนเพิ่ม แรงงานขาดแคลนหนัก" ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ 2 มิถุนายน 2535.
- ²⁶ เกน เอนโด. (2537) อ้างแล้ว.
- ²⁷ "นายหน้าเกือบระบดเหนือเก็บหัวคิวทำงานในนิคมฯ" ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ 16-17 กรกฎาคม 2537.
- ²⁸ "นิคมฯ ลำพูนเจอวิกฤตแรงงาน ทนต่างประเทศเหย้าฐานสู่อินโดจีน" ผู้จัดการรายวัน 21-22 ตุลาคม 2538.
- ²⁹ สำนักงานนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการดำเนินงานของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ. มีนาคม 2538.

เชิงอรรถที่ 2

- ¹ สุวิชาติ อ่องสกุล. (2537) เวียงกุมกาม : การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในล้านนา. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. และวิชัย ตันกิตติขจร. (2530) "ชุมชนแรกเริ่มในเขตวัฒนธรรมหริภุญไชยกับการคลี่คลาย" วารสารเมืองโบราณ ปีที่ 13 ฉบับที่ 14 ตุลาคม-ธันวาคม, หน้า 83-90.
- ² กัธธ ธีลลาต. (2537) จากหริภุญไชย ถึงหละปูน สู่ลำพูน. เอกสารประกอบงานอนุรักษมรดก

- พื้นบ้าน สืบสานวัฒนธรรมลุ่มน้ำพูน วัดพระธาตุหริภุญไชย.
- ³ แสง มัลลเสวม. (2538) ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐานของชาวยอง กรณีศึกษาชาวยองในเมืองลุ่มน้ำพูน (พ.ศ. 2348-2445). วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ⁴ กัทร ชิตลาด. (2537) อ้างแล้ว.
- ⁵ กลุ่มลุ่มน้ำพูนเสวนาก่อตั้งในราว พ.ศ. 2529 โดยกลุ่มนักพัฒนาในภาคราชการและภาคเอกชนที่มีภูมิสำเนาในจังหวัดลุ่มน้ำพูน เพื่อสร้างเวทีในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในรูปแบบและกระบวนการพัฒนาชนบท กลุ่มนี้มีบทบาทในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากร
- ⁶ กลุ่มลุ่มน้ำพูนเสวนา. (2536) "ประวัติศาสตร์การใช้ทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดลุ่มน้ำพูน" กลุ่มลุ่มน้ำพูนเสวนา : ความเป็นมาและผลงาน. เอกสารเย็บเล่ม.
- ⁷ Royal Irrigation Department, Ministry of Agriculture and Cooperatives (Thailand). (1985) **Mae Kuang Irrigated Agriculture Development Project. Final Report.**
- ⁸ มนัส สุวรรณ และคณะ. (2534) ปัญหาการว่างงานและการมีงานทำ : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมในภาคเหนืออันเนื่องมาจากนโยบายและโครงการพัฒนาของรัฐบาลและเอกชนกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ⁹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2534) "ข่าวจากชนบท 1 (ลุ่มน้ำพูน)" มติชน 23 พฤศจิกายน, หน้า 9.
- ¹⁰ คาซึฮิโกะ โอคาโมโตะ (แปล). (2537). "บริษัทที่มาจากญี่ปุ่นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ในหมู่บ้าน" อาซาฮิซิมบุน (รายงานพิเศษครบรอบ 50 ปี สงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องญี่ปุ่นในเอเชีย ตอนที่ 1), 17 สิงหาคม.

เชิงอรรถที่ 3

- ¹ ผู้สื่อข่าวพิเศษ. (2537) "มินามาตะระบาดซ้ำที่ลุ่มน้ำพูน" สารล้านนา, 10, 22-27.
- ² เพิ่งอ้าง.
- ³ อรพรรณ เมธาติลกุล (บ.ก.). (2538) โรคลึกลับที่ลุ่มน้ำพูน : การตายและป่วยไม่ทราบเหตุชัดเจนในนิคมอุตสาหกรรมลุ่มน้ำพูน. สำนักงานอาชีพเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อม กระทรวงสาธารณสุข.
- ⁴ Tim Forsyth, T. (1994) "Shut Up or Shut Down : How a Thai Agency Was Closed After It Questioned Worker Safety at a Factory Owned by Thailand's Largest Employer" *Asia, Inc.* april, p. 30-37

- ⁵ อุทัยวรรณ กาญจนกามล. (2538) วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศเพื่อคุณภาพชีวิตและสุขภาพของ
คนไทย : ความจำเป็นเร่งด่วนในสถานการณ์วิกฤตการจัดการสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ.
เชียงใหม่ : โครงการศึกษาการปกครองท้องถิ่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ⁶ กรมควบคุมมลพิษ. รายงานสถานการณ์มลพิษประเทศไทย 2537. และ อรพรรณ เมธาติลกุล
(บ.ก.). (2538) อ้างแล้ว.
- ⁷ อรพรรณ เมธาติลกุล. "รายงานผู้ทำงานเสียชีวิตก่อนวัยอันควรในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน". และ
จุลี เลห์วีระพานิช. "การตายของผู้ทำงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน 12 ราย : ส่วนหนึ่ง
ของรายงานอาการ อាកการแสดง สิ่งตรวจพบและอภิปรายปัญหา"
ใน อรพรรณ เมธาติลกุล (บ.ก.). (2538) อ้างแล้ว.
- ⁸ ธารา บัวคำศรี. รายงานการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อระบบนิเวศและชุมชนจากโรงงานนิคม
อุตสาหกรรมภาคเหนือ จังหวัดลำพูน. เอกสารเสนอสมาคมแพทย์อาชีวเวชศาสตร์และสิ่ง
แวดล้อมแห่งประเทศไทย และองค์การแพทย์ เด ชอม, เมษายน-ตุลาคม 2538.
- ⁹ Tim Forsyth, T. (1994) อ้างแล้ว.
- ¹⁰ ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2534) อาชีวอนามัยภูมิภาค สถานการณ์และแนวทางการพัฒนา. ศูนย์
ศึกษานโยบายสาธารณสุข คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล,
กรุงเทพฯ.

เชิงอรรถที่ 4

- ¹ ชิดสุภางค์ ตัจฉนีกุล. (2538) "ทำไมต้องเป็นพิษอลูมินา" ใน อรพรรณ เมธาติลกุล (บ.ก.). (2538)
อ้างแล้ว.
- ² ลัดยา พงศาสุมิตร. (2539) "คดีมยุรีย์ เตวียะ ชะตากรรมแรงงานไทย" กรุงเทพธุรกิจ 12 ตุลาคม,
หน้า 1-2.

ดัชนี

กลุ่มมหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก	
5 ประเทศ (G 5)	15, 17
กลุ่มลาหูนเสวนา	33
กองทุนเงินทดแทน	64, 73, 93, 100
ภาคอุตสาหกรรม	42, 46-50, 91, 93, 98, 100-101
ภาคอุตสาหกรรม, การกำจัด	47-50
การกระจายความเจริญออกสู่ภูมิภาค, นโยบาย	91, 94, 97
การกระจายอุตสาหกรรมออกสู่ภูมิภาค	13-14, 91
การกว้านซื้อที่ดิน	15, 32-33, 98
การขาดแคลนแรงงาน	23-25
การเคลื่อนย้ายแรงงาน	25-27, 98-99
การจ้างแรงงาน	21-25, 93, 98, 101
การจัดหาแรงงาน	24, 99
การเจ็บป่วย	42, 51-52, 54-55, 61-70, 72, 77-78, 85, 87-89
การเจ็บป่วยนอกงาน	64
การเจ็บป่วยและการเสียชีวิต, การสืบสวนสาเหตุ	51-56, 95, 100
การใช้แรงงานแบบเข้ม	22, 25, 76, 83
การซื้อแบบผ่อนส่ง	35-36, 76, 88
การทำงานล่วงเวลา	76, 78
การทำงานวันหยุด	76
การเปลี่ยนแปลง	11, 33-35
การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน	32-34
การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก	15, 17, 91, 93, 97
การฟ้องร้องเรียกค่าเสียหาย	65-66, 68-69, 100-101
การมีส่วนร่วมของประชาชน	91, 93

การย้ายฐานการผลิต	17-20, 24, 97
การร้องเรียน	43, 51, 65, 99
การลงทุนจากต่างประเทศ	17-20, 37, 91, 93, 101
การเลิกจ้าง	65, 82, 84, 88
การเล่นแชร์	76
การเลื่อนตำแหน่ง	83-84
การวินิจฉัยโรค	51, 62-66, 69, 93, 100
การส่งเสริมการลงทุน, นโยบาย	93, 97
การสัมพัลสารเคมี	53-55, 57-60, 63, 85, 87, 89, 92
เกษตรกรรมแบบพันธสัญญา	18
ข้อตกลงพลาซา (Plaza Accord)	17-18, 97-98
ซีเหล็ก, หมู่บ้าน	16, 21, 34
เขตส่งเสริมการลงทุน	18
เขตอุตสาหกรรมส่งออก	17, 19-20
เขื่อนแม่กวาง	32-33, 97
คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน	17-18, 20, 93
คดีสารพิษอูมิโน	66, 68-70, 100-101
คนงาน, การเจ็บป่วย	51-52, 54-55, 60-73, 87-89, 91, 99
คนงาน, การเสียชีวิต	51-52, 54-55, 57-60, 87, 89, 91, 95, 99
คนงาน, ชีวิตทางสังคม	27, 79
คนงาน, รายได้	76, 84
คนงาน, วิถีชีวิต	27, 36-39, 77, 79, 86
คนงาน, วิถีและสภาพการทำงาน	51, 71, 75-89
คนงานท้องถิ่น	35, 77, 79
คนงานย้ายถิ่น	26-27, 36-37, 39, 76-77, 79

คตินิภาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อม	
โรงพยาบาลราชวิถี	64, 100
ความเค้นทางสายตา	87, 89
ความเครียด	82, 87, 89
ความปลอดภัยในการทำงาน, ปัญหา	51-73, 85-89, 91-94
ค่าจ้าง	76, 78
ค่านิยมบริโภค	34, 38, 76, 91-92, 94
ค่ายีน78	
ค่าล่วงเวลา	78, 91
โครงการพัฒนาเกษตรชลประทานแม่แก้ว	32-33, 97
งานเจียระไนเพชร	57
งานด้านอิเล็กทรอนิกส์, ปัญหาและผล	
กระทบ	47-49, 56-57, 59-63, 71, 89
ชั่วโมงการทำงาน	77-79, 86
ชาวนา	33-34
ชุมชน, ความเปลี่ยนแปลง	35-39
ญี่ปุ่น 17-21, 24, 32, 71, 75, 97-98	
ตะกั่ว 48, 52, 54, 58-60, 77, 85, 87, 93	
ทางรถไฟสายเหนือ	30-31
ทางหลวงหมายเลข 11	15-16, 31, 34
ทานากะ, บริษัท	21
ทุนข้ามชาติ	15, 17-20, 30-31
เทือกเขาขุนตาล	31
ธุรกิจบ้านเช่าและหอพัก	35, 37
น่าน้ำฟ้า	22
นิกส์	17
นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ	13-16, 18-20,
	22, 25, 33, 43-44, 47
นิคมอุตสาหกรรมแห่งแรกในระดับ	
ภูมิภาค	14
น้ำบาดาล, การปนเปื้อน	46
น้ำเสีย	12, 37, 98-99, 101

น้ำเสีย, ค่ามาตรฐาน	44-45
น้ำเสียจากอุตสาหกรรม	39, 41-46, 98, 101
บรรยากาศการลงหุ้น	12, 93
บริษัทแม่	18, 20
บ่อบำบัดน้ำเสีย	16, 43-46
บ้านกลาง, ตำบล	15, 21, 30, 35-36
เบ็ญขยัน	78, 91
ปุ๋ย, หมูบ้าน	16, 34
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ	
ฉบับที่ 4	14
พญาภาวโร	30
พระครูศิริปัญญากร	42
ภาพพจน์การลงทุน	69-70
มยุรีย์ เติวียะ	61-70, 99-100
มลพิษอุตสาหกรรม	39, 42, 51, 56,
	66, 91, 93-95
มะเขือแจ้, ตำบล	15, 21, 30, 35, 48
เมืองบริวารอุตสาหกรรม	13-14
แม่น้ำแก้ว	11-12, 16, 30, 32, 39, 41-44,
	46, 91, 94, 98-99, 101
ยอง	30
เยน, ค่าเงิน	17
ระบบการจ้างงาน	76-78, 86
ระบบงานกะ	76-79, 89
ระบบชลประทานแม่แก้ว	32
ระบบบำบัดน้ำเสีย	43-45
ระบบเศรษฐกิจเงินตรา	31
ระบบอัตโนมัติ	77, 82
ร่างพระราชบัญญัติการนิคมอุตสาหกรรม	
	94, 101
แรงงานไทย	21
แรงงานหญิง	21, 24-25, 37, 76, 86
โรคจากการทำงาน	51-52, 54-55, 61-70,
	72-73, 89

โรคจากสิ่งแวดล้อมในการทำงาน	64
โรคจากอุตสาหกรรม	88
โรคปอดอักเสบนิวโมโคคัสไอซิส	65
โรคพิษโลหะหนัก	64, 72
โรคพิษอลูมินา	61-65, 99-100
โรคมุมิคุ้มกันบกพร่อง	52, 54, 56, 100
โรงกำจัดกากอุตสาหกรรม	50
โรงงานแม่เฒ่ายาสูบ	31
ลัษะ	29-30
ล้านนา	29-30
ลำน้ำปิง	31
ลำพูน	11, 14, 29-31, 33, 91
ลำพูนซินเจนทา, บริษัท	71, 73
โลหะหนัก, การปนเปื้อนในสิ่งแวดล้อม	45-46, 48
โลหะหนัก, ผลกระทบต่อสุขภาพ	54, 56-60, 65
วังทอง, หมู่บ้าน	37
วิธีชีวิต, ความเปลี่ยนแปลง	33-35, 38-39
ศรีบัวบาน, ตำบล	30, 48
ศรีบุญยืน, หมู่บ้าน	16, 36-38, 98
ศูนย์บริการกำจัดกากอุตสาหกรรมแสมดำ	47, 49
สติ	12
สถาบันแพทย์อาชีวเวชศาสตร์และสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ	93, 98
สภาพแวดล้อมการทำงาน	86-87
สันป่าฝ้าย, หมู่บ้าน	16, 21, 34
สารเคมี	45, 47-49, 51, 53-54, 63, 77, 89
สารทำลาย	52, 54, 64, 72
สารพิษ	46-50, 52-53, 57, 72, 87, 93, 98, 100-101
สำนักงานประกันสังคม	64-65, 93, 100
สิทธิมนุษยชน	91, 93-94

สินค้าฟุ่มเฟือย	34-35
สุขภาพ, การเฝ้าระวัง	52
สุขภาพ, การรับมือปัญหา	88
สุขภาพ, ดัชนีชี้วัด	85
สุขภาพ, ผลกระทบจากอุตสาหกรรม	43, 51-73, 85-89, 91-94
เสนาะ อุนาดุล	17
หริภุญไชย	11, 29-31, 33
หลชะน	29-30
หอพัก	35-39, 98
เหมืองง่า, ตำบล	35-36
เหยื่อมลพิษ	95
อรรถรงค์ เมฆาติลกกุล, แพทย์หญิง	51, 64, 67, 72
อลูมินาเซรามิกส์	62-63
อาชีพ, การเปลี่ยนแปลง	34-35
อาชีพวนานัย, งาน	56, 66, 93
อิเล็กทรอนิกส์, โรงงาน	61-62
อุตสาหกรรมยาสูบ	31
อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์	17, 19-21, 76, 81-82, 93, 98
อุบัติเหตุจากการทำงาน	85, 88-89
อุปกรณ์ป้องกัน	70, 85-88, 92
โยยาออบโต, บริษัท	21

นโยบายการกระจายความเจริญออกสู่ภูมิภาค

พาเอา

นิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือมาขังลำพูน

เมืองทริภุญไชยอันเก่าแก่...

ได้รับเกียรติเป็นที่ตั้งนิคมฯแห่งแรกในระดับภูมิภาค

เงื่อนไขการค้าระดับโลกผลักดันทุนต่างชาติเข้ามา

ใช้พื้นที่

ใช้ทรัพยากร

ใช้สิ่งแวดล้อม

ใช้คน

มากมายมหาศาล...

แต่ ... เป็นเพียงเฟืองตัวเล็กๆในสายพานการผลิตโลก

การทำงานเพื่อเงินที่หมายถึงการเคี้ยวกรำร่างกายและการต้องคลุกคลีกับสารเคมี

น้ำพา

ลมหายใจของคนงานจำนวนหนึ่งบิดบลิ้วไป

เวียนเวียน

และแทบไม่ปรากฏเรื่องราว...

เพราะเร่ร่อนอยู่ภายใต้เงาอุตสาหกรรมอันใหญ่โต

